

Zallis Levenbergs
Latvijas Univ. tiesību zin. kandidāts

Kriminalprocesa ipatnības
Vidzemē u. Kurzemē
XV—XVIII gadusimteņos

Disertācija tiesību zinību doktora grāda
iegūšanai Latvijas Univerzitatē Taut-
saimniecības un tiesību zinību fakultātē

RĪGĀ, 1936
Z. LĒVENBERGA IZDEVNIECĪBA

**Spiestuve „Star“,
Rigā,
Kurmanova ielā 15**

Vispārējie apsvērumi.

Sirmas senatnes etisku un tiesisku normu kompleksā viduslaiku rigorozā jurisdikcijā, modernas tiesiskas apziņas uztverē — vienmēr un visur atspoguļojas reālas dzīves prasības. Allaž tiesības un dzīve cieši saistījas savā starpā, savstarpejā atkarībā, pastāvīgā kontaktā. Tiesisku institutu izveidošana notika un notiek zem vēsturisku pārmaiņu, ekonomisku apstākļu, geografiska un klimatiska stāvokļa un t. t. iespaida. Katras atsevišķas valsts, atsevišķas tautas tiesisku institutu attīstību ietekme ir etnografiski, ir sociāli-ekonomiski, ir politiski faktori. Tautas kulturels limenis savukārt iespaido tiesisku normu raksturu. Kādai tautai savi īpatņi tiesiskās uztveres principi, kuri radušies organiski atbilstot tautas raksturam, specifiskām vajadzībām — bieži saplūst ar svešiem tiesību principiem, kuri mākslīgi attīstīti vēsturisku un etnografisku apstākļu dēļ — kopā rada jaunus tiesiskus institutus. Ja sabiedrība reaģējot uz tiesisku normu pārkāpumiem, pētot pēc noziegumu izcelšanās motīviem, lai atvieglinātu noziedzības apkarošānu uzstāda katrā konkrētā gadījumā — jautājumu — kas noveda apsūdzēto uz apsūdzētā sola? — tad parasti kā atbilde skan: viens subjektīvs moments — cilveka raksturs ar tā individuālām īpašībām un otrs objektīvs moments — ārejo sociāli-ekonomisku apstākļu iespaids. Katrā konkrētā gadījumā var izšķirošo lomu spēlēt viens no šiem faktoriem, vai arī abi divi, reizē savstarpeji iespaidojoties. Mainoties objektīviem — ārejiem apstākļiem tomēr indivīda raksturs, iedzimtas īpašības, gribas, jūtu un prāta pareiza iedarbība — paliek. Gadusimtenu virkne, progresā, kultūras attīstība nespēj pilnīgi pārveidot cilveka raksturu — eo ipso arī

nespēj novērst atsevišķa rakstura ipatnejo darbības veidu sekas. Ja šāda psihologisku momentu pastāvība — ir viens no iemesliem ka maz mainas cilvēka etiskie un tiesiskie principi un tādā veidā krimināltiesisku materialo normu pamati mazāk padoti pārgrozījumiem — toties formālas normas, procesuali noteikumi, tiesāšanās instituti cieši saistīti ar konkrētas vietas, iekārtas, laika u.t.t. apstākļiem. Pirmajā acumirkli varetu likties ka procesualas normas, tiesu iekārtā un darbībā atrodas nepārtrauktā pārmaiņas stāvokli atkarībā no valsts un sabiedrības struktūras. Tiešam valsts politiskas varas neseja, ekonomiski, etnografiski un c. faktori spēlē izšķirošo lomu atsevišķu orgānu — tā tad arī jurisdikcijas institutu attīstībā. Ja valsts tiesību zinātnieki sen atteikušies no Montesquieu — teorijas, tad reālas dzīves prasības un praktiskas nepieciešamības pierādīja šādas teoretiskas dalīšanas neiespējamību. Tiesāšanas instituti stāv ciešā sakarā ar valsts organisma izveidošanos. Kā cilvēka organisma atsevišķas daļas normali attīstas vienādi — tā arī valsts iekārta, tautsaimnieciski un tiesiski instituti iet kopejo ceļu. Formalām krimināltiesībām — atkarībā no tā biežāk jāmainas, biežāk jāpiemērojas pārējām valsts organisma daļām, kurpretim materialas krimināltiesības — savos pamatos — nelokami ilgstošas un relatīvi — mazāk padotas pārmaiņām!

Un tomēr — uzmanīgi pētot kriminalprocesuālo normu attīstību, sekojot atsevišķu tiesu institutu izveidošanai — vares nākt pie slēdziena, ka arī procesuālo normu principi uzglabājušies gadusimteniem ilgi. Areji mainoties atkarībā no dažiem faktoriem — gara gadusimtenu virkne nav iznīcinājusi vairākus galvenus principus pēc būtības, kuri uzglabājušies līdz šim un atbilst vēl tagad jaunlaiku tiesiskai koncepcijai. Nāk palīgā tiesību vēsture, aktu dzeltenas lapas rekonstruē viduslaiku dzīves un tiesu iekārtu. Rodas varena cilvēca gara celtne, kuŗa atviegļina saprast pagātni, darbu tagadnē. Izvirzot jaunus principus de lege ferenda — apzināti vaj arī neapzināti bieži atkārtoti kādreiz vispār atzītus, bet uz laiku aizmirstus principus. Tiesisku institutu izveidošanā konstatējama nepārtraukti organiska

saite. Reti kur kriminalprocesa normām bija tik bagata attīstības vēsture, tik plašs juridisks problēmu lauks, tik īpatnējo parādību savirkne — kā taisni Vidzemē un Kurzemē 15—18 gadsimtos. Sevišķs etnogrāfisks stāvoklis, svešo zemju iekarotāju tieksmes, šo tieksmju dažāda realizēšana, vietejo iedzīvotāju — isto zemes saimnieku — latvju tautas noteiktība, sevišķi sociāli-ekonomiski apstākļi — radīja tādu kriminalprocesa normu bagātību — kā nekur citur.

Sākot ar feodalisma decentralizāciju un beidzot ar monarhiski - birokrātisku iekārtu, blakus pilsētu un zemnieku īpatnējiem tiesiskiem stāvokļiem — 15—18 gadsimtu kriminalprocesam bija savi raksturīgi principi. Katra valdīšanas struktūra atstāja noteiktu iespaidu uz tiesu iekārtu, un tomēr sīka analīze i feodalisma periodā i birokrātiska formā i mūsdienu teoretisku darbos — konstatē zināmas vienmēr atkārtotās kopejas pazīmes.

2.

Apskatāma perioda sākumā Vidzemē un Kurzemē valdīja feodalisms ar visām tā raksturīgām pazīmēm. Bruņinieki bija svešas zemes iekarotāji, viņu stimuls bija — karš. Tas arī iespaidoja viņu tiesu un tiesašanas kārtības struktūru, kurā savukārt tika atvasināta no germanu tiesībām. Analogi — sociālpolitiskai struktūrai — zemes valdnieks — tad viņa vassali — tad vassalu vassali — tad pavalstnieku kārtas. Augstākais feodāls — vaj tas bija ordeņa mestrs, vaj citi — koncentrēja pie sevis i legislatīvu i administratīvu i tiesu varu. Dzīves praktiskas vajadzības, laika trūkums, attālumi drīz radīja darba diferenciāciju. Ja pats feodāls neizpildīja pats jurisdikcijas funkcijas, tad to uztīcēja speciālam tiesnesim. Katra krimināltiesiska institūta izveidošanā tānī laikā — noteikti saskatāmas šas kara, iekarošanas idejas pazīmes. Trūkstot kara darbībai ar ārējiem ienaidniekiem, vaj feodāliem savā starpā — ir nodibinā-

jies miers. Bet šim mieram ir vairāk pagaidu pamiera raksturs un mazākais noziegums draud izsaukt jauno karošanu. Tapēc arī — tiek apkarots noziegums galvenām kārtām no ša miera pārkāpšanas principa — „Friedensbruch“ un arī tapēc pakāpeniski sāka izkaust atriebības, Fehde principu. Šis pašpalīdzības, atriebības princips acimredzot tika praktizēts plašā veidā un jau tiesu Institutam pastāvēt — šada varas pašpalīdzība — atriebība turpināja eksistēt.

Šeit būtu svarīgi pēc iespējas precizēt un norobežot šadu vaidu piemērošanas laiku, jo skaidris, ka viņas eksistence kaveja tiesisku institutu radišanu. Jo publiska vara vājāka, jo lielāka atsevišķo bruņinieku neatkarība — jo vairāk viņš pats — privāti — darbojas, restaurejot traucēto mieru un restituējot agrāko stāvokli. Kā gandrīz visās feodālās iekārtās zemēs — arī šeit cietušam bija tiesības nogalināt miera pārkāpēju, parasti slepkavu, bet bija jāpierāda tā pārkāpums ar 6 līdzvērtējiem. Pēdējiem nav mūsu liecinieku nozīme, bet arī šeit konzekventi ieturēts karotāja, zobēņa princips. Stiprs, autoritātvīgs, iecienīts feodāls — kuŗa zvērastu labprāt dalīs viņa piederīgie, draugi. Valdija uzskats, ka šāds bruņinieks, kuŗam vienmēr ir pavadītāji — maznozīmīgs ir bruņinieks, kas viens pats dodas karā — ir tiesīgs un spējīgs nodibināt atkal mieru un kārtību. Arī šeit blakus atriebības principam — ka visur varēja pieprasīt arī līdzības naudu „Sühnegeld“. Šāda privātriebība pakāpeniski tiek izslēgta, pastiprinoties Livonijas ordeņa un bīskapu iespaidam. XVI. gadusimtenī viņa vairs netiek pielaista un post factum vēl expressis verbis noliegta ar landtaga rīkojumiem no 13. II. 1534., 29. IX. 1537. un 28. VII. 1546. g. Nevar piekrist Fr. Georga Bunge (Geschichte des Gerichtswesen und Gerichtsverfahrens in Liv-Est und Curland von Dr. Friedrich Georg von Bunge 1874. Reval) uzskatam, ka vaidu princips esot pastāvējis vēl XVI. gadusimtenī. Norādījumi uz ša institūta eksistenci 16. gadusimtenī nav atronami. Bunge atsaukšanās uz Roberta Tolks'a tiesā 1548. g. paskaidrojumu „er wolle das mit des Edelmanns Recht...“ nepārlicina. Šeit jāšķīro divi jēdzieni — asinsatriebība kā faktiskis stāvoklis un

asinsatriebība kā tiesisks institūts. Faktiski nav šaubu, ka šādi paša cietušā ģimenes atriebības akti pret slepkavu vai goda aizskārēju — turpinājušies ilgi, vēl nesena pagātnē bija laudis un kārtas, kuŗi turēja par savu pienākumu pašiem atriebties par nodarītu pārestību. Turpretim kā tiesisks institūts, kā atzīts soda veids — šāda asinsatriebība 16. gadusimtenī vairs nepastāvēja. Fr. G. Bunges citētie R. Tolksa vārdi interpretējami vienīgi kā paskaidrojums, kuŗā atsaucās uz šķietamām, bet vairs tānī laikā neeksistējušām šinī jautājumā muižnieku privilēģijām un bruņinieku tradīcijām. Nav domājams, ka 1548. g. — t. i. pēc augšminētiem trim landtaga lēmumiem — kāda iestāde akceptētu šā nolieguma pārkāpšanu. Bet arī izbeidzoties atriebībai, pašpalīdzībai, attīstoties administratīviem un tiesu orgāniem — visur kā spilgts pāveiciens spīd cauri pieminētais kara, iekarošanas princips. Kriminallietas ierosināšana, ja vainīgo mēģina notvert in flagranti — notiek ar publisku kliegšanu — Gerüfte (vēlāk Geschreie), un tad katram, kas spēj nēsāt zobenu jāpiēdalas noziedznieka gūstīšanā. Pat stipri vēlāk — Rig. Stat. VI, 4, 2 paredzēja kaimiņu pienākumu, dzirdot šādu publisku kliegzienu, nākt talkā gūstīt noziedznieku; izvairīties no šā pienākuma izpildīšanas bija noliegts zem soda piedraudējuma, izņemot, ja viņi ar zvērestu pierādīja, ka nav kliegšanu dzirdējuši. Tas ir nometnes karotāju, kuŗiem uz laiku ir pamiers — pienākums tikko dzird viena kara biedra saucienu vai kara bungas — steigties ar zobeniem karā. Kad tiesu iekārtas institūts sāk stabilizēties — tomēr šis kara, iekarošanas princips vēl valda tiesašanas kārtībā. Taču pirmais vārds, ar ko tiesnesis griežas pie partiem — ir uzaicinājums nolikt ieročus, lai „augstas tiesas priekšā valda miers.“ Apsūdzētam, kas nav notvērts ir flagranti un pat spiests nolikt ieročus, tomēr paliek zobens, kā karavīra nepieciešamības un goda simbols. Ir noteikums, ka prāvnieks var sev līdzatvest radus un draugus, bet ne vairāk par 7 skaitā. Tā tad toreizējā tiesiskā apziņā nav pietiekoši izkristalizējusēs starpības izjūta starp tiesnesi kā tādu un augstāko kara kungu, varas nesēju, šķīrtjtiesnesi, kas nokārto zemako feodālu, vai savu

apakšnieku nesaskaņas un strīdus. Kurzemes hercogistes sākumā tiesnesis ieronoties ar jātnieku nodaļu nepaklausīga muižnieka muižā varēja ar saviem bruņotiem jātniekiem tur atrasties un dzīvot uz vainīgā rēķina līdz prasību izpildīšanai, kā arī konfiscēt kādu vainīgo muižas priekšmetu jeb vērtību. Šeit jurisdikcija pārvēršas soda ekspedīcijā, kara okupācijā vai taml. Ja atceramies, ka Kurzemes hercogistē tās 233 patstāvības gados katrs trešais gads bija kara gads — tad šo ārējo apstākļu tiešs iespaids uz jurisdikcijas formu — paliek saprotams.¹⁾

Pilsētu jurisdikcijas attīstībā šinī periodā jau sāk prevalēt otrs princips — miera uzturēšanas princips. Pilsētas, it sevišķi Rīga, strauji attīstījās. Pateicoties izdevīgiem geografiskiem apstākļiem, tranzīta stāvoklim, Hanzas pilsētu tirdzniecības izplatīšanos — Rīgā bija koncentretas samērā lielas bagātības, daudz tirgotavu bija ap rātuzi un biržu, tirgi, visādu tautību ļaudis šeit sastopāmi. Vietējo tirgotāju saprotama tendence uzturēt mieru un zināmu stabilitāti — atrada atspoguļojumu tiesībās, visupirms zināmā neatkarības tendencē no zemēm arī tiesību ziņā. Tiesas pirmā kārtā atvasināja savas jurisdikcijas tiesības Rīgā no arķibiskapa, Kurzemē no biskapa — laicīgās i garīgās lietās. Tie savukārt atvasināja savas tiesības garīgās lietās no Romas pāvesta, bet laicīgās lietās sevišķa nozīme bijusi romiešu ķeizara 1. XII. 1225 investiturai Rīgas un Terbatas biskapiem. Kurzemē ilgu laiku valdīja Constitutio Criminalis Carolina, kuŗa kā mēs tālāk redzēsim, spēlēja Vidzemē un Kurzemē daudz lielāku lomu nekā pieņemts uzskatīt. Vispār vācu viduslaiku normas ar kvalificētiem nāves sodiem un moku kambariem prevaleja romiešu tiesību priekšā, jo pēdējām bija tikai papildu tiesību nozīme.²⁾ Politiskas neatkarības princips vienojas ar procesualu līdzekļu izlietošanas kārtību — un proti jau agri parādas noteikumi, kuŗi ierobežo

¹⁾ J. Juškevičs. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē. Rīga 1932 lps. 9.

²⁾ M. v. Wolffeldt. Mittheilungen aus dem Strafprocess in Livland, Est un Curland. 1848. g. I. d.

strīdus lietas pārņemšanu instanču kārtībā ārpus zemes. Sakarā ar dažu kverulantu lietu pārņemšanu uz Vāciju, Romu un t. t. — ordeņa mestrs Wolter v. Plettenberg savā rīkojumā no 22. septembra 1510 — expressis verbis noliedza meklēt tālākas instances ārpus zemes. Justīcijas lietderības princips sakrita ar valdnieka tieksmi ierobežot iejaukšanos viņa zemes suverenitātē un patstāvībā.

3.

Tiesu iekārtas struktūra iespaido arī tiesašanas kārtību. Ja apskatāma perioda sākumā tiesu iekārta ir samērā primitīva, jo pilnīgi atbilst feodālas uzbūves strukturai — tad vēlāk šo jurisdikcijas organu struktūra top komplicētāka. Ja principā zemju kungi ir arī tiesneši — tad ar laiku feodāli daļot šīs funkcijas un uzticot speciēliem tiesnešiem — ir radījuši leimaņu tiesas (Manngericht) institutu. Šīs leimaņu tiesas visā apskatāma periodā — bija tiesu instituts ar ilgstošu raksturu; pēc atsevišķiem pārtraukumiem un mainot savas funkcijas, grozot savus uzdevumus tomēr viņas uzglabājas līdz 1919 gadusimtenim.¹⁾ Kaut viņu nosaukumi bija dažādi — Mannrichter, Hakenrichter, Ordenvogt — šo leimaņu tiesu kompetence un funkcijas bija stipri līdzīgas. Pilsētās viņi saucās pilsētu fogti. Robežu strīdos sastopami partu vēletie šķīrejtiesneši. Izejot no to laiku zocīali — politiskas zītuācijas un iekarošanas tieksmes — dabīgi ka jurisdikcija par zemniekiem — piekrita to muižas īpašniekam.

Nemot vērā šādu muižas īpašnieku privilīgetu stāvokli — grūti būs izšķirt kur šādai tiesašanai bija tiešam jurisdikcijas nozīme arī no to laiku viedokļa un kur viņa pārvērtās patvarībā un patvaļībā. Saprotams šeit daudz atkarajies no muižnieku īndīduēlām īpašībām un attīcībām pret muižas ļaudīm. Tā tad arī relatīvas justīcijas garantījas vīsmazāk aizsargāja iedzī-

¹⁾ O. Schmidt. Verfahren vor den Manngerichten lps. 17, 18.

votāju vairākumu un tautas — Iestas zemes saimnieka — dēlus. Vācu tiesašanas kārtības recepcija — uzsvēra tiesību izpildišanu, realizešauu. Tiesnesis vada tiesu, bet ne spriež tiesu. Tiesnesis vada tiesašanas sēdi, pratina prāvniekus, lieciniekus, nozvērīna (zvērēsta izcilus nozīme tanī laikā!), arī izpilda spriedumu. Turpretim. spriedumu — slēdzienu spriež atsevišķi spriedēji, tiesību meklētāji, tiesnieki, (Urteiler, Rechtsfinder). Viņu uzdevums bija noklausoties prāvas gaitu — atrast taisnību, atrast tiesības, spriest. Tā tad viņi noklausoties nāca pie slēdziena kādas isti tiesības, resp. tiesisks stāvoklis attiecinams uz konkrētu gadījumu un pie kāda isti tiesiska rezultata būtu jānāk strīdus gadījumā. Viņus arī sauc par zvērinātiem, jo viņi ir vassali kuŗi zvērejuši uzticību savām lēņa kungam. Parasti viņiem bija jābūt vienās kārtās cilvēkiem ar prāvniekiem. Kur viņi nebija dabonami — piem. steidzamības gadījumos reti apdzīvotās vietās — tad viņu vietā vareja dot slēdzienu arī piesēdētāji (Beisitzer), kuŗi vispāri neatbilsta tiesnešiem — piesēdētājiem mūsu nozīmē, bet izveidojas no feodala vai kara vadoņa svītas. Viņi bija tikai pavadītāji, kuŗi vēlāk ar savu klātbūtni pastrīpoja atklātības un likumības principu, lai galu galā pārvērsties tiesneša palīgos. Bet pavisam ipātnejs ir procesā šo zvērinātu institūts, par kuŗu zinātniskā literatūrā iet polemika. Kāds isti viņu procesuals stāvoklis, raksturs, ar kādu jaunlaiku procesualu institūtu atronama analogija. Ja izteiktas domas, ka viņiem nav nekā kopeja ar zvērinātiem mūsu nozīmē³⁾, ar šeffeniem tagadējā likumdošana tad šādi uzskati pareizi tikai pa daļai. Tiešam ar šeffeniem tagadējā nozīmē, neraugoties uz nosaukuma identitāti ar veco vācu tiesību šeffeniem — ar šiem tiesību zinātniekiem — nav nekā kopejs. Ja šeffenu institūta tagadnē raksturīgas īpašības — pastāv vienas kopejās koleģijas ar tiesnešiem — ierēdņiem sastādīšanā, vienādas funkcijas nedalīta kopdarbībā — tad to laiku šeffenu vai Rechts-

³⁾ Fr. g. Bunge. Geschichte des Gerichtswesen⁴ und Gerichtsverfahrens in Liv. Est- Curland 1874. Reval.

finder institutam bija preteja nozīme. Viņu un tiesnešu funkcijas bija stingri atdalītas un sastādīja divu koleģiju zlstemu. Pēdejšais moments vien jau ļoti tūviņa viņus zvērinātiem mūsu nozīmē. Grūti noliegt ideologisku līdzību un analogiju viņu starpā. Šie tiesnieki bija zvērināto idejas paudeji, ša moderna instituta vecāks prototips. Tikai kvalitatīvi — agrākiem tiesību mekletājiem bija liela priekšrocība mūsu zvērināto priekšā. Kur zvērināto instituts pastāv — viņa sastāvs ir nestabils un viņam piemīt gadījuma raksturs. Turpretim tanī laikā šo lomu parasti izpildīja cienīgie, vietējo apstākļu un ieradumu labi pārzinātajī, uzticības vīri. Ša instituta pirmsākums meklejams jēdzienā — „tautas tiesa“. Sanākot sapulcē un lemīot par tiem jautājumiem kurī skar visas tautas resp. novadu intereses — šādā sanāksmē tika tiesatas arī kriminallietas Kad prezīdejošais vecākais, vēlāk grafs jautāja par izdarītu noziegumu — atbildeja visa tauta. Pati tauta tiesāja, sprieda — šāds tautas spriedums nevarēja pazīt legalas pārsūdzešanas veīdu, jo viņa taču bija augstāka instance. Iznesot strīdu vai noziegumu no savām mājām lielā tautas sapulcē — vajadzeja apzināties, ka šīs visas tautas spriedums būs svarīgs, taisns, galīgs. Dabīgi iedzīvotāju skaitam pieaugot, karu un ceļojumu drudzīm pastāvot, radas tendence ka tiesu nespriež vairs visa tauta, bet gan tās labākie pārstāvji. Tika izbīdīti bonī homines, scabini, tiesību zinātāji, uzticības vīri.¹⁾ Jo mazāk un retāk pašu tautu pieaicināja kriminallietu tiesašanai — jo vairāk izveidojas šo uzticības vīru — tiesību zinātāju instituts. Viņi palīka par vienīgiem, kurī zināja tiesības²⁾, vismaz par šādiem tika uzskatīti. Jo vairāk viņi piedalījās jurīdīkcijā — jo lielākas ir viņu zinašanas, piedzīvojumi. Bez viņiem vispār jau piemītošam labām īpašībām, sevišķas krietnības, kurā viņus izceļ pārejo līdzīdzīvotāju starpā — šāda pastāvīga piedalīšanās tiesašanā paceļ viņu autoritāti. Pie stipras līdzības ar

¹⁾ prof. Paul Mintz. Extraordināre Straffjustiz. Rīga 1918. lps. 41.

²⁾ Dr. Hans Fehr. Deutsche Rechts geschichte. 1921. lps. 166

zvērīnato institutu mūsu nozīmē — tomēr seit konstatējams otrāds ceļa virziens. Šie vecie zinātnieki — bija ceļš no tautas tiesas uz pastāvīgu lietprāteju tiesu, kurpretim zvērīnato instituta aizstāvji — vēlejas redzēt lietprāteju tiesas pārvēršanu tautas tiesā, koncentrējot pēdējā visu kriminaljurisdikcijas nozīmi. Ari Vidzemē un Kurzemē šo tiesību zinātāju piedalīšanās bijusi vispār atzīta un aktīva. Viņi zinot vietejus apstākļus, cilvēkus, tiesības, ieradumus (kodificētu kriminaltiesību trūkums!) sprieda par tiesībām, vainu. Bet jašaubas vai viņi varēja, kā Vācija, pat paši bez sūdzetāja ierosināt lietas pie fēmes vājšānas³. Parasti šīnī zinā mēs sastopam citus principus vietejās tiesībās.⁴) šāda tiesību zinātāju piedalīšanās bija obligatoriska, pie kam zīmīgi ka piem. zemnieka notiesāšanas gadījumā ar nāves sodu bez šo tiesību zinātāju piedalīšanās spriedumā — vainīgam kungam draudeja sods kā par nonāvēšanu, kaut gan ar ļoti mīkstu sankciju. Tādā veidā apskatāma perioda sākumā Vidzeme un Kurzeme pazīst tautas elementa piedalīšanās kriminalā jurisdikcijā un diezgan plašā veidā. Preteji Bunges un Šmidta domām Vidzemes un Kurzemes viduslaiku tiesību zinātniekiem ir noteiktas radniecības un līdzības pazīmes ar tagadējo zvērīnātu institutu.

Iekarotājs, apgabala valdnieks rūpējas arī par iekšēju mieru. Ta nodibīšanai, kārtības uzturēšanai pamazām ieroči un administratīvie līdzekļi — pārvēršas regulāri no turamās tiesu sesijās. Šādas tiesas ir kārtējas un ārkārtējas. Šāda justīcijas dalīšana uz kārtēju nebāzejas uz lietu raksturu, bet gan rodas atkarībā no laika un rodas vajadzības. Zināmā laikā noteiktā teritorijā notiek tiesāšana — šādas gebotene gerichte, Eddag, placitum legitimum — notiek Rīgā četras reizes gadā — pirms ziemassvētkiem, lieldienām, vasarassvētkiem, Miķeļiem — kurpretim uz zemēm šādas tiesas dienas retākas, parasti vienu reizi gadā un saucas, atvasinot nosaukumu no tie-

³) ibid. Ari Karl. v. Amira Grundriss des germanischen Rechts 1913. lps. 255.

⁴) Umgearbeitete Rigaer Statuten 9, 2 Naplersky 186.

sas — leimaņu tiesas dienas, Manntage, dies vassalorum. Pēdejais nosaukums rāda ka tās ir dienas kuŗas flodalam javelta savu vassalu vajadzībam resp. lai nodibināt mieru vassalu starpā. Ja kārtejas tiesas noturet ir zināms pienākums tad pie ārkartejam tiesām partu pirmais pienākums ir gādat par tiesnešu uzturu. Noteikums nenoturet tiesu — svētku dienās atbilst ari mūsu jēdzienam par svētku svētišanu, pa daļai ari noteikums netiesat pēc pusdienas vaj saules norietešanas — atbilst miera un normalas atpūtas jēdzienam. Tiesašanas vieta ir pilsētās — rātuzi — domē, uz zemēm — muižā vai pill. Diezgan āgri sāk attistities pārstāvniecības, pilnvarnieku instituts. Jēdziens „sachwältige, sakewolde“ neatbilst tulkojumā lietuvedim, pārvaldniekam, bet gan ir paša prasitaja, prāvnieka — apzīmejums (Antwortsman atbildētājs, reus), kurpretim isti pārstāvji ir Vorsprecher, vietnieki. Par šādiem nevareja būt bērni, kas ari atbilst modernas likumdošanas principiēm, sievietes — kas atbilst ta laikmeta sociālī — psihologiskiem motīviem, garīdznieki un aizbildņi. Visām šam personām jāņem vietnieki — atvietotāji. No šiem vietniekiem lēnam dažādās variacijās izveidojas advokatu instituts. Viņi ir padoti sevišķiem noteikumiem — paši prāvnieki viņus izvēl, bez tiesneša iejaukšanās. Tas ir vispārejs pienākums, no kuŗa nedrīkst atteikties, izņemot ja lieta ir pret feodalu, vassalu un radniekiem. Ari moderna kriminaltiesašanas kārtība pazist veselu virkni gadījumu kad pilnvarnieks resp. advokats nedrīkst vest lietu (tiesu iekārtas 325 p. 326 p. 1924 g. izd.) Ari tagad vēl ir neatrisinats problems kādos gadījumos pilnvarnieks var atteikties no lietas vešanas. Pēc mūsu domām jāpiekrit tam viedoklim, ka nevar uzlikt par pienākumu vest lietu, kuŗu pēc ieksejas pārliecības motīviem, subjektīviem momentiem, sirdsapziņas — dotais pilnvarnieks neatronpar iespējamu vest. Pret gribu vesta lieta — vairs neatbilst labas apziņas izpildījumam. Pat kroņa aizstāvešanās būtu ievēdams fakultatīvs korektīvs, padarot šo pienāku-

mu par obligatorisku vienīgi pietrūkstot personām, kuŗas paŗas vēletos uzņemties ŗo lietu veŗanu ¹⁾)

Diezgan agri siki nosacijumi regule ŗo vietnieku pārstāvju darbibu, viņu savstarpejas attiecibas ar mandantu, honorara jautājumumu un t. t. Atronams no lietderibas viedokļa saprotamais noteikums ka lietu javed līdz galam, kurpre-tim F. G. Bunge konstatetais ierobeŗojums attiecībā uz izliguma pielaiŗanu nav atronams — Bunge citetais notei-kums atronams vienīgi Libekas pilsētas tiesībās, kuŗam bija nozime vienīgi tag. Tallinā. Vidzemē un Kurzeme ŗāds ierobeŗojums nav atronams. Ka izstumtie no sabie-dribas, beztiesiskie, izslēgtie no baznīcas un taml. nevar būt par pārstāvjiem ir skaidris — bet ta laikmeta uz-skatiem arī atbilst ka ŗādas personas i caur pārstāvjiem nevar sūdzēt. Tapat samērā agri parādas justīcijas pa-līdziba pieŗķirot martnisgiem pilnvarnieku pa brīvu, pārejiem jamaksa pēc takses vaj vienoŗanas, gan ar daŗiem ierobeŗojumiem — piem. honorars nedrīkst būt daļa no strīdus priekŗmeta. Kurzemes Statutu 314 — atronams noteikums, ka sievietes un bērni nevar paŗi uzstāties tiesā, bet viņiem jābūt „müssen einen kriegeri-chen Vormund haben.“ ŗis raksturīgais apzīmejums vēlreiz pastīrina mūsu augŗpievesto kuŗa principa at-spoļuŗanos tiesībās. Vēlāk Kurzemes hercogistē bija 4 resp. 8 advokati, kuŗus pārbaudīja galma tiesa un her-cogs nozvērīnāja. Viņus nedrīkst sajaukt ar zemāko tiesu advokātiem; Untergerichtsadvokaten — kuŗi veda lietas tikai pilsētu maŗistratos. Vēlāk ar poļu diplomu pieŗķirtais titulis „justīcijas padomnieks“ ir tikai titulis, un nav grozījīs advokatu stāvokli jeb fankcijas. Daliŗana uz procuratores — pārstāvji vārda ŗaurā nozīmē un advokatus — kā specīalo juridiskas palīdzības sniegŗanu seviŗķi rakstos, nespēleja cik nebūt ievērojamu lomu. Kāds isti bija ŗādu pārstāvju stāvoklis procesā un tiesu iestādē? Fr. G. Bunge ir tānis ieskatos, ka viņi bijuŗi

1) Par aizstāvja nozīmi, aizstāveŗanas veīdu modernā tiesiskā uztverē runa viens no labākīem vācu kriminalīstīem Dr. Max Alsberg savā darbā „Die Philosophie der Verteidigung“ Berlin 1930 g. snīedzot plaŗu praktīsku piedzīvojumu un dziļi zinātnīsku uzskatu kopre-zultatu.

amatpersonas un atsaucas uz zvērestu, kuŗi viņi deva „förmlich beamtete Personen, in Eid zu nehmen sind.“ Šim uzskatam nevarēs piekrist. Pirmkārt pats Bunge runānot par 17. gadusimtena tiesībām un likumiem raksta „Im Anfange dieses Zeitraumes nahmen die Rechtsbeistände keine amtliche Stellung ein und wurden nur in einzelnen Fällen beeidigt.“) Tādā veidā šo pārstāvju nozvērināšana, kaut arī tikai atsevišķos gadījumos — nepārvērtā viņus amatpersonās vēlākā periodā — eo ipso nozvērināšana attiecībā uz viņiem viena pati nepārvērs viņus amatpersonās. Citus kriterijus Bunge nepieved un vispār avotos nav atronami norādījumi, kas pastiprinātu viņa pirmo uzskatu. Arī nav atronami fakti jeb nosacījumi, ar kuŗiem šo pārstāvju vispārējs stāvoklis būtu grozīts. Ja pēc Bunges vēlākā konstatējuma pārstāvjiem nepiemīt amatpersonu stāvoklis — tad trūkst cik nebūt pārlicinoši argumenti, kuŗi ļautu domāt, ka stāvoklis agrāk būtu bijis citāds. Kas attiecas uz zvērestu — tad nav jāpiemirst zvēresta universalā nozīme to laiku procesā.

Ja līdz šim kriminalprocess pazīst zvēresta principu, galvenām kārtām liecinieku un lietprateju nozvērināšanu — tad apskatāmā periodā zvērestam bija ļoti liela, pa daļai kā jau mīneju — universalā nozīmē, it sevišķi viduslaiku vidus periodā. Jau lex Salica pazīst šāda zvēresta veidu, pēc kuŗa sādžas iedzīvotāji, kuŗas teritorijā ir atrasts nogalināts cilvēks, spiesti dot zvērestu ka viņi nav slēpkavībā piedalījušies un vainīgais viņiem arī nav zināms. Acīmredzot no šā instituta izveidojas tā sauc. atsvabinošs zvērests, arī šķistišanās zvērests (Reinigungseid). Ja Vidzemē un Kurzemē apsūdzētais nav notverts in flagranti — tad ar šādu zvērestu viņš tiek atbrīvots. Reiz apsūdzētais kaut būtu netieši pierādījumi — mierā dot šādu zvērestu ka viņš inkriminētā pārkāpumā nav vainīgs — viņš ir brīvs. Šāda zvēresta nozīme izskaidrojama ar religioziem, kā arī sabiedriskiem motīviem. Pēc tolaiku uzskatiem bruņinieka, karavīra vārds ir vārds, it sevišķi ja vēl tas ietvērts religiozā formā. Tādā veidā bija no svāra zvērestu dodošas personas moraliskas ipatnības resp. sabiedriskais stāvoklis, kādi divi jēdzieni tātā laikā parasti

1) Fr. G. Bunge lps. 237.

tika identificēti. Saprotams ka ļaudim ar kompromietu pagātni — šāds zvērests nevarēja lidzet un viņi netika pielaisti. Neatsvabināja tas — ļaudis, kuŗi tika izslēgti no baznīcas, izstumti no sabiedrības, bet galvenais kuŗi ir reizi devuši nepareizu zvērestu. Cilveks, kas devis šādu šķīstīšanas zvērestu bet vēlāk izrādījas, ka devis zvērestu nepareizi, jo inkriminētu, bet noliegtu noziegumu — tomēr bija izdarījis — zaude katru uzticību. Zvērests bez tam ir zinams reliģisks pārbaudījums un tas ir pāriet pazīstamā „dzelzsprovē“ — pārbaudījumā ar kvēlošu dzelzi. Kas šķīstīšanas zvērestu devis nepareizi — tad nākošo reizi viņš pārbaudāms ar dzelzi. Tas pats noteikums tika attiecināts uz zemnieku kārtai pēdērošiem lielākās krimināllietās. Ari 1653. g. M a n n g e r i c h t s o r d n u n g pazīst šķīstīšanas zvērestu, bet konzekventi piemēta ka viņš neattiecas uz par noziegumu sodītām un kompromitētām personām. Tādā veidā vēl ilgi šeit uzglabājies no franko-ģermāņu feodalisma tiesībām pārnestsais ordaliju princips, pie kam taisni ferrum callidum veidā, kurpretim oeneum (vāroša ūdens pārbaudījums) sententia undae (ūdenī) sastopams ļoti reti. Vēlāk visa procesa gaitā ir svarīgs zvērests pie liecinieku pratīšanas, konfrontēšanas. Vēlāk pastāvot formālai pierādījumu novērtēšanas sistēmai — šai liecinieku nozvērīšanai resp, nenozvērīšanai bija liela nozīme. Vēl 14 gadusimtenā beigās uz dažu autoru ieteikto dalīšanu uz nozvērīnātiem lieciniekiem¹⁾ tika atbildēts ka šī ir atgriešanās pie formālas sistēmas, jo īstenībā noteicoša ir liecinieka individuālo īpašību kvalitāte, pie kam atmiņas un rekonstrukcijas spējas padotas īpašiem nosacījumiem²⁾. Turpretim pie apskatāma perioda intensīvas reliģiozitātes un formālas pierādījumu nozīmes — zvērestam bija ļoti liela nozīme.

Iekams pāriet pie akuzācijas un inkvizīcijas procesu evolūcijas un uzbūves Vidzemē un Kurzemē, kā arī pirms atsevišķu procesu analīzes — nevar apiet klusu ciešot institutu kam apskatāmā periodā bija

1) Glaser. Beitrage zur Lehre vom Beweiss 1883 lp. 214.

2) Н. Розинъ. Уголовное Судопроизводство 1924 лар. 411 in fine.

seviška nozīme un proti tortura, spīdzināšana. Viņa nav bijusi tikai kāds procesuals līdzeklis, bet gan raksturoja un aizpildīja visu procesualu sistēmu. Pētot nevis normas formu, bet tās būtību, būs jānāk pie neapšaubama slēdziena, ka tortura bieži bija visas tiesāšanas alfa un omega, no līdzekļa pārvērtās pašmērķi, pie kam pats gala spriedums izvērtās par šas torturas pēdejo posmu. Šim tik svarīgam institūtam, kas iespaidoja visu tolaiku tiesisku dzīvi — Fr. G. Bunge velta tikai dažus vārdus, vispār pieminot torturu tikai četras reizes. Preteji viņa uzskatam avotos pareizi lietots vārds „und“, jo tortura bijusi nepieciešama visa procesa sastāvdaļa, un nevis tikai izmeklēšanas palīg līdzeklis, par kādu viņš acimredzot pārvēršas pēc Bunges domām, lietojot vārdu „mit Tortur“¹⁾. Šī spīdzināšana lēnām evolucionēja no ordalijām, atnoma arī kopā — un viņas galvenais motīvs bija panākt apsūdzeta atzišanos, jo confessio est regina probationum. Spīdzināšana pazina daudz un dažādu šausmīgu rīku, kuŗi mocīja, kropļoja cilvēkus, arī nonāveja to pēc ilgām mokām. Viņa pazina vairākas pakāpes, sākot ar „vieglu jautāšanu“ līdz „bārgai nopratināšanai“. Katrai stadijai bija savi spīdzināšanas paņēmieni, arī atkarībā no laika, vietas, izpildītāja un upuru īpašībām. Viņa tika lietota i Rīgā, i Vidzemēs zemēs, i Kurzemē. Šeit vēlejas varas līdzekļiem panākt atzišanas faktu, nevis lai tiešam dzirdetu vainīgā sirdsapziņas balsi, bet atrast procesa nepiešamu noslēgumu. Nevien no modernā kriminalprocesa zinātniska viedokļa — atzišanai nepieciešami vairāki elementi, no kuŗiem conditio sine qua non ir pirmkārt paša nozieguma notikšanas fakts, otrkārt lai atzišanas saskanētu ar lietas apstākļiem un šīnī ziņā nerastu šaubas, treškārt lai viņa būtu izdarīta tiesas priekšā tiesāšanas laikā un ceturtkārt — lai viņa notiktu brīvi un nepiespiesti. Bet jau vecāka literatūra un avoti uzsver šādu priekšnoteikumu nepieciešamību.

Vidzemes bruņinieku tiesību § 38, runā, ka atzišanai jābūt brīvprātīgai, nepiespiestai, tiesneša priekšā, tai jābūt neapšaubamai.

¹⁾ Fr. G. Bunge. Geschichte des Rechtswesens und Gerichtsverfahren I s. 255.

Keizara Petera I kara reglamenta noteikumi, atkārtojot zviedru karaļa Kārļa XI kara sodu likumu, kas sevišķi uzsver „lai nevienam nepiespiež ar spīdzināšanu un mokām atzīties, jo tas karaļa valsti un zemēs nav pieņemts“¹⁾ un atkārtojot vecu principu „in dubio pro reo“ — „labāk vienu vainīgo atbrīvot..“²⁾ Jau Feuerbachs sāka skeptiski iztureties pret atzišanas pārvertešanu, aizrādot, ka parasta cenšanās panākt atzišanos, dažreiz nepalīdz vis atrast patiesību, bet gan otrādi ved pie justīcijas kļūdām. Abegg savā „Lehrbuch des gem. Kriminalprocess“ § 104 uzsver ka cilvēka prātam no vienas piemit tieksme nerunāt patiesību, lai tādā veidā atsvabinātos no sagaidamā soda, bet no otras puses tikpat stipra dzīņa atsvabināt sirdsapziņas mokas ar valstīdīgu atzišanos. F. G. Leue uzsver, ka tiesnesis redz tikai vienu partu, jo otru viņš bieži reprezentē sevi pats, un bieži to neatšķirot ļaunās vadīties no otra neredzama parta, kurā glabā pats sevi (der Muendliche oeffentliche Anklageprocess un der geheime schriftliche Untersuchungsprocess in Deutschland 1840 lp. 106).

Lai panāktu atzišanos tika lietoti nevien fiziskas spīdzināšanas līdzekļi bet vēlāk arī psihologiski, kurā nolūks bija ar kaptiozu jautājumu palīdzību un citos, no mūsu redzesviedokļa, nepieņemamos veidos — panākt atzišanas. No vecākiem autoriem — labs vietejo tiesību un apstākļu pazīnējs Dr. Ed. Osenbrueggen sevišķi uzsver apsūdzeta individualitātes nozīmi atzišanas jautājumā. Viņš jau pag. gadusimt. pirmā pusē pareizi uztvēra cilvēka individuālo īpašību un rakstura nozīmi. Tādā pašā gadījumā divi cilvēki ar dažādiem raksturiem parasti rīkosies dažādi, raksturs iespaido ir cilvēka rīcību, ir vēlako izturešanos pie šas rīcības ļaunu seku atklāšanas. Osenbrueggen pieved savus novērojumus un uzskatus jautājumā par apsūdzētā izturešanos tiesā sakarā ar atzišanos, piedodot lielu nozīmi apvainotā tautībai. Starp citu no Vidzemē un Kurzemē dzīvojošām dažu tau-

¹⁾ Prof. A. Švābe. Kārļa XI kara sodu likumi. 1935. g. lps. 33.

²⁾ Feuerbach. Actenmaessige Darstellung merkwuerdiger Verbrechen II. sēj. lps. 450.

tibu personām — taisni latvju tautas piederīgie ir ļoti patiesas dabas, nelietojot melus un aplēnkus ceļus, bet vainīguma gadījumos atklāti atzīstoties¹⁾. Lai illustretu spīdzināšanas piemērošanu Rīgā, Vidzemē, Kurzemē — un šādu līdzekļu rezultātus — sevišķi raksturīgi ir sekoši no vecām pils un tiesu aktim uzglabājami protokolu veidā — iztiesāti gadījumi:

a) Vidzemē 1632 g. Rīgas apriņķa zemes tiesnesim (Landrichter) cēla sūdzību laulatie draugi Heinrichs un Margareta Pulleken pret Magdalenu Kuck, apvainojot pēdejo buršanā un neatļautos sakaros ar velnu, kādas buršanas rezultātā Margaretai Pullekenai 4 mēnešus pēc laulībām piedzima nedzīva varde. Pēc partu un liecinieku nopratināšanas izrādījās ka apv. Kuck gribeja, lai Pullekens to prec, bet viņa bijusi daudz vecāka un sliktas slavas, kamdēļ tas apprecējis Margaretu. Apvainotā ieradās kāzās nelūgta, sacēla tur skandalu, apsveicot jaunlaulātos ar novēlejšumu, lai viņiem piedzimst varde. Nelūgto viešņu padzina, viņa piesauca velnu; pēc 4 mēnešiem Margeretai Pulleken piedzima nedzīva būtne „vardei l'dziga,“ kā rakstīts protokolā. Apsūdzētā ir 48 g. veca, nepr. viņai „ein gar grimmiges Ansehen“ — konstate tiesnesis, tā tad piegriežot vērību apvainotās individualitātei, vismaz viņas ārienei. Neraugoties uz tiesneša uzaicinājumu vaļsirdīgi atzities burvībās un satiksmē ar velnu — apsūdzētā izturas izaicinoši un stūrgalvīgi noliedz savu vainu. Pēc nolemtā dzelzs vai ūdens pārbaudījuma — apvainotai dod iespēju izvēlēties un viņa izvēlas ūdens pārbaudījumu (ordalijas!) Pēc mācītāja uzrunas, kad apvainotā turpināja „neatzities“ — viņu sasēja lielā tīklā un iesvieda ezerā. Kad viņa parādījās ūdens virsmā, to atkal gremdeja. Kad pēc trešas reizes nenoslīka (tortura!), viņu izvilka krastā un tiesas sulainis to sita ar pātagu, par tiesneša aizskāršanu, jo viņa turpināja lamaties. Spriedums skaneja — apsūdzeto sadedzināt uz sārta un pelnus paglabāt soda izpildīšanas vietā. ¹⁾

¹⁾ Karl Haas savā darbā „Hexenprocesse“ — izsmeloši raksturo laikmeta justīciju „raganu“ prāvās. Dr. K. Haas „Die Hexenprocesse“ 1865.

b) Ari Vidzemē 1641 g. kāds Jerfe Paert cēla sūdzību pret Laiske Marth'u apvainojot pēdejo burvībā. Apvainotais esot vecais burvis un velna sabiedrotais — ar savas burvības paņēmieniem panācis cietušā sievas saslimšanu un dažu mājlopu nāvi. Apvainotais paskaidroja ka gan ārstējot lopus ar dažiem ārstniecības stādiem, gribot darīt cilvēkiem labu, bet burvis neesot, ar velnu nekādās attiecībās nesastāvot un par vainīgu atzities nevarot. Bez tam viņam inkrimineja sodomiju, kuŗa esot notikusi vairākus gadus atpakaļ. Kad apvainotais stūrgalvīgi liedzas — tiesnesis nolēma spīdzināšanu. Pa spīdzināšanas laiku Laiske Marth sācis pakāpeniski „atzities“. Lietojot roku un kāju skrūves — tika driz panākts, ka apsūdzetais atzina, ka viņš tiešam esot burvis, ka buršanas mākslu mācījies no velna, ka velnu pirmo reizi redzējis naktī sapnī un tas viņu vedis kārdinājumā. Pēc pēdejo spīdzināšanas līdzekļu pielietošanas — vecais vīrs atzinas par vainīgu ka viņa vainas un buršanas dēļ cietušā sieva slimojot. Pēc pilnas vaļsirdīgas atzišanās, kuŗa sagājas ar lietas apstākļiem — apsūdzetais tika sadedzināts uz sārta.

c) Rīgā 1677 g. Burggrafa vadībā notureta tiesa par Rīgas dedzinātāju zviedri Andressenu. Kā zinams tanī pavasarī Rīgā nodega vairākas ēkas un noliktavas, ar ļaunprātīgas dedzināšanas pēdām. Lieli zaudejumi no vienas puses un saspilēta politiska atmosfera no otras, sakarā ar gaidamo kuŗu ar Maskavu — uztrauca ridzniekus. Andressens — cilvēks ar stipri zemu morālistisku limeni, kas bez darba un mērķa klīda pa Rīgu un apkārtni — uz jautājumu par līdzdalībniekiem — aprunāja kādu stud. jur. Gabrieli Franku. Viņš kategoriski apgalvoja savu nevainīgumu, Andressena apruna bija nenoteikta un pretrunīga, objektīvi pierādījumi trūka. Tad nolēma spīdzināšanu nn lielās sāpēs un izmisumā Franks atzinas ka tiešam Maskavā kāds dižmanis pierunājis Rīgu dedzināt par 30 tāleriem, lai krieviem būtu vieglāk izpostītu pilsētu ieņemt. Turpinot spīdzināšanu — Franks atzina visu, ko jautāja un lūdza tikai ātrāku nāvi. Tagadējās Stabu ielas vietā pēc lielām mokām Franks tika

sadedzināts uz sārta, bet Andressenam nāves sodu izpildīja jau agrāk ¹⁾).

Šī lieta ir no kulturvēsturiska, ir no tiri procesuala viedokļa — uzskatama par spilgtāku inkvizīcijas procesa piemēru, it sevišķi, jo visu spīdzināšanas līdzekļu kopība veda pie tiesnešiem vēlamas, a priori nodibinata uzskata pastiprinājumam nepieciešamas, atzišanas.

d) Iļmabažu rātē 1670 g. janvārī pret apsūdzēto, vārdā Edde, kuŗai inkrimineja tanī laikā pirmā vietā bijušo noziedzīgo nodarījumu — bērna slepkavība — kad tiesa vēltīgi pūlejas noskaidrot, vai bērns piedzimis dzīvs vai nedzīvs, un nevarot to nodibinat, it sevišķi, jo apsūdzētā konzekventi noliedza savu vainu, tad tiesa piemēroja, atrodot par pareizu šim gadījumam — „mit der scharfen Frage der tortur“.

Tādā veidā fiziski mocošie pārbaudījumi, spīdzināšana — tortura, atzišanas un kvalificētie nāves sodi — apvienojas vienā neatdalami vienotā institūtā. Zem fizisku moku iespaida cilvēki atzina tādus noziegumus, kuŗus viņi nemaz nebija spējīgi izdarīt (piem. Laiske Marthā lietā) kuŗi nemaz nav notikuši vai vismaz par kuŗu vainīgumu sīki pētot aktis stipri jašaubas (Gabriela Franka lietā). Acimredzot tiesneša a priori slēdzieniem bija nepieciešams formāls attaisnojums (ne vienmēr) — atzišanas veidā, kuŗa savukārt tika panākta spīdzināšanas veidā. Pēdejā nozīmeja tādejādi ne procesualu līdzekli vien — bet procesa specifisku sistēmu, raksturīgu īpatnību, kuŗa visumā korrespondeja toreizejo kulturela līmeņa un sociāli-politisku spēku samēra apstākļiem.

Ari Kurzemē jurisdikcijas struktūra stāveja ciešā sakarībā ar tolaiku kārtu principu. Tiesas kompetenci noteica piederība pie zināmas kārtas. Magistrāti tiesāja Jelgavā, Ventspilī un Bauskā, pie kam ja pirmkārt pēc lietu šķiras ta atzīta „mere criminalis“ un otrkārt ja apvainotais bija no vācu pilsoņiem — tad lietu nosūtīja galma

¹⁾ 25 maijā 1677 g. lietu tiesāja komissoriāla krimināltiesā — zem karaliska burgrāfa vadības un generalauditoram un auditoram piedaloties. Ari M. Wolffeldt. Mitteilungen aus dem Strafrecht usw. 1844 lp. 50.

tiesai atzinumam (Zinama analogija ar mūsdienu apsūdzības kameru, chambre de mise en accusation) un no pēdējās divi rātsmaņi piedalījās kā assessori tiesāšanā. Ja accusatus nav vācietis — viņa apsūdzību caurlūkoja pati rāte. Raksturīgs un atbilstošs to laiku sociāli-tiesiskiem uzskatiem bija zemnieka stāvoklis krimināltiesas kompetences jautājumā. Ja zemnieks izdarījis deliktu pilsētā — tad vispirms paziņo viņa dzimtskungam, lai tas varētu piedalīties procesā. Pēdējā neierašanās gadījumā pati pilsētas tiesa izspriež lietu.¹⁾ Ja zemnieks delikvents izdarot noziegumu pastāvīgi atradies pilsētā savā dižciltīga kunga mājā — tad kompetenci izšķīra tas apstākļi, vai viņa kungs ir iegūvis dižciltīga māju, vai pilsonisku māju — pirmā gadījumā lieta kompetēja hercoga galma tiesai, turpretim otrā gadījumā lietu tiesāja virspilskungs — Oberhauptmann. Šis ir gaišs piemērs, cik tālu kārtu un teritoriālo principu savā kopībā iespaido procesuālo organu strukturu. Teritoriālo principu nekorespondē geografiskām zināmas vietas robežām, bet rada zināmas tiesiska stāvokļa sekas — atkarībā no konkrēta īpašuma veida. Liepājā un Kuldīgā krimināllietas iztiesāja pilsētu magistrāti zem Hauptmann prezidija. Zīmīgi, ka Grobiņas un Kuldīgas pilskungi tika atlīdzināti par prezidēšanu krimināllietās no pilsētas ar 100 taleriem.²⁾

Instructorium des Curl. Proz. (Tit. III s 1) satur noteikumus, kurus pielietojot interpretatio extensiva — iztulkojot var izlobīt evolūciju no akuzācijas procesa uz inkvizīcijas procesu. Kaut gan pēc landtaga lēmuma 1638 S 33 ceļot priekšā kriminalapsūdzību (t. i. sākoties procesuālām attiecībām — vispirms nepieciešams cietušā ziņojums, sūdzētāja (delator) sūdzība, tomēr Instructorium jau konstatē, ka praksē mēdz kriminalprocess sākties uz fiska ierosināšanu. Šī dižciltīgu deliktu gadījumos paredzētā tiesāšana sākas ar pavēstes nosūtīšanu ar aicinājumu ierasties tiesā, ar partu, lietas un termiņa sīku apzīmējumu. Ja delikventam šeit nav īpašumu un viņš

1) Landtaga lēmums 1645 S 27.

2) C. v. Rummel. Die Quellen des Curl. Landrechts 1844 I. sēj. lp. 8.

nav atronams — tad aicinājumu izliek pie baznīcas durvīm vismaz 7 nedēļas pirms sēdes. Akuzācijas princips tirā veidā saskatams šo procesualu attiecību izcelšanās brīdī — jo sūdzētājs sniedz sūdzību (rakstisku ta paraugu juristi — praktiķi pieved) un uz nākošo dienu aicina prāvniekus un lieciniekus. Neierašanās sekas, izdevumu uzlikšana sakarā ar apvainotā neierašanos, nenoklausīšana pirms šie izdevumi nebūs segti — jauni ziņojumi, aicinājumi, lūgumi — viss stipri atgādina tiesāšanas kārtību civilīetās. Krimināltiesāšanā dižciltīgo lietās acimredzami prevale vēl akuzācijas procesa principi. Konzistorialprocesos jāierodas pašam apvainotam, nav pielaižama atvietošana caur pilnvarnieku, kurpretim aicinot sievietes — bieži atzīmē asistences vēlamību. Šīm tiesām kompetēja causae sponsaliorum, adulterii, ļaunprātīga atstāšana, garīdznieku noziegumi, dievzaimošana, laulības starp radiniekiem neatļautās pakāpēs, laulato draugu nežēlīga izturešanās savā starpā. Arī šeit procesu var sākt vaj nu parts — cietušais vaj fiscus.³⁾

Kā apelācijas tiesa darbojas herc. krimināltiesā, kurai padoti i dižciltīgie, rentnieki, literāti et studiosi, hercoga zemnieki un arī pilsētu pilsoņi (pēdejie tikai krimināllietās, jo civilīetās padoti pilsētu magistratu jurisdīcijai). Arī šeit tiesāšana ir līdzīga zemākai instancei. Ja apvainotais apcietināts — tad aicinājuma vietā viņam stājoties tiesas priekšā ex arresto nekavējoši jāatbild. Apvainotam — draudot nāves sodam — apcietinājums nebija atvietoājams ar galvojumu. Ac mredzot virspilskungī labprāt nesūtīja lietas augstākai instancei — kamdeļ landtaga lēmums no 1669. g. s. 34 sevišķi uzsver augstakas tiesas tiesības (tās bija jau agrāk) izprasīt pirmās instances protokolus un pēc iepazīšanās ar lietu — lietu pamatīgāki izmeklēt, lemt, dažreiz notiesātu rehabilitēt. Ja dižciltīgo krimināllietās prevale akuzācijas procesa principi — tad jau no procesualo attiecību izcelšanās brīža valda inkvizīcijas process zemnieku, kareivju, dragunu krimināllietās. Pietiek ierasties nogalinātā draugam vai kaimiņam un ziņot par slepkavību — ka šādās

a) ibid lps. 95.

lietās virspilskungs pats sāk inkvizīcijas izmeklēšanu. Ja Instructorium des Curl. Rechts spriežot pēc satura un formas ir tiesību zinātnieka privātdarbs, kā to apzīmē C. v. Rummel — vai vēl pareizāki, ja mēs to uzskatīsim par jurista — praktiķa advokāta rokas grāmatu, pamācību, paraugu kopojumu — tad Formula Regiminis (latīņu pirmteksts) norāda uz sastādītāju — oficiālas komisijas — locekļu tieksmi publiski tiesisku aktu veidā regulet administratīvo un tiesu iekārtas jautājumu. Pēdējā satur noteikumus par kapitanu — maioru jurisdikciju, paredz, ka process i krimināllietās, i civilīetās apakšējās un augstākās — ir summars, mutisks. Šeit zināmā mērā atspoguļojas poļu tiesību ekspansija, kuŗu runānot Cl. v. Šverina vārdiem varētu apzīmēt par oktrojīcijas¹⁾ mēģinājumu, jo acīmredzot ieceltās komisijas poļu sastāvs direkti jeb indirekti centās veicināt poļu tiesību recepciju, ja ne subjektivā, tad objektivā veidā. Statuta Curlandica blakus trīs materialtiesību normām (S 3 — par slepkavību — nāves sods), saturošām i primāras normas i sankciju, satur arī veselu virkni procesualu noteikumu. Attiecībā uz piekritību jau šie statuta paredz kompetenci ex domicilio, ex contractu et ex delicto, ir noteikumi pār prokuratoriem, par kuratoriem sievietēm un bērniem (S 12—14). Ir noteikumi par sprieduma izpildīšanu, pie kam paredzētā galvas cīršana tam, kas pretosies ar varu sprieduma izpildīšanai, neraugoties uz vainīguma pakāpi un stāvokli. Sākot ar S 206 ar virsrakstu „de delictis et poenis“ uzskatīti krimināltiesiski sodami nodarījumi ar attiecīgām sankcijām. Tiesību ekspansijas dažāds spēks vislabāk atspoguļojies Piltēnes statutos un tiesībās — kamēr daļu kundzības iespaids šīnī ziņā bija minimāls — poļu tiesības ir expressis verbis recipetas, jo jau statutu S 10 uzsver „tiesnesis izšķir lietas pēc rakstītām tiesībām, bet arī pēc labām vecām parašām un poļu statutiem.“ Šie Piltēnes statuti satur arī vērtīgus norādījumus krimināltiesāšanas kārtībā, kuŗa zināmā mērā saplūst ar tiesu iekārtas nolikumu. Ja ir noteikumi vairāk tehniskas

¹⁾ Cl. Schwerin. Einführung in das Studium der germ. Rechtsgeschichte. 1922 lps. 27.

dabas : piem. tiesas sesija vasarā sākama pl. 6 un ziemā pl. 7 un turpinama līdz pl. 1, lietas jaiztiesā pēc kārtas kā prāvnieki pierakstījušies (tā tad zinama partu iniciatīve) tad atronami arī noteikumi, kas regulē tiesāšanas kārtību un mieru, kā arī tiesneša autoritāti. Kas ieradies tiesā piedzēries, sodams ar 3 ung. flor., kas traucē mieru — ar 20 flor., bet ja viņš sacelot nekārtības kādu ievainojis — viņa dzīvība atkarajas no karaļa žēlastības. Par nepiedienīgu vārdu lietošanu — 4 ung. fl., kas attiecas nevien uz prāvniekiem, bet arī uz tiesnešiem un landrātiem, jo arī viņiem korekti jāvada sēdi un par brutālu izturešanos vārdiem vaj. darbiem — sodāmi ar 30 fl. sodu. Rets, bet zīmīgs noteikums...

Arī Piltenes statutos atronami noteikumi, kuŗi pastiprina mana darba vispārejos apsvērumos pievesto iekāršanas, kaŗa un miera principu esamību.

§ 15 — noliedz ierasties tiesā ar ieročiem, izņemot zobenu, piedraudot nevien ar naudas sodu 20 ung. floru apmērā, bet arī ar noliegtu ieroču konfiskāciju tiesnešu labā. Intresanti, ka šī procesuala rakstura norma atron zināmu atkārtojumu kriminaltiesību materialas dabas normās, jo šim veltīta 4 daļa § 3 paredz noliegumu nesāt ieročus, izņemot zobenu, tiesās un godīgās sanāksmes ar 100 taleru soda piedraudejumu par katru gadījumu. Jau minēto miera principu pastiprina arī noliegums atvest uz tiesu līdz vairāk par 3 draugiem (neieskaitot advokatu), ar sodu 30 taleru apmērā par katru lieku personu (§ 18). Acimredzot tas bija preventīvs līdzeklis, lai pasargātu tiesu no miera traucēšanas plašākā nozīmē un izslēgtu spaidu iespējamību ar ieročiem vaj. pūli uz tiesnesi — tādā veidā gala rezultātā neļaujot pārkāpt zemē mieru. Jau Piltenes statuti paredz liecinieku atsevišķu pratinašanu, viņu liecības protokolešanu, bet no otras puses vēl ir formāla pierādījumu sistēma — divu nekompromitētu un pielaižamu liecinieku apliecinājums. Tomēr kriminallietas trūkstot citiem lieciniekiem arī nepilngadīgie var būt par lieciniekiem (§ 7.) Tālāk starp material-kriminaltiesiskām normām — piem. ja bērns sit vecākus, viņam atcērtama roka un viņš izslēdzams no mantojuma, dedzinātāji — ar cangām plēšami un dzīvi sadedzināmi, kas

nepareizi zvēreja tam atcērtami pirksti un t. t. ir arī ļoti svarīgs noteikums kuŗam i procesuala i materiala nozīme. Neviens nedrīkst savu dzimts zemnieku sodīt ar nāvi, bez tiesību zinātāju un taisnību saprotošo ļaužu pieaicināšanas (Rechtsfinder und redlicher verständiger Leute) bet pretejā gadījumā sodams ar 500 taleriem naudas soda. No šas normas izriet ka dzimtskungam tiesājot savus zemniekus, lietās kuŗās draud nāve — obligatoriski jātiesa ar šādu tiesību zinātāju piedalīšanos. Tā tad arī Piltenē zemnieku tiesašanā šiem tiesniekiem, vietējo apstākļu pazīņiem piešķirta liela nozīme. Viņu nepieaicināšana nevien sastādīja lielu procesualu defektu, bet pārvērtā ša kunga rīcību nevien nepareizā tiesašanā, bet gan tieši nonāvešanā, jo § 3, kuŗš šo noteikumu satur — ievests nodalījumā „Von Todtschlagern“, gan starp privilēģētiem nonāvešanas gadījumiem, jo piem. § 1 2 paredz vainīga nodošana karaļa rīcībā ja nonāvešana notikusi kaušanās bez iepriekšēja nodoma un § 4 paredz pilnu attaisnošanu tam kas nonāvejis miera pārkāpeju vai personu kuŗa izsludināta ārpus likuma. Ja slepkava nav notverts ir flagranti — tad uz tuvāku radnieku sūdzības pamata — zemes tiesnesis ar 3 piesēdētājiem ierodas notikuma vietā un pirms liecinieku nozvērinašanas arī paši prāvnieki dod zvērustu ka viņi nav lieciniekus uzpirkuši vai citādi iespaidojuši. Acīmredzot jau tanī laikā liecinieki darija justīcijai grūtības — jo bez ša partu zīmīga zvēresta, vēl atronami noteikumi ka liecinieku liecības pēc atsevišķas pratināšanas, protokolētas — apzīmogojamas slēgtā aploksnē — lai, kā burtiski skan šis noteikums, starp partiem un lieciniekiem neizceltos strīdus un lai liecinieki varetu bez bailēm teikt patiesību, (Trt. 1953) šeit atronami no vienas puses daudz akuzācijas procesa momenti, bet no otras puses sevišķi ar pēdīgi minētiem noteikumiem — publiska vara cenšas nostabilizēt justīcijas gaitu, pierādījumu līdzekļu konstrukciju un galu galā atkal vispāreja miera principu. —

Zemnieku kriminaljurisdikcijas fragmenti.

Ja viduslaiku tiesiska struktura bijusi ļoti raiba atkarībā no kārtu sistēmas, teritoriāla principa un t. t. — tad vispirms izcilus vēriba piegriežama tām tiesiskām normām kuŗas valdija iedzīvotāju lielākā daļā — zemnieku kārtas piederīgo aprindās. Ja valdošās kārtas — bruņinieciņa — lielmuīžnieciciņa no vienas puses un garīdznieciciņa no otras savā starpā daliņa jurisdikcijas varu par lielāku, bet social-ekonomiski vājāku kārtu — zemniecību vispār — tad Vidzemē un Kurzemē tas pieņēma sevišķi krasu formu. Vācu jurists Dr. Helmut Hillmann savā 1930. g. iznākušā un godalgotā darbā, kur zinātniski sinteze izcelta sevišķi dziļā un vērtīgā formā — sevišķi uzsver, ka ir radusēs internacionāla bruņinieciņa, kuŗa sekoja tendencei iekarot Austrumeiropu. Šas ģermanu tautas, kā kuŗa savienības, pārvērtās apkārt klejojošās kuŗotāju grupās (Wandernde Kriegerscharen). Šie krusta kārī un austrumu kolonijas veicināja vācu tirdzniecību.)¹⁾ Pie šādas iekarošanas un eksploātaācijas tendences vietejai iedzīvotāju majoritātei — zemniecībai — nācas smagi ciest arī tiesību attīstībā. Ģrūts zemniecības stāvoklis tānī laikā vispār veicināja ģermanu tiesību ekspanziju. Tomēr uzglabājušos zemnieku tiesību materialos, kuŗi par nožēlošanu, ir nelieli — izpaužas zemniecības individualitāte. Zemnieks pēc dabas bija čakls, darbīgs, noteikts, vienkāršs, patiess. Viņam bija svešas i bruņinieka liekuļota, pārspīlētā prestiža sajūta, ir pilsētu pilsoniski skrīvera — izsmalcinātas zofistikas fineses. Zemniecības tiesības atšķiras ar patriarhalu, bet noteiktu vienkāršību. — Aplūkojot Rīgas virsbīskapiņas zemnieku tiesības i Kurzemes zemnieku tiesības i lībju zemnieku tiesības — uzkrīt ka visu

¹⁾ Dr. jur. Helmut Hillman. Das Gericht als Ausdruck deutscher Kulturentwicklung im Mittelalter. 1930 lps. 2, 12 arī K. Hampe „Der Zug nach dem Osten“.

prevale materialas dabas kriminaltiesiskas normas. Sākot ar slepkavības noliegumu — piedraudot ar nāvi, līdz gandarījuma zumu uzskaitīšanai par dažiem ievainojumiem un kropļojumiem. Rīgas virsbīskapijas zemnieku tiesībās tīri procesuāls raksturs ir divām normām, bet divām ir jaukts raksturs, Vispirms § 16 — paredz apsūdzeta aizstāvešanas līdzekļus ja tam inkrimine zādžību. Pirmo reizi — iespēja atsvabināties ar šķīstīšanas zvērestu, otro reizi — ar diviem zvērestiem, trešo — tikai nesot karstu dzelzi. Šis karstas dzelzs pārbaudījums bija zemnieku jurisdikcijā ļoti izplatīts. Kaut arī Rīgas provincālkoncila lēmumu no 1428. g. šī dzelzs nešana tika noliegta, tad preteji L. Arbuzova²⁾ domām šī dzelzs nešana faktiski vēl turpinājuses ļoti ilgi. Pats Arbuzovs pieved piemēru par dzelzsnešanu zemnieku tiesā Trikatē 1472. g. — t. i. 44 gadus pēc koncila lēmuma, kurš acimredzot palika vienkārši platonisks vēlējums. Neraugoties uz visiem noliegumiem šis viduslaikiem tik specifisks procesuāls institūts turpināja ekzistēt līdz 17. gadsimtam. Līdzīgi dzelzs pārbaudījumam arī uguns un ūdens pārbaudījumi uzglabājušies līdz 17. gadsimtam. Šinī ziņā pētot zemes tiesu aktis jāpiekrit prof. A. Švābes uzskatam ka šie pārbaudījumi turpinājušies vēl ilgi pēc koncila aizlieguma.³⁾ Vispār šī dzelzs nešana zemnieku procesā stipri izplatīts institūts. Tīri procesuāls noteikums atrodas 23 p. kur par neierašanos tiesā neraugoties uz tiesneša kalpa aicinājumu soda ar vienu marku.

Nevērīga ievainošana naktī neprezume apvainota vainu, turpretim ja tas notiek dienā — viņa atsvabināšanai no atbildības nepieciešams šķīstīšanas zvērests. Arī neuzmanīgas nogalināšanas gadījumā — šis zvērests atsvabina gan tikai kondicionāli — ja notiek izlīgums ar nogalināto radiem un ja ir tiesneša piekrišana. Arī Kur-

²⁾ Mitteilungen aus der livl. Geschichte 23 sēj. Rīgā 1924—26. — skat. turpat Dorfrecht (lp. 72) „hant afstriken unde dregen dat isern; bernet he sik so gift hd manbete ha lantrechte.“

³⁾ Prof. A. Švābe. Vecakas zemnieku tiesības 1927. g. lps. 41; arī skat. Magdalenas Kuck — buršanas procesu 1632. g.

zemes zemnieku tiesības pazist analogus noteikumus par zvērestu (511 pie ievainošanas un 515 pie zādzībām). Bez tam arī Kurzemes tiesības pazist divas svarīgas procesualas normas. Ja § 25 — kas paredz ļaundara tiesašanu, tur kur viņš notverts — atbilst forum deprehensionis principam — tad no otras puses šis noteikums interpretējams vēl tādā virzienā ka vainīgo tiesa tā tiesa, kur noticis noziegums un kur viņš notverts. Šeit nemaz nav vajadzīgs lai vainīgais būtu aizturēts uz karstām pēdām. Pietiek kad aizdomās turetais atrodas tajā teritorijā, kur noziegums noticis — analogi gadījumiem kad zemnieku Kurzemes pilsētās — tiesa pilsētas tiesu iestāde. Sevišķi raksturīgs ir § 20 kur sūdzējuma neierašanās gadījumā — sūdzība izbeidzama. Arī tas iieku reizi pastribo akuzācijas procesa principus vecajās zemnieku tiesībās. Šeit konstatējami visi akuzācijas procesam raksturīgi momenti — sūdzības celšanas nepieciešamība — vai nu ziņojuma vai kliegšanas (Gerüfte) veidā, tiesneša indeferentisms šādai sūdzībai trūkstot (nemo iudex sine actore), prāvnieku pierādījumu pieņemšanas nasta, šķirstīšanas zvēresti, izlīgums, līdzības naudas piedāvāšana un pieņemšana, pat izpildīšana sākumā. Kārtu izšķirība top sevišķi krasa lasot lībju zemnieku tiesības (t. s. codex Alexandrov § 9) kas soda zemnieka nogalīšanu ar 40 markām, bet vācieša vai brīva nogalīšanu ar divkārtu sodu. Vairāk socialpolitiska nozīme ir sodiem, kuri draud zemniekiem par pārceļšanos no pagasta uz Rīgu.¹⁾ Bet kriminaltiesiskai normai kurā ar markas sankciju soda to kurš nepareizi sūdz (t. s. sarkana grāmata § 44) ir arī zināma procesuala nozīme, tapat to pašu sodu paredz tam kas citam palīdz zvēret un nevar to pierādīt. Daudz lielāka nozīme ir sekošiem diviem procesuāliem institūtiem, kuri ir tam periodam īpatnēji un attiecas pirmais uz procesuālu attiecību statiku, bet otrs uz procesuālu attiecību dinamiku. Tiesājot zemnieku — tiesnesis ar piesēdetājiem pieaicina pašu zemnieku uzticības vīrus — tiesību zinā-

---

¹⁾ Bestatigung der alten Gerechtigkeit der Ordensbauern durch den O. M. J. Freytag von Loringhofen. Wenden. 12. XI. 1492.

tājus tiesniekus, kuŗi mekle tiesības, taisnību konkrētai apsūdzības lietai. Prezidejošais tiesnesis vadot sēdi un rūpejoties lai nenotiktu miera laušana — tomēr atstāj vainas jautājuma noteikšanu šiem vīriem. Ņemot vērā viņu funkciju svarīgumu — viņi arī nebūdami amatpersonas — pieskaitāmas procesualu attiecību subjektiem. Ari viņi ir akuzācijas procesa raksturīga īpatnība — pašu partu ļaudis nosaka vainīgumu, bet tiesnesim atliek virsuzraudzība. Turpretim uz procesualu attiecību objektu — attiecas zvērests, kuŗam pēc to laiku reliģiskiem un psiholoģiskiem uzskatiem bija, kā jau minēju, universāls raksturs. Nevien satura un iespaida pēc, bet zvērestam bija nepieciešama arī attiecīga svinīga forma. Pēc latvju liecinieku zvēresta (pirms 1753. g.) bija nepieciešama īpaša ceremonija, pie kuŗas liecinieks kreisā rokā tureja ogli, labā — izkaltušo kociņu, uz galvas akmeni un ar vienu kāju stāveja uz ar zāli neapaugušas zemes daļas. Latvju zemnieku zvērests, kuŗam vismaz sākumā, bija šķīstišanas zvēresta un vispār zvēresta nozīme ar kuŗu pastiprināja paskaidrojumu tiesā — skanēja šādi (pirms 1638. g.): „Es schwere bej Tewam Auxtam, ka es um wāims letims, ko te kunge man weitzes, taisne un pattese, ne wenam no milibe etter enaidibe, grib issatzit die daisne man, Tews, pallice manne seva, bārne, tirumme, lupe un wüsse kas man pieter.“

Vasalam bija kriminaljurisdikcijas tiesības par viņa novadā dzīvojošiem zemniekiem. Jautājumā par vasala jurisdikcijas tiesībām izcēluses domstarpība formulas „tiesības uz kaklu un roku ciemos, mežos un ūdeņos,“ interpretācijā. Kamēr Bunge ir tanis ieskats ka šas formulas I daļa (kakla) nozīmējoť kriminaljurisdikciju, bet II daļa (rokas) — civilo jurisdikciju un administratīvo rīcību — prof. A. Švābe¹⁾ uzskata ka abas daļas runā tikai par kriminalo jurisdikciju un abas daļas paredz nocirst galvu (kaklu) un roku atkarībā no nozieguma smaguma. Bunge acimredzot ir nācis pie sava uzskata tapēc ka šāds formulējums kriminaljurisdikcijai bija rets. Para-

---

¹⁾ Prof. A. Švābe. Latvijas tiesību vēsture I sēj.

stais apzīmejums bija — tiesības sodīt ar miesu un dzīvību (am Leib und Leben strafen), arī „an seinem besten Hals strafen“ un t. t. Tomēr tuvāka iepazīšanās ar viduslaiku vācu kriminaltiesību sistēmu, kurai bija liels iespaids uz vietējo tiesību attīstību, pastiprina prof. Švābes uzskatu. Taisni pēc nāves soda sekošais tam — sodu smaguma ziņā nākošā pakāpe ir rokas atciršanas sods — (Halsstrafe und Handstrafe). Šis rokas atciršanas sods nevien bija stipri izplatīts, bet zem šāda apzīmejuma saturēja dažus miesas kropļošanas veidus. Pēc Hansa Fehra vācu tiesību vēstures darba²⁾ — zem roku atciršanas soda pveda arī lūpu, pirkstu atciršanu, acu izduršanu etc. Ari Rudolfs His³⁾ savā vācu viduslaiku kriminaltiesību darbā uzsver, kā rokas atciršanas sods ir visbiežāki sastopamais miesas kropļošanas sods. Tādā veidā — ja rokas atciršanas sods bija plaši pazīstams, arī šeit lietots, bet no otras puses tika uzskatīts par sodu, kas smaguma ziņā sekoja kakla sodam — tad minētas strīdīgas formulas interpretācija paliek it viegla. Šis tiesības uz kaklu un roku — ir tiesības piespriest kriminalsodus, uzskaitot tikai smagākus, pie kam papriekšu smagāku, tad nākošo smaguma ziņā.

Šādu slēdzienu arī attaisno visa attiecīga teksta kopizpratne un proti pēc Livonijas senākām bruņinieku tiesībām art. 3 — 51 un 51 skan šādi „Tā kā kristīgie šie atrodas starp (neticīgiem) pagāniem, (krieviem) leišiem un kareļiem, tad bruņiniekiem ar saviem paša līdzekļiem jāaizsarga šie bīskapija; kritot gūstā, pašiem sevi jāizpērk; zaudējot mantu, pašiem jācieš zaudējumi. Ar to bīskaps dod viņiem lēņos muižu ar visām brīvībām, desmito tiesu, gobu, ar visiem (zemes) augļiem un tiesībām uz kaklu un roku ciemos, laukos, mežos, ūdeņos. cik tālu sniedzas vīra novads.“ (Teksts un tulkojums citēti pēc Prof. A. Švābes „Livonijas senākām bruņinieku tiesībām. Rīgā 1932 lps. 5.)

Salīdzinot strīdus vietu ar ciešā sakarībā stāvošo

2) Dr. Hans Fehr. Deutsche Rechtsgeschichte 1921. g.

3) Prof. Rudolf His. Das Strafrecht des deutschen Mittelalters 1920. lps. 513.

pirmo paragrafu — top skaidris, ka arī šeit atspoguļojas — kara un iekarošanas principi. Visupirms — iekarotajam sastopot pretošanos un nepaklausību, nemieru — bija tiesības sodīt — tā tad uz kriminālu jurisdikciju. Neatkarīgi no šā jautājuma — tomēr tulkojums latvju valodā šinī teikumā kaut atbilst pamatdomai — nav uzskatams par burtisku: teksts runa par „rechte in hals, in hant, in dorpen ..“ — tā tad nevis tiesības uz kaklu un roku ciemos...“ bet gan „tiesības uz kaklu, uz roku“, kurpretim apzīmējums „ciemos, mežos, ūdeņos“... acimredzot ir plašāks un interpretējams kā tiesības vispār, tātad starpā arī tiesības uz kriminālu jurisdikciju. —

Procesualu attiecību stātika un dinamika.

Procesuals legalizms ir pareizas tiesu un tiesašanas kārtības jēdzienu uztvērē secinājums. Izējot kriminalprocesa teorijā no procesualo attiecību sistēmas — daži autori ¹⁾ sadala šo procesualo attiecību mācību trijās daļās, kuras apzīme par procesualu attiecību subjektu, procesualu attiecību objektu un beidzot runa par juri disku procesualu attiecību izcelšanos, attīstību un izbeigšanos. Šāds sadalījums un apzīmējumi — pēc manām domām — neatbilst pietiekoši precīzi izkoptai juridiskai domai. Organiski veselais tiek mākslīgi dalīts. Runājot par šo attiecību objektu runa par galveniem procesa principiem — par rakstisku vai mutisku procesa formu, par atklātu vai aizklātu sēdi, valodu, pierādījumu sistēmu, pierādījumu veidiem. Kurpretim trešā daļā runa par tiesas sēdi, tās vadīšanu, norisi, liecinieku pratīšanu, pierādījumu pārbaudīšanu, sprieduma taisīšanu un t. t. Bieži vien šie jautājumi ir cieši saistīti un sastāda vienu kopejo — jo, piem. tiesašana nav domājama bez mutiskuma, atklātības,

¹⁾ N. Rozins. Kriminalprocess. Rīgā 1924 un c.

valodas un taml. jautajumu izšķiršanas — saistīti ir arī pierādījumu veidi un to pārbaudīšana, gala slēdziena uz visu nodibinātu apstākļu kopības atrašana ir identiska sprieduma taisīšanai, sēdes vadītāja diskrecionara vara taisni izšķiroša galvena procesa norises laikā un t.t. Tamdēļ mācības sadalīšana starp „objektu“ un „attīstību“ neliekas racionala. Ir apskatot moderno tiesu iekārtas darbību, ir piegriežoties vēsturiskiem kriminalprocesā institūtiem — rodas cits procesa sadalījums. Dališana objektā un subjektā arī nav sevišķi raksturīga, jo šiem jēdzieniem sastopoties — robežas dažreiz saplūst. Apšūdzeta tiesības un pienākumi vispār un tiesas sēdē, apšūdzības uzturēšana vispār un partu disputā, tiesneša amats, kā tāds un tiesneša darbība, vadot un spriežot tiesājamo kriminallietu — viss tas tik cieši saistīts ka dalīt pēc tīri ārējām „subjekta“ un „objekta“ pazīmēm — grūti. Process ir atsevišķs mechanisms lielā valsts un sabiedrības aparatā, ir organisms lielā sabiedriskā būtnē. Šis mechanisms sastāv no dažām svarīgām sastāvdaļām. Šīs daļas ir savā starpā saistītas, viņas ir detales, kuņas izpilda noteiktas funkcijas. Katram cilvēkam, arī lietai procesā ir sava noteikta vieta, savs raison d'être. Visi procesualu attiecību dalībnieki ieņem savu noteiktu vietu šīnī mechanismā, katram ir savs īpatnējs stāvoklis un nozīme. Aplākojot procesualu attiecību dalībnieku stāvokli, runājot par visiem cilvēkiem kas ņem dalību noteiktā procesā par lietām kuņas tanī figure, par noteikumiem un iekārtu vispār — mēs varetu runāt par procesualu attiecību s t a t i k u. Turpretim tanī brīdī kad lietas dalībnieki sāk darboties, kad uz uzsāktas kriminalvājašanas notiek tiesas sēdes, pratina lieciniekus, prāvnieki dod paskaidrojumus, prezidejošs tiesnesis vada sēdi, assessori piedalās spriedumā — mechanisms sāk darboties, notiek kustība. Šo darbību resp. viņu aptvērošu normu kompleksu var nosaukt par procesualu attiecību d i n a m i k u. Metot skatu atpakaļ vēsturē viegli parliecināties — ka bieži mainas šo procesualu attiecību struktura — dažāda ir šī mechanisma daļu iekārta, dažāda ir šīs iekārtas darbība un kustības veidi — bet tomēr vienmēr var runāt par procesa statiku un dinamiku. Mainas iekšējais

sators, bet šis trauks paliek; tās ir sliedes, pa kuņām allaž virzas procesuala juridiska doma. Viņa vienkāršo un stabilize tos pamatjēdzienus, no kuņiem izējot vieglāki aptvērt pārgrozības kriminaltiesašanas kārtībā gadusimtenu maiņā. Ari procesam Vidzemē un Kurzemē biju i sava statikā un dinamika. Viņa gan ir mainijuses bieži un samērā radikali, bez tam pakļāvusēs atsevišķu novadu ipašībām, dažādiem politiskiem, zocialiem, religiskiem, kultureliem un t. t. iespaidiem.

Jautajumā par procesualu organu statiku, strukturu tiesu iestāžu instanču pākapenībā, pārsūdžibu kārtībā — bija radies ļoti ipatnejs. no tagadeja redzesstāvokļa — zinātnisks stridus par vietejo tiesu iestāžu spriedumu pārsūdžšanu uz ārzemēm. Pie viduslaiku ipatnejas politiskas strukturas — bija iespējams šāds ar valsts suverenitātes pamatiem kolidejošs stāvoklis. Tomēr, kā jau agrāk aizrādīts šāda tālak pārsūdžšana no Vidzemes tiesām uz Vācijas augstakām tiesām bija jau noliegta ar ordeņa mestra V. Plettenberga pavēli. Tomēr mag. jur. Leo Leesment savā speciali šim jautajumam veltitā darbā nāk pie slēdziena ka šādas pārsūdžības bija iespējamās un konstate, ka pēc iepazišanās ar Reichskammergericht arķivu Frankfurtē un Reichshofrat lietām — šādas pārsūdžības atronamas.) Pirma no šim tiesām tika nodibinata 1495 g. kā zināma kompromisa auglis starp ķeizaru un kārtām. Viņas nolūks bija unificēt juridikciju, radīt augstakai tiesu iestādei pastāvīgu atrašanas vietu un vāciskot tiesas sastāvu. Valsts galma padome preteji pirmai, kur izcilus nozime bija kārtām un to priekšstāvjiem — bija padota vienīgi ķeizara iespaidam un zināmā mērā uzskatāma par ķeizara galma iestādi tiesu lietās. Reichskammergerichtā L. Leesment ir atradis 29 pārsūdžibu lietas no Vidzemes. Pārbaudot L. Leesmenta taisito tabeli — var konstatēt ka no 29 aktim attiecas 16 uz Rīgu, 3 uz Tartu un pārejas uz atsevišķām vietām. Šis lietas lielumties ir civillietas un runa par dažiem robežu

---

1) Mag. jur. Leo Leesment. Über die livländischen Gerichtssachen im Reichskammergericht und Reichshofrat. Tartu 1929. Eesti Vabariigi tartu ulikooli Toimetused. B. XVIII lps. 3—11

stridiem, nekustamiem īpašumiem, parādiem un t. t. Visas šīs lietās attiecas uz laiku no 1530 — 1564 g. Lielaka daļa ir grūti salasama, ar trūkumiem, bez spriedumiem — vispār jāsa ka atsaukšanās uz šīm lietām maz pārliecina, it sevišķi no kriminalprocesa viedokļa. Pats L. Leesments ir spiests atzīt, ka liela lietu daļa ir grūti atšifrojama un saturs stipri neskaids. Parsūdzetas tikai lielumties Rigas rātes un Rigas arķibiskapijas spriedumi. No valsts galma padomes arķivā atrastām 11 lietām — nav nevienas kriminallietas, bet tikai bīskapu un ordeņa sūdzības. Tādā veidā L. Leesmenta pētījumi nedod iemesli uzskatīt par normalu parādību pieņemt kā pēdejo instanci vācu tiesu iestādes ārpus Vidzemes krimināltiesāšanas kārtībā. Dažas atsevišķas lietas, no kurām divas neskaidri min goda aizskāršanu, bet viena par zemes miera laušanu un doma kapitula aplaupīšanu Tērbatā (Terbatas birgermeistara un rātes sūdzība pret—Leonhardu Niederhoferu 1530 g.) uzskatamas par nepietiekošu pierādījumu pretejam viedoklim.

Rekonstruējot apskatama periodu kriminalprocesu — lielāku palīdzību mums sniedz tiesu prakse resp. attiecīga laikmeta tiesu iestāžu darbības aktis. Nedz vecie autori, nedz likumi un rīkojumi — nevar tik daudz vērtīga sniegt, jo autori volens nolens parasti ir stipri subjektīvi, bet likumi dažreiz palika bez piemērošanas dzīvē (par piem. dzelzs pārbaudes un spīdzināšanas noliegumi u. t. t.) Un šīs dzeltenās lapas ir kultūras un tiesību vēsturē monumentālā celtne, kura tālu stabilitātes ziņā pārsniedz mūra ēkas un nākamām paaudzēm spēj dot lielas gara vērtības. Iedziļinoties šinis aktis — kā caur gadusimteņu miglu — kā dzīvi parādas mūsu acu priekšā ir rezoluts, gan ļaunumu meklējošs sūdzētājs, bals un nāves izbailes tricošs apsūdzētais, drūma inkvizīcijas tiesas koleģija...

Apskatot Cēsu, Rigas, Valmieras, Kokneses zemes tiesu un Limbažu rātes tiesu praksi zviedru valdīšanas laikmetā 80 gadu laikā t. i. no 22. septembra 1631. līdz 12. augustam 1711. konstatējamās sekošās kriminalprocesa īpatnības. Visupirms piekritības jautājumā — šo zemes tiesu nosaukums jau dod atbildi uz ta sauc. horizontālo kompetenci un proti pēc teritoriala principa. Tur-

pretim jautajumā par vertikālo kompetenci — lietu šķiru noteikšanai raksturīgi daži statistiski dati. No minēto zemes tiesu šīnī 80 g. periodā uzglabājušamies aktīm 400 skaitā — ir izspriestas 117 bērnu slepkavības (infanticidium), 92 — nonāvēšanas, kuŗu starpā ir kvalificētie nonāvēšanas gadījumi — kā piem. vecāku noslepkavošana, ir arī privilīģēti kā piem. nāves sagādāšana aiz neuzmanības, 63 — laulības pārkāpšana un asinsgrēks, 41 — zādzības — dažādā veidā, dažreiz ar laušanu, arī kvalificēti gadījumi — kā piem. baznīcas apzagšana, 22 — sodomija 10 — varas darbi (dažāda smaguma), 9 — slepena dzemdēšana. 9 — burvības, ķecerības, 6 — ļaunprātīgas dedzināšanas, 5 — divsievības, 4 — kaušanās, iesk. ievainojumu sagādāšanu kaujoties, 3 — nodevība (špionaža), 3 — dievzaimošana, 3 — nelikumīga pretošanās. Pa vienai apsūdzībai iztiesātas par musinošu runu turēšanu (1694), par muižkunga ievainošanu, līdzvainību pie pašnāvības (1708), divkāršu saderināšanos, neslavas celšanu, apzināti nepatiesu apsūdzību, krāpšanu un beidzot par aizliegto zemnieku spīdzināšanu (1697 — Cēsu zemes tiesa). Šo iztiesātu apsūdzību uzskaitīšana dod pārskatu par zemes tiesu kompetencē ietilpstošām lietām. Acimredzot ša perioda zemes tiesu jurisdikcijai piekrita — regulāri — visādu veidu nonāvēšanas noziegumi, sevišķi izcelot bērna slepkavību, laulības pārkāpšana, asinsgrēks un sodomija, pa daļai zādzības, kurpretim pārejiem noziegumiem piekrita ievērojami maza, reta loma.

Preteji izplatītam uzskatam — tīri reļģisku prāvu skaits bija samērā neliels — proti 3%, kurpretim toreizejie reļģiski — moraliski uzskati spilgti atspoguļojās bērnu nonāvēšanas, tikumības un ģimenes tiesību pārkāpšanā.

Šīnī ziņā piem. raksturīgi ir, ka sodot par sodomiju vainīgu ar galvas atciršanu un līķa sadedzināšanu kopā ar ķēvi, ar kuŗu sodomija pastrādāta. Tā tad blakus galvenai sprieduma daļai par apsūdzeta notiesāšanu un sodu — ir arī noteikumi par rīkošanos ar citiem objektiem — ši kustoņa un cilvēka kopeja sadedzināšana korespondeja to laiku uzskatiem par kopeja grēka

izdarītāju iznīcināšanu. Grēka iznīcināšanas simbolizēšana notika faktiskas sadedzināšanas veidā.

Meklejot kriminalprocesam svarīgus vēsturiskus datus Kurzemes hercoga arhīvā — izrādas ka visi konvoluti — attiecošies uz ordeņa laikmetu — satur tikai politiskas nozīmes publiski-tiesiskus aktus, kā piem. pāvesta Inocenca VI 1335 g. bullu par zemju sadalīšanu starp garīdzniecību un ordeni, Gotharda Ketlera ieviešana koadjutora amatā aktu. Hercoga Gotharda laikmetā (1562—1587) izcēlušies vēsturiski dokumenti galvenām kārtām vēltiti hercogistes attiecībām ar Poliju, runā par uniju ar Lietuvu un atdalīšanu no tās, muižnieku tiesībām.

Hercogu Fridricha un Vilhelma valdīšanas laiks (1590—1642) — atstājis lielumties uz karošanu attiecošos dokumentus, sakarā ar poļu-zviedru un c. kariem, un attiecībām ar ārvalstīm attiecošos dokumentus, kā arī plašus materialus sakarā ar pazīstamu Noldes nemieru lietu. Hercoga Jēkaba (1642—1682), laikmetā kad mazā Kurzemes hercogiste bija sasniegusi savas patstāvības un labklājības kalngalus — jau atronami tiesu akti, sevišķi tiesu lietas latīņu valodā iesūtišanai augstākā instancē Varšavā. Tapat tiesu lietas ir atrodamas hercoga Fridricha Kazimira (1682—1698) arhīvā — t. i. laikmetā, kad tikko iegūtais spīdošs mazās valsts starptautisks stāvoklis — ātri sāk vājināties. Ja hercoga Vilhelma (1698—1711) laiks vispār nav atstājis cik nebūt nozīmīgus vēsturiskus dokumentus, tad nākošā hercoga Ferdinanda (1711—1735) laikmets vēltīts galvenām kārtām, ziemeļu karām, zviedru un krievu lietām. ir arī 20 tiesu lietas, gan vairāk administratīvi-politiski-religioza satura, Ernsta Johanna Birona valdīšanas laikmeti (1737—1740 un 1763—1769) atstāja pēdas visvairāk iekšpolitiskas nozīmes dokumentos. Hercoga Petera laiks (1769—1795) ir atstājis ap 34 tiesu lietu aktis, saturošas galvenām kārtām — noteikumus par advokaturu, dažas civillietas, dažus rīkojumus.

Kriminalprocesa aktis vārda pilnā nozīmē ir vispirms Kurzemes komisorālās tiesu aktis. Lietas iztiesāja Jel-

gavā 1705 g. tiesas sastāvā bija: priekšsēdētājs, oberleitnants un komendants — Andes Törnfeldt, asesores — Kristofs Prešer un auditors Peters Paysens, Johann Meiers. Vajašana — inquisitio ex officio pret inquisitus — spriedumi tiek nodoti leutatione — galma tiesai. 31 maija 1705 g. iztiesāta lieta pret Piltenes pilsoni Peteru Dunkeru — inkrimējot tam slepkavību. Savā pavadrakstā sprieduma leuteratijai — tiesa raksta, ka neatkarīgi no tā, vai nonāvēšana bijusi „casual oder dolose“ — nāves sagadātajam jacieš ar savu dzīvību. Neraugoties uz notiesatā atzišanos — notika sīka iztaujašana (starp citu tiek jautāts, vai apvainotais neesot burvis vai esot sitis agrāko strīdu dēļ), liecinieku pratinašana, liķa obdukcija Procesam nav nepārtrauktības raksturs, jo lietu tiesa vairākās sēdēs apm. 3 nedēļu laikā. 13 jūnijā sākas „partu disput“. Fiskals uztur sūdzību, atsaucas uz iegūtiem pierādījumiem un atrod, ka apsūdzetais pēc Dieva un laicīgiem likumiem būtu sodams ar nāves sodu. Apsūdzetam jautā, vai viņš gribot vēl piebilst aizstāvēšanas labad? Apsūdzetais paskaidro, ka visu jau teicis, tikai lūdzot Dievu un tiesnešu priekšā žēlastību un saudzību. Pēc šiem paskaidrojumiem tiesa stājas pie sprieduma taisīšanas. Tā tad pēdejaais vārds ir bijis apsūdzetam. Spriedums satur vēsturisko daļu un rezolutīvu daļu, bet nav minetas atsevišķu tiesnešu domas — bet gan kopējs visas tiesnešu koleģijas slēdziens. 27 maijā 1705 g. turpat tanī pašā sastāvā iztiesāja kāda Kļavas apsūdzības lietu sodomijā. Sūdzība sākas uz Müllera sūdzības pamata, kas, vēlāk atgādinot pienākumu runāt patiesību — dod savu liecību atbildot uz uzstādītiem jautājumiem (interrogatorium). Šeit turpreim sākumā savu vainu noliedzošs apsūdzetais pēc liecinieku pratinašanas un sīkas iztaujašanas — atzīstas par vainīgu. Tad seko — fiskala lūgums ņemot vērā apsūdzetā atzišanos — viņu sodīt pēc Dieva un karaļa likumiem. Tad seko tiesnešu piesēdētāju domas par vainīgumu un sodu, tad priekšsēdētāja domas — pēc tam izgatavots un publicets spriedums — 11 jūlijā 1705 g., kas paredz apsūdzetā un ķēves sadedzināšanu.

15. jūnijā 1705. g. Jelgavā tani pašā sastāvā iztiesāja uz fiskāla ierosinājuma pamata apsūdzības lietu pret kādu 15. g. v. Miķeli, apsūdzēto sodomijā.

Pēc sīkas pratināšanas — trūkstot partu disputam — ir atzīmetas tiesnešu domas. Zīmīgi — pirmo slēdzienu dodot auditori Pay Sens atron par pietiekošu zēnu sodit ar sitieniem un izraidīšanu — turpretim abu pārejo tiesnešu lēmums skan bārgāki un rezultātā: spriedums sadedzināt apsūdzēto uz sārta. 30. maijā 1705. g. turpat tani pašā sastāvā tiesāja kādu Eichenfuksa apsūdzību, inkriminējot nogalināšanu uz laukiem sakarā ar kaimiņu zirga ķilāšanu. Raksturīgi — 13. jūnijā fiscāls apņēmas precīzi formulēt savu sūdzību pret apsūdzēto. 17. jūnijā ieradas advokāts Wernecken no Rīgas, lai apsūdzēto aizstāvētu. 19. jūnijā notiek partu disputes — pēc sīkiem apsvērumiem un atsaucoties uz lietā nodibinātiem apstākļiem — fiscāls lūdz sodīt apsūdzēto ar nāves sodu. Advokāts Werneck lūdz laiku — rakstiska aizstāvēšanas raksta iesniegšanai. Ar pašā Jēkaba Eichenfuksa parakstu seko garš aizstāvēšanas raksts (6 lapaspuses) ar aizrādījumu uz nepieciešamu aizsargāšanos. 23. jūnijā fiscāls Engvall liek priekšā atsevišķus sprieduma vortumus rakstiskā formā. Tam tiesa piekrit — bet apsūdzētam dota iespēja vēl iesniegt rakstisku paskaidrojumu, ko viņš arī dara, isā lūguma veidā. Tad seko liecinieku liecības — un tiesa stājas pie sprieduma taisīšanas. Katrs tiesas loceklis dod savu atzinumu rakstiski, sīki apstājoties pie lietas faktiskās puses un juridiskās kvalifikācijas. Galu galā spriedums skan publiska grēku izlūgšanās baznīcā un 50 taleru naudas sods (8. VII.).

2. jūnijā 1705. g. turpat tani pašā sastāvā iztiesāja lietu pret Katrini Gutman inkriminējot tai bērnu noslep-kavošanu un sodot viņu ar nāves sodu. Starp apsūdzē-tai uzstādītiem jautājumiem ļoti zīmīgi ir tas „vai viņa ir zinājusi Zviedrijā un Kurzemē izsludinātu plakātu (rikojumu) pār bērnu slepkavībām?“ — ko apsūdzētā noliedz. Tā tad tiesa ir mēģinājusi nodibināt nevien fak-tisko pusi — bet arī vai apsūdzētai bija zināmi likumu noteikumi. Kaut viņa aizbildinājas šīnī jautājumā ar

nezināšanu — tiesa pie tā vairs nav atgriezusies, acimredzot aiz principa error juris semper nocet. 13 jūnijā seko fiscāla jautājumi, tad tiek pieprasītas ziņas no kādas Elizabetes Berg un 6 jūlijā pēc liecinieku nopratināšanas seko spriedums: „Ex officio.., tā ka viņa sākumā neatzinās... pēc rakstu nolasišanas... liecinieku nopratināšanas... nepieņemti atzinās... par nežēlīgu un šausmīgu nodarījumu pēc Dieva un zviedru likumiem... galvas atcirkšanu...” Visās šīs lietās — kopeja pazīme — ir vairakkārteja lietas atlikšana līdz spriedumam. Preteji moderna kriminālprocesa tendencei — iztiesāt un izspriest lietu vienā sēdē, lai nepārtrauktu tiešu iespaidu — tādā laikā šāda tiesāšana un lietas izspriešana vispirms nebija iespējama iepriekšējās izmeklēšanas vai pat izziņas trūkuma dēļ, ka arī satiksmes līdzekļu aprobežotības pēc. Krimināllietu atkarībā no tā, cik viņa bijusi sarežģīta — tiesāja 2—6 sēdēs, dažu nedēļu laikā. Turpretim nenoteikti bija noteikumi par pēdejo vārdu, mutisku vai rakstisku procesa formu.

Augšā pievestie piemēri rādīja — ka dažreiz deva apsūdzētam pēdejo vārdu, jautājot pirms sprieduma, ko viņš vēloties piebilst savai aizstāvēšanai, bet bieži tas arī nenotika. Dažreiz spriedums tika rakstīts bez atsevišķo tiesas koleģijas locekļu domu atzīmēšanas, dažreiz katrs no viņiem deva mutisku slēdzienu, dažreiz — motīveja savus uzskatus rakstiski. Katrā zinā vienmēr spriedums sastāvēja no vēsturiskas un rezolutīvas daļām. Allāž ir atzīme, ka spriedums tika pasludināts. Visur ir fiscāla piedalīšanās, vairāk vai mazāk aktīva. Kā publiskais sūdzības uzturētājs viņš ierosina lietu, citē lieciniekus, uzstāda jautājumus, dara priekšlikumus, tur apsūdzības runu. Tiesas sēdē lūdzot apsūdzēto sodīšanu — dažreiz beigās formulē savu lūgumu precīzi, lūdzot sodīt ar nāves sodu, bet dažreiz aprobežojoties ar vispārēju lūgumu piespriest apsūdzētam sodu, kurš tas pelnīja pēc Dieva un cilvēku likumiem.

Piegrīžoties Obervogteitīesas protokolīem sākot ar 1638. gadu Rīgā — vispirms konstatējama liela sūdzē-

tāja aktivitāte. Piem. kāds Jürgens Roloff apsūdzot zād-
dzībā savu kalponi Irmu — uztur tiesā sūdzību un uz-
stāda jautajumus apvainotai. Abas puses dod vairākkārt
paskaidrojumus, ja arī apsūdzēta (apzīmēta — rea) vienu
otru apstākli atzīst, sūdzētāja jautājumi turpinās. Tiesā-
šanai nav nepārtraukts raksturs, bet gan lieta klausas 6
septembrī, 8., 10. zept. — katrs protokols beidzas ar at-
zīmi, ka apsūdzētā aizvesta apcietinājumā.¹⁾ Inkriminējot
kāda muzikanta kalponei Annai bērna nonāvēšanu —
nolemts sākt oficiālu inkvizīciju un sākumā ar labu jau-
tāts, kas ir bērna tēvs. Kad apvainotā vispār noliedza
kādu noziegumu — tai tiek piedraudēts ar „scharfe
Frage.“ Pēc tam viņa sākumā klusē — bet tad atzīst
bērna nogalināšanas faktu. Viņai no tiesas uzstāda vien-
padsmīt jautājumus, uz kuriem seko atbilde. Ierodas viņ-
ņas darba devējs un atgādināts runāt pēc sirdsapziņas
dod liecību. Pēc viņa nopratināšanas — atzīme „Anna
šo visu atzīst.“ Arī šeit nākošā sēde nolikta 9. I. 1656.
— starplaikā viņu ved apcietinājumā — atjaunojot tiesas
izmeklēšanu — atkal apvainotai uzstāda jautājumus. Vis-
pār šī jautāšana — resp. interrogatorium — ieņēma
galvenu vietu procesā. Nedaudzie piemēri pietiek — lai
konstatētu, ka tiesas sēdes mērķos bija panākt atzīšanu.
Šās atzīšanas panākšanai — vaj nu sūdzētājs vaj nu tiesa
uzstāda parasti jautājumus tādā apmērā, ka apsūdzētais
beidzot nāk ar atzīšanos. Arī liecinieku pratināšanā —
kur uzstādot jautājumus — parasti liecinieks tikai apsti-
prina vaj noliedz jautājuma saturu — galvenais mērķis
ir tas, lai pēc liecinieka apstiprināta fakta — apsūdzētais
to vairs nevarētu noliegt un būtu spiests atzīties. Ne
tiešs iespāids no liecinieku liecības vispār kā materiāls
tālākam slēdzienam — bet gan vienkāršs līdzeklis pierā-
dīt, ka apvainotais nerunā patiesību. Pierādot apsūdzētam
viņa apgalvojumu nepatiesīgumu visvieglāk sagaidīt, ka
viņš sabruks melu tīklā un nāks ar atzīšanos pilnā ap-
mērā, kuŗa pietiek notiesāšanai. Tiesu protokoli šķiroja
arī atsevišķa fakta noliegšanu un noliegšanu visumā
(negat in totum).

¹⁾ Rīgas vēstur. Arķ. „Criminalia, Arresta — 1637---1640.

Vecāka zemesfogtu tiesas protokolu grāmata sākas ar 3. janvāri 1601. g. Tiesāja (sēdēja) divi zemes fogti. Pretēji vēlākiem protokoliem pirmais satur ļoti īsu konspektīvu aizrādījumu par kāda apsūdzēta — vainīga zādzībā un „daudzos noziegumos“ pakāršanu. Pretēji vēlākiem protokoliem, kuri parasti plaši atstāstīja tiesāšanas gaitu — galvenām kārtām jautājuma un atbildes formā — pirmie protokoli lielumties vestī konspektīva atstāsta veidā. Nav ieviests burtiskais dialogs, bet aprobežojas ar vispārējo attēlojumu. Tā 13. februārī 1601. g. — kāds pilsonis ceļ sūdzību pret savu kalponi, apvainojot naudas un mantu zādzībā, pie kam gan naudu saņēmis atpakaļ. Pēc cietušā un apsūdzētās paskaidrojumiem tiesa sodīja viņu ar ieslodzījumu cietumā un attiecīgo naudas „busse.“ Tādā veidā sākumā protokoli saturēja īsu sūdzības, pārvieņu paskaidrojumu un sprieduma rezolutīvas daļas atstāstījumu.

Protokolu starpā atronamas arī rakstiskas sūdzības, kuras attiecas nevien uz reāl un verbalinjūriām, bet arī uz zādzībām, nonāvēšanas mēģinājumiem un t. t. Šīs sūdzības acimredzot iesniegtās atsevišķi un pievienotas protokolu grāmatai. Sūdzības nav ietērtas noteiktās formās, un atšķiras viena no otras kā stilā tā arī valodā. Dažas rakstītas lietojot literariskus izteicienus un juridiskus, tehniskus apzīmējumus latīņu valodā, dažas turpretī satur īsas frāzes par izdarītu zādzību ar izteikto vēlēšanos gādāt, lai nozagtā nauda tiktu saņemta atpakaļ. Ir arī rakstiski paskaidrojumi, kur apvainotie apgalvojuši savu nevainīgumu, lūdz vēl reiz nopratināt sūdzētāju viņa klatbūtne, lai tad no mutes mutē nākot paskaidrojumi un patiesība nāktu gaismā.²⁾

Starp protokoliem atronamas arī liku apskatīšanas atzīmes, ekspertīzes akti par iestājušās nāves cēloņiem un iemesliem, kas paātrināja nāvi. Šīs ekspertīzes ir ļoti pamatīgas un izejot no objektīviem atrašanās datiem un zinātniskiem apsvērumiem — beidzas ar attiecīgo slēdzienu par ievainojumu raksturu un nāves cēloni. Tipiska ir sekoša fogtejas tiesas lieta attiecīga protokola veidā :

²⁾ Rigas pils. Vēst. Ark. Protocolla --- 1627---1669.

7. novembrī 1681. g. Gotthard Vegesack — birgermeistars un augst. tiesas fogts, Johann Otting, Johann Drehwe — zemesfogti (piesēdētāji)

Hans Anges pret Hermanu Spanecku. Sūdzētājs sūdz, ka viņa prombūtnē ta dzīvokli ieradies apvainotais, sacēlis traci, piekāvis sievietes un draudējis, lūdz viņu pienācīgi sodīt. Apvainotais noliedz sūdzību. Sūdzētājs atsaucas uz lieciniekiem, kuŗus lūdz nopratināt. Liecinieks Hinrichs paskaidro, ka redzējis apvainotā nedarbus. Otrais liecinieks apliecina, ka apsūdzētais tam stāstīja par uzbrukumu. Nolemts: lietu referēt pilsētas rātei (Rath). Sūdzētājs un apsūdzētais apzīmēti par Kläger und Beklagter.

Ir gadījumi, kad pats aizdomās turētais ierodas tiesā vēloties panākt savu rehabilitāciju. Tā no protokolu grāmatas izriet, ka 17. maijā 1681. ieradās kāds Bogdans Starachecki pret kuŗu bija ierosināta lieta par kāda Kazimira Kossela nogalināšanu. Viņš paskaidroja, ka esot uzzinājis, ka nelaiķis ir miris desmit dienas pēc kautiņa, pie kam nāve iestājusies nevis dabūto ievainojumu pēc, bet gan kādas nelaimīgas krišanas rezultātā. Seko lēmums šo lietu referēt rātē. Ļoti zīmīga no procesualā viedokļa ir viena no vecākām uzglabājušamies lietām un proti Rīgas zemesfogtu tiesas 28. janvāra 1601. g. protokols. Jau ievadā „Gericht gesessen“ — satur agrāk tik nepieciešamo tiesašanai rekvizitu — kad apkārt sēdošam tiesnesim valda miers. Kad tiesnesis sēž — notiek tiesāšana, viņam pieceļot es — ta ir pārtraukta. Ieradās cietušie, kuŗi žēligi sūdzējās par tiem nodarītām pārestībām — notikušām zādzībām un laupīšanām. Sūdzētāji matiski uztur sūdzību par publisko zemes miera laušanu (offentlicher Landtfriedbrecher) un lūdz nolaupītas mantības restitutio. Apvainotais rotmistrs protestēja pret dzirdētām „injuria“ un lūdza sūdzību iesniegt rakstiski. Cietušais atkārtoja savu sūdzību. Apvainotais rotmistrs atsaucas uz liecinieku, kuŗam zemnieki ir izteikušies iepriekš notikuma, ka viņam tiks taisītas nepatikšanas. Liecinieks deva savus paskaidrojumus. Nav šaubu, ka šīnī prāvā prevale akuzācijas procesa rekviziti, Sūdzības un atbildes veidi, lūgums restituēt agrāko materialo stā-

vokli, vispārēja zemes miera laušanas uzsvēršanai — viss tas ir ļoti raksturīgs un tipisks akuzācijas procesa to laiku stadijai. Gan arī šini protokolā atronams izteiciens inquirirn, bet viņš lietots nozīmē tikai uzzināt, izjautāt cietušos, kuri isti laupitāji bijuši. Vārda inkvizīcijas lietošana ir dažus autorus viegli pārliecinājis uzskatīt šos procesus par inkvizīcijas, kaut gan īstenībā šo procesu forma bijusi akuzācijas un diezgan tīrā formā. Vārda „inquirirn lietošana, kā vēl tālāk redzēsim, bijusi tikai vaicāšanas, uzzināšanas apzīmēšanai. 31. janvārī 1601. g. ierodas kāds sūdzētājs, kuram kāds Melchior — uz ielas atņēmis mantu. „Beklagter soll gebürlich gestrafft werden“ — skan attiecīgā vieta tiesu protokolu grāmatā, bet jau nākošie ieraksti attiecas uz civillietām — lūgums piepriest no paradnieka 70 markas, izšķirt parādu strīdu — un tad atkal apsūdzība zādzībā, kurās tiesāšanas laikā sūdzētāja ir apvainoto līdz asinīm sasitusi. Attiecīgs lēmums skan — sodīt viņu par vīra sasišanu tiesas priekšā ar 40 markām naudas soda un nemaksāšanas gadījumā turēt viņu apcietinājumā, tik ilgi, kamēr šīs 40 markas tiks samaksātas. Šis bija sods par tiesas miera pārkāpšanu, kvalificētu ar ievainojumiem.

Spilgtu liecību tam cik tālu kriminālprocess attīstījās un izveidojās visā apskatāmā periodā — cik liela starpība starp 15. un 18. gadsimtu. procesu un 18. gadsimtu beigām, cik tuvu pēdēja posma process līdzinājas mūsu laiku tiesāšanas kārtībai dod 1791. gadā Rīgā iztiesāta Fridriha Lūdes apsūdzība Vecpiebalgas turīga zemnieka un lopu tirgotāja Viļuma Plauže slepkavības lieta. Šīs lietas atreferejums ļoti skaidri illustē šas krimināllietas juridisko pusi — tapēc ka to sastādīja Rīgas tiesnesis grafs Mellin.¹⁾ Priekšvārds (ievads) satur blakus isam to laiku krimināltiesu iekārtas un noteikumu aprakstam — arī autora domas kādam jābūt tiesneša darbam, uzdevumam — pēc tam seko pašas lietas atreferejums.

¹⁾ Ein merkwürdiger Kriminalfall welcher bey den rigischen Gerichts-Bechörden im J. 1791 untersucht und entschieden wurde. Von dem Herrn Landrathe und hiefländischen Oberconsistorial Praesidenten Grafen von Mellin. Leipzig 1798.

Mellins bija arī Rīgas tiesnesis Rīgā no 1787.—1796. g.

Ievadā autors, kuŗa kā tolaiku autoritātīva krimināltiesneša vārdiem ir vispāreja nozīme norāda, ka ja tiesu iestādēs parāk daudz lietu — pirmā kārtā izšķiramas krimināllietas, bet civilīetas varot gaidīt. Šis princips pilnīgi atbilst tagadejiem noteikumiem un tendencei — paātrināt krimināllietu iztiesāšanu vispār un apcietināto lietu sevišķi. Talāk Mellins norāda ka katra tiesneša nolūks ir mēģināt piemērot mikstāku likumu, izrādīt apsūdzētam saudzību — tas esot katra humani domājoša tiesneša pienākums. Likuma piemērošana bieži darīs tiesnesim rūpes — turpina Mellins jo pie rūpigakas izmeklēšanas nav izslēgta varbūtība, ka apsūdzētam nodara pārestību. Ta tad apm. 150 gadus atpakaļ tiesnesis jau domāja līdzīgi modernas kriminālistikas domām — par favor rei, saudzību, apsūdzētam sniegtām justīcijas garantijām. Nav noliedzams šeit laikmeta iespaids un proti mazliet novēlojies izglītota abzolutizma iespaids²⁾, bet tomēr pie šādas tiesnešu psiholoģijas viegli saprotama tiešam rūpīga izmeklēšanas un tiesāšanas gaita. Kad vietejie iedzīvotāji nakti uz 8. oktobri 1791. g. nē tālu no Ropažu muižas izdzirdot šāvienus un kliedzienu — atsteidzoties notikuma vietā atrada Viļuma Plauže līķi — viņi paziņoja par to Ropažu muižā. Tad līķi ar ziņojumu nosūtīja zemakai zemes tiesai uz Rīgu. Šī tiesa uzdeva Dram Stofregenam izdarīt līķa obdukciju — atrada divas lodes, spriežot pēc apdeguma zīmēm bija šauts no dažu soļu atstātuma. Tā kā nogalinātais — bija kārtīgs, ļoti iecienīts vīrs — vļņa noslepkavošana radīja stipru savilņojumu un drīz aizdomas krita uz ta attālaku radnieku, kāršu un dziŗju mīletāju, izšķērdētāju un parādnieku — 24 g. v. Fridrihu Lūdi. Zemaka zemes tiesa caurlūkoja lietu tikai summarā kārtā un apvainotam vainu noliedzot — nodeva lietu apriņķa tiesai. Tādā veidā var konstatēt ziņojumu attiecīgai izmeklēšanas tiesai, ties-medicīnisku apskati ar slēdzienu un arī izmeklēšanu, gan ļoti primitīvā formā. Rīgas apriņķa tiesa pratīnāja apvainoto Fridrihu Lūdi, kas savu vainu no-

²⁾ Dr. Hans Fehr. Deutsche Rechtsgeschichte 1921 lps. 247 un sek.

Lūde — viņam pašam par pelnītu sodu un citiem par bridinošu un atbaidošu paraugu — sodīt ar 30 rikstēm publiskā vietā, degunu sakropļot, uz pieres un vaigiem ar karstu dzelzi iegrāvēt burtus „b o p“ izsūtīt uz visu mūžu, naudu nodot nel. Plaužes mantiniekiem.“ Lietu nosūtīja apstiprinašanai augstakas zemestiesas kriminaldepartamentam. Šeit nolēma nopratināt vēl lieciniekus, no kuriem divi pret apsūdzēto nodeva stipri nelabvēlīgas liecības un vispār viņu negatīvi raksturoja. Šī tiesa apstiprināja pirmas instances spriedumu ar visām balsīm pret 2. Pēdejie tiesneši lika priekšā vēl gaidīt uz jauniem pierādījumiem, turot apvainoto joprojam apcietinājumā. jo līdz šim iegūti pierādījumi neesot pietiekoši notiesāšanai.

Lietu nosūtīja vēl revīzijas tiesas kriminaldepartamentam, kas iepriekšējo instanču spriedumus apstiprināja. Starplāika apsūdzētais Frīdrihs Lūde bija cietumā miris. Griežoties pie šā procesa, kurū var uzskatīt par šā laikmeta klasisku prāvu — ipatnībā — visupirms jakonstate, ka trūkstot cik nebūt racionāli nostādītai iepriekšējai izmeklēšanai jo Niederlands gericht izpilda šīs funkcijas tīri formēli viss izmeklēšanas smagums koncentrēts pašā tiesā resp. tiesas sēdē. Tiesas izmeklēšana ir ļoti rūpīga, gāļvenais pierādījuma līdzeklis — liecinieku liecības. Valdēt principam labāk attaisnot desmit vainīgus nekā notiesāt vienu nevainīgu izmeklēšana padarīta par ļoti izsmelošu līdz sīkumiem. Tiek pārbaudīti ne vien visi direkti un indirekti norādījumi pret apsūdzēto, bet pat liecinieku personība. Preteji „atzišanas procesam“ — kā viņu sauc Dr. Hans Fehr¹⁾ apvainoto nepiespiež atzīties, nelieto spīdzināšanas līdzekļus — bet tomēr vēl jūt cik nedroši tiesa jūtas bez šas atzišanas. Tiek lietoti kultūreli līdzekļi — garīdznieka apelešana pie apsūdzēta sirds apziņas, psiholoģiski — pārbaudot kādu iespaidu uz apsūdzēto atstās pēkšņa upurā rādišana. Atzišanas vairs nav procesa stūrakmens un mērķis — bet tomēr katrā tiesas sēdē

¹⁾ Dr. Hans Fehr. Deutsche Rechts geschichte 1921 lps. 197

apsūdzētam izskaidro atzišanas labumu, visadi aicina atzities. Tas sevišķi spilgti izpaužas augstakas zemes tiesas sēdē, kur apstākļiem vēl tālāk grozoties apsūdzētam par ļaunu — tomēr daži tiesneši ir pret notiesāšanu, acimredzot uzskatot, ka tikai atzišanas izslēdz katru justīcijas kļūdu. Vēl vairāk — pats referents autors, neraugoties uz no mūsdienu kriminalista praktika viedokļa izsmelošu pierādījumu virkni, reti noteiktu indiciju kopību — tomēr vēl šaubas par apsūdzēta vainīgumu. Bet šos uzskatus viegli sapratis, ja atceramies ka 1791 gads nemaz nav tik tālu no laikmeta, kad katrā kriminalprocesā centās panākt, ja ne citādi, tad spīdzinot, apsūdzēta atzišanos. Tikai dzirdot pēc ārkartejām mokām — izteikto atzišanu — tiesnesis vareja būt mierīgs un apmierināts apsūdzētais ir atzinies, proces ir noslēdzies, justīcijas kļūda ir izslēgta! — Taču šīnī prāvā spriedumā vēl ir atsaukšanās uz Carolina noteikumiem, kuŗi valdija apm. divu gadusimteņu laikā, uzsvēra atzišanas, spīdzinašanas nozīmi un pierādīja cik tūvu saistītās ir kriminaltiesības materialas un formalas. Tomēr tieša iespaids gūšana no tiesas izmeklēšanas pārbaudītiem pierādījumiem jau atbilst mūsu procesualu attiecību dinamikai. Liecinieku liecības, konfrontācija, apsūdzēta paskaidrojumi, iespaidošanas trūkums vis tūvina šo procesu mūslaiku jēdzieniem. Sprieduma vēsturiska daļa satur motivāciju ir jautājumā par vainīgumu ir sodu sods kā atmaksa par noziegumu un kā bridinošs bīdinājums pārejiem), sprieduma rezolutīva daļa — tolaiku specifiskus mīesas sodus Pārsūdzēšanas vai pareizāki revīzijas kārtībā lietu vareja pārvest augstākā instancē, jo pastāveja triju instanču sistēma. Preteji fakultatīvai sprieduma pārsūdzībai — pastāveja noteikta lietas pārsūtīšana nākošā augstākā instancē, sprieduma apstiprinašanai, gluži neatkarīgi no apsūdzēta gribas. Augstakas instances iepazīnas ar lietu, revīdeja šīnī zinā zemas instances procesualu darbību, vareja papildināt izmeklēšanu pēc saviem ieskatiem, atkal pratinat lieciniekus, spriedumu apstiprināt vai grozīt. Šāds procesualo attiecību dinamikas veids ir īpatņejs un mūsu procesa mācī-

bai svešs, bet gan atgādina administratīvu iestāžu subordīnācijas kārtību. ¹⁾)

Imperativa procesa pamatprincipi.

Pēc valdošas doktrīnas uzskatiem — kriminalprocess sadalās akuzācijas un inkvizīcijas procesos. Nebūtu tālu jamekle piemēri lai pārliecinātos, ka nedz tagadnes nedz aplūkojama laikmeta procesi nav izsmejami šādās divās formās. Parasti arī dzird aizrādījumus, ka viena vai otra procesa forma tirā veidā reti sastopama un procesam parasti piemīt ir viena, ir otra veida raksturīgas pazīmes. Esot izplatīts jauktas formas process un tas prevalejot pozitīvā likumdošanā. Šādam viedoklim grūti piekrist. Ja jurisprudences vispār ir zinātne, kuŗa mekle precīzi noteiktas normas — tad tas sevišķi sakams par procesualām jeb formālām kriminaltiesībām. Šeit jurista uzdevums ir precīzēt novērojama tiesiska instituta raksturīgas atšķirošas pazīmes, noteikt attiecīgas robežas. Piegriežoties tagadnes procesam — nav šaubu, ka no inkvizīcijas procesa viņš ir attālinājies tālu, tālu, bet arī akuzācijas procesa formā viņš parasti nav ietvērams. Ja lielā kriminalprāvā, pats cietušais vai lietas ierosinātājs, spēle tikai liecinieka lomā, ja apsūdzības varas pārstāvis tikai seko lietas gaitai, neturot par vajadzīgu iejaukties tiesas izmeklēšanā, kuru aktīvi vada tiesas koleģija — tad no akuzācijas procesa pamatprincipiem faktiski paliek diezgan maz pāri. Ja cietušais — nepretende uz kādiem materiāliem labumiem, ja viņš neceļ civilprasību, vai nu

---

¹⁾ So apzīmējumu „kriminalprocesa dinamika jeb kriminalprocesa kustība“ lieto M. L. Goldšteins savā grāmatā „Dviženije ugolovnago processa“ S. Peterpilī 1907, starp citu rakstot ievadā ka apsūdzetais iepriekšējās izmeklēšanas stadijā ir inkvizīcijas izmeklēšanas objekts, bet nevis sacikstes procesa subjekts — un tapēc šīnī stadijā bezspēcīgs un t. t.“. Japiezīme ka šis Goldšteina darbs ir tikai kriminalista — praktiķa darbs, rokas grāmata, kuŗai nav zinātniskas — teoretiskas nozīmes un vērtības.

simboliska franka vaj lielākā apmērā— viņš ir tikai tiesizmeklešanas objekts — pierādījums. 1) Bet arī ceļot un uzturot civilprasību — viņš piem. pēc Latv. krim. proc. lik. 757 p. 1926 g. izd. nedrīkst aizskārt jautājumu par sodu — kaut gan parasti tas ir galvenais, par ko intresejas cietušais resp. nogalināta piederīgie lielākās krimināllietās. Acimredzot pastāveja un pastāv vēl trešais kriminalprocesa veids, kas ir stipri izplatīts un nesedzas ar zinātnē atzītiem diviem procesa veidiem. Šo procesu varētu apzīmēt par imperatīvu procesu. Tas ir process, kas nav inkvizīcijas process, bet kuram arī trūkst akuzācijas procesa galvenie elementi.

Viņš izriet no publiskas varas tiesībām. — No valdošas un pavēlošas publiskas varas, kuŗa stāv augstāki par iztiesājamu lietu, kuŗa pārvalda visu tiesisku situāciju. Pēc šā procesa partu aktivitāte ir atvēlota un pielaižama tikai tik tālu — cik attiecīgs juridiskās orgāns to atron par lietderīgu materiālas patiesības meklešanai. Partī, to pilnvarnieki — spēle palīga lomu dažreiz grūto un komplicēto tiesisku jautājumu atrisināšanā. Prāvnieku darbība procesualu attiecību dinamikā ir iespējama, pat vēlāma — bet tomēr tai pāri stāv tiesu vara, kuŗa katru brīdi var pati iejaukties patiesības meklešanās virzienā un veidā. Tiesa — tiesas izmeklešanas laikā, ir tā kuŗa parasti pirma aktīvi darbojas tiesas izmeklešanā, tur partu rīcību zināmās robežās, kuŗa pavēl — imperat. Sevišķi skaidri tas izpaužas iepriekšējā izmeklešanā kuŗa tūvojas inkvizīcijas sistēmā. Pēdējai tomēr taisni iepriekšējā izmeklešanā ir zināms attaisnojums no lietderības viedokļa. Šis process ir nevis tas kur apsūdzetais ir tikai objekts, nedzīva lieta, bet šis process arī nav tas, kur visu gaitu un virzienu nosaka prāvnieki, bet tiesnesim atliekas tikai iznest spriedumu. Šo vidusceļu ir attaisnojušas reālas dzīves prasības, kamdēļ arī šī imperatīva procesa forma ir tik bieži sastopama tagad vispār, bet arī atronama aplūkojamā periodā Vidzemē un Kurzemē.

---

1) Par cietuša stāvokli procesā un tā paskaidrojumiem - sīkāk Prof. P. Mincs „Показанія лица, пострадавшаго отъ преступления“ Zurn. „Право“ 1904 g. N 33 34.

Nevien pārejas laikmetā no akuzācijas uz inkvizīcijas procesu — bet arī tādā laikmetā, kad šķietami valda tikai inkvizīcijas process — atrodama šī vidus forma — imperatīva procesa pazīmes. ¹⁾ Šeit strikti jāšķiro nosaukums un jēdziens, vārdi un saturs. Ja 17 gadusimt. un 18 gadusimt. sākumā tiesu aktis atrodam vārdus „in Sachen ex officio angestellt... inquisition contra den inquisiten...” — tad šķietami tirs inkvizīcijas process, kura nosaukums vairākkārt atkārtots un pastripots — tomēr nevienmēr — tāds īstenībā arī bijis. Vispirms Rīgas zemes tiesu lietās bieži sastopama imperatīva procesa forma. Pat lietās kur apsūdzētiem inkriminē zādzības, sodomiju, burvību, slepkavību. Piem. 22. III. 1652 g. Cēsu apri. zemes tiesu Valmieras pili iztiesājot lietu pret Lorenču Moru apv. zādzībā un sodomijā — uzkrīt nevien sūdzētāja un apzūdzēta aktivitāte — viņu sīki paskaidrojumi, jautājumi, atbildes — bet arī viņu apzīmējums par actor un reus. Sūdzētājs sīki pieved savas apsūdzības būtību, apvainotais to atspēko. Tas pats arī citās lietās kur starp Klāger un Beklagter noris dzīvi dialogi. Sevišķi spilgti tas izpaužas Vilhelma Kāpparera sūdzībā pret Miķeli Dambi par cietuša sievas nogalināšanu ceļā, izties. Rīgas zemes tiesā 25. I. 1631, kura beidzās ar apvainota notiesāšanu ar 2 0 taleriem.

Bet tomēr tānī pašās lietās arī tiesa izrāda savu aktivitāti pierādījumu un vispār lietai derīgo materialu savākšanā. Tā Lorenca Mora lietā zemes tiesa nolēma lietu atlikt un pieprasīt ziņas no Reveles tiesas par apsūdzēta agrāko sodīšanu, pie kam Reveles tiesas 11. VI. 1651 g. tiesas sēdes protokols arī ticis piesūtīts un lietai pievienots. Pati tiesa uzstāda jautājumus, kuriem var būt iespāids vainīguma atrisināšanai un piespriežama soda apmēram. Tā tānī pašā lietā Lorenčam Moram — jautā vai viņš šādus nedarbus redzējis agrāk, mācījies no citiem un t. t? Ari piem. 6. VII. 1705 g. Rīgas ze-

---

¹⁾ Imperatīvas teorijas pamatojumu nevar sajaukt ar dažu autoru akuzācijas procesa kritiku, kura uzskata akuzācijas procesa labakas puses par sapni, par scholastiku, piem. Wach. *Structur des Strafprocesses*. 1914, 8-14 jo šādi uzskati ir acimredzot vienpusīgi.

mes tiesas iztiesata leitnanta Karļa Meka sūdzības lieta pret dažiem kareivjiem — inkriminejot pēdejiem varas darbu pielietošanu pret zemniekiem sūdzētajam piederošā zemes gabalā. Sūdzība ir celta rakstiski un prāvnieki ir ļoti aktīvi — sūdzētāja puse sīki motive sūdzību, apsūdzeta atspēko, sūdzētājs pieved lieciniekus un t. t. Ari Kurzemē — piem. 27. V. 1705 g. Jelgavas tiesā sūdzētāja Michaela Millera ziņojums par Kļavu — apvainojot pēdejo sodomijā (notiek prāva, kurā vairakkārt atkārtojas sūdzētāja un apsūdzēta sīki paskaidrojumi, bet arī piedalās — karaļa fiskals). 15. VI. 1705 g. turpat Jelgavā iztiesata prāva pret kādu Miķeli — konstatējama liela karaliska fiscāla aktivitāte; viņš lūdz nopratināt apsūdzības pierādīšanai vēl papildus nepieciešamus lieciniekus, pirmais izsaka savas domas resp. dod slēdzienu jautājumā par vainīgumu. Kaut šinis prāvās prevale inkvizīcijas procesa pazīmes — tomēr pēc dažām raksturīgām īpašībām vesela prāvu virkne — sevišķi Vidzemes zemes tiesās — ir diezgan tipiska imperatīva procesa būtībai.

Akuzācijas un inkvizīcijas procesi ir divi gala punkti un viņu starpā kustējās vēsturiska procesa attīstība. Tās ir divas galejības, kuras vairs neapmierina tagadnes tiesisku apziņu un procesualu tehniku. Akuzācijas process paredz prāvnieka iniciatīvi kriminalvajašanas uzsākšana, turpināšana, prāvnieku aktivitāti patiesības meklēšana. Šeit procesualas attiecības nodibinas neatkarīgi no tiesas gribas, tiesa neiejaucas prāvnieku procesualu funkciju izpildīšanā. Procesualu attiecību dinamika — kustība atkarājas tikai no sūdzētāja — nemo judex sine actore. Tiesnesis ir pasīvs liecinieks, viņš tikai iznes spriedumu. Inkvizīcijas procesā tiesas un partu funkcijas saplūst. Lietas ierosināšanas, turpināšanas, vešanas tiesības ir tikai tiesai. Partī ir tikai izmeklēšanas objekti — jo visa aktīvā loma strīdīgo attiecību atrisināšanā — piekrit tikai tiesai. — Agraka tīra akuzācijas procesa forma — starp citu arī zem kanonisku tiesību iespaida — dod pakāpeniski vietu inkvizīcijas procesam. Vairs negaidīja privātu apsūdzību — bet publiska vara pate meklēja noziegumus

na pati uzsāka noziegumu vajāšanu.¹⁾ Kad pēc pāvesta 5. XII. 1484. g. bullas par nepieciešamību apkarot raganas un burvjus — sākušās raganu prāvās lielā daudzumā resp runājot Hansa Fehra vārdiem — sākas masu suģestija — katrs ticīgs cilvēks droši varēja uzturēt sūdzību, nebaidoties no atbildības nepatiesas sūdzības gadījumā.²⁾ Sūdzība ir pārvērtusies par denunciaciju. Neriskejot vairs ar agrākām nepatiesu sūdzību sekām — katrs sevi varēja iedomāties par Savonarollu nevien religiozos, bet arī laicīgos noziegumos. Tagadējas publiskas varas ierobežošana kriminalvajāšanas uzsākšana vairs nav domājama, izņemot speciēlu privatsūdzības lietu kategoriju. Valsts vara cik nebūt svarīgu noziegumu gadījumos nevar būt atkarīga no privātpersonas iniciātives. Šeit pārāk viegli varētu ciest valsts un līdzpilsoņu intereses. Ja divdesmitā gadsimtenā otrā trešdaļa juridiskā literatūrā sāk pretēji agrākam principam — nullum crimen sine lege pastiprināties princips nullum crimen sine poena — tad publiskas varas iniciātive un aktivitāte top saprotamas. Bet būvējot nākošo — izmeklēšanas stadiju pēc dažiem principiem dažās valstīs — tālākā stadijā — tiesāšanā, kur liela nozīme partu sacīkstei, tiesiskai sacensībai — tika ieviests lietderības korektīvs. Pedējais arī raksturo imperatīvu principu. Tiesa ļauj prāvnieku sacensību, partu aktivitāti, jo tā ir derīga materialas patiesības meklēšanā un atrašanā. Bet tiesa ir augstāk, viņa stāv pāri partiem un to strīdiem, viņa pārvaldot zituāciju — katru mirkli var mainīt izmeklēšanas virzienu, var izrādīt lielāku vai mazāku aktivitāti pierādījumu savākšanā, neatkarīgi no partu gribas. Šeit tiesa pavēl — viņai ir imperatīvas funkcijas. Viņa nav vairs pasīvs novērotājs, liecinieks svinīgā tērpā — lai tikai iznestu spriedumu — viņa ir aktīvs un pavēlošs faktors procesualu attiecību statikā un dinamikā. Ja varbūt vispār nav iespējams atrast tādu procesu, kas pilnīgi segtos ar vienu no šiem trijiem procesu veidiem — tad tomēr

1) Prof. P. Mincs. *Extraordināre Straffjustiz*. Rīga 1918 lps. 33.

2) Dr. Hans Fehr. *Deutsche Rechtsgeschichte* 1921 lps. 279
ari Dr. Karl Haas „Die Hexenprocesse“.

pie šādas 3-procesu teoretiskas sistēmas — allaž varēs tuvāk precizēt konkrēta procesa īpatnības. Vairs nepalikis robs starp divām sistēmām, nebūs vairs stāvokļa, pie kura lielāko procesa daļu nevarēs iedalīt noteiktā formā. Aplūkojot kriminālprocesu Vidzemē un Kurzemē var nākt pie slēdziena, ka aplūkojamā periodā ir konstatējamas i akuzācijas, i imperatīva, i inkvizīcijas procesa esamība un attīstība. Ja pirmam sevišķi piemīt atklātība un mutiska forma, pēdējam — rakstisks formalisms; un vēl ņēmam vērā lielo laika starpību — tad viegli saprast, kāpēc uzglabājušies daudz materiāli par inkvizīcijas, pa daļai imperatīvu procesu, un tikai ļoti maz par akuzācijas procesu tīrā veidā.

Nav šaubu, ka Vidzemes kriminālprocesa forma līdz 1561. g. bijusi akuzācijas procesa veidīga. Tānī laikā šī procesa forma domineja nevis tapēc, ka teoretiski būtu atzīta par labāku par pārējām, bet vienkārši tapēc, ka valsts ideja vēl nebija pietiekoši cēlusies pāri privatgribas principiem. Noteikts pamatprincips senākās bruņinieku tiesībās skanēja "Wat överst nicht vor gerichte vorklaget wert, dat en darf man nicht richten."¹⁾ Tiešām saskaņā ar visu ģermaņu viduslaiku valsts un tiesību uzskatu kompleksu un visu bruņinieku varas organizāciju — periodā līdz 1561. šeit valdošs bija akuzācijas, privātsūdzības process. Bija mēģinājumi pierādīt inkvizīcijas procesa eksistenci jau agrāk, atsaucoties uz arķibiskapa Alberta II. pavēli 1253. g. par jūrā cietušo aplaupīšanas apkarošanu. Bet nav šaubu, ka šī pavēle vēl satur vairāk kara un miera aizsargāšanas momentu vispārējā nozīmē, nekā tiesāšanas kārtību. Viņa paredzēja pienākuma pretoties, karot, vajāt tos svešniekus, jūras laupītājus, kuri uzbrūk godīgiem tirgotājiem. Ja atceramies, ka jūras avanturisti tiešām iekaroja tālas zemes, bagātas pilsētas — tad skaidrs, ka šī izņēmumā bija domāta pilsoņu aizsargāšanās pret ienaidniekiem. Šis pats princips tika pārņemts arī turpmāk, jo privileģium Sigismundi Augusti no 1561. savā 4. pantā paredzēja līdzšinējās prakses turpināšanu... „...et jura germanorum propria ac

¹⁾ Sen. bruņinieku tiesības 49 p. Vidējas Bruņ. tiesības 77 p.

consueta....“ Ar šo videjas, kā arī pārstrādātas bruņinieku tiesības un tām atbilstošie tiesiskie ieradumi palika spēkā kriminalprocesam, kas vēl uzglabāja savu privatapsūdzības raksturu. Tāpat diploma unionis etc. 1566 g. runājot par „...tam in civilibus quam in criminalibus causis et negotiis...“ — norāda uz kriminallietu tiesāšanas kārtību ar akuzācijas raksturu. Kriminalprocess poļu valdīšanas laikā Vidzemē nav zaudējis savu germaņu bruņinieku tiesisku formu — t. i. akuzācijas procesa raksturu, kaut gan nav izslēgta imperatīva procesa parādīšanās, kaut vēl ļoti nenozīmīgā veidā.

Privatapsūdzības raksturu pašvitro arī analogija ar civilprocesu un apzīmējumos. Tā noliegumā pārsūdzēt lietas ārpus zemes, bet tikai Vidzemes administratoram — runājot pa civil- un kriminallietām ir kolektīvs apzīmējums „actiones.“ Ari 1582 g. Constitutiones Livoniae satur noteikumus, ka tiesāšanai jānotiek pēc Vidzemē parastām zemes tiesībām — t. i. bruņinieku tiesībām ar tām raksturīgo privatapsūdzības procesu. Prūsijā inkvizīcijas process ir agrāk attīstījies nekā Vidzemē. Kamēr šeit vēl bija stiprs akuzācijas process — Prūsijā jau mēdza teikt „judex delinquentem ex officio punire potest, deficiente accusatore.“ Prūsijā jau 17. gadsimtenā sākumā inkvizīcijas process bija valdošs. Kanoniska un ordeņu iekārta veicināja pilnas padevības un individualitātes vājināšanas metodes, ātri soļojot preti inkvizīcijai. Tā tad poļu valdīšanas perioda beigās arī šeit inkvizīcijas process sācis savu attīstības gaitu. —

Turpmākā gaitā liels iespaids nevien politikā, bet tieši tiesību laukā bija zviedru valdīšanai. Par viņu līdz 19. gadsimt. sākumam mēdza izteikties negatīvi un ir interesanti atzīmēt, ka vēl 1845. g. W v. Bock¹⁾ ļoti atzinīgi atsaucās par Garlibu Merķeli, kas savā darbā „brīvie Latvieši un Igaunī“ pirmais esot novērtējis zviedru kundzības pozitīvu pusi. Atmetot sīkas atšķirības — zviedru zemes tiesībām un Vidzemes bruņinieku tiesībām — bija arī kopējie pamatprincipi — tiesas sastādīšana

¹⁾ W. v. Bock. Zur Geschichte des Kriminalprocess in Livland. 1845 lps. 49.

no 1) zvērīnātiem, tiesību zinātājiem, spriedējiem 2) tiesneša kā tāda — arī tiesāšanas atklātība. Salīdzinot 1608. g. zemes tiesību noteikumus, un proti par zvērīnātu atstādīšanas kārtību, par tiro „vainīgs“ vaj „nevainīgs“ spriedumu — tiešām lieku reizi uzkrīt šā instituta līdzība ar zvērīnāto institutu modernas likumdošanas nozīmē. Arī šeit vēl izšķiroša nozīme sūdzībai „alle Gewaltaten muss man... klagen. Wer. . nicht klaget... dessen Klage über Gewalt ist erloschen und ungültig... „der Kläger hat das Recht“ (zemes tiesību I. 36.)

Mana uzskata pareizību ka nevienmēr apzīmejums „inkvizīcija“ resp. šā vārda lietošana ir identiska ar inkvizīcijas procesa principiem — pierādā tas, ka bieži vien vēl 17 gadusimteņa beigās runa par kriminalām un civilām inkvizīcijas aktīm, apzīmejojot šādā veidā liecinieku pratinašanu (gan arī apsūdzeta pratinašanu) par inkvizīciju. Šāda liecinieku pratinašanas civilīetā apzīmešanu par inkvizīciju norāda, ka šā vārda lietošana vien vēl nav izšķiroša procesa rakstura noteikšanai. Pat apskatīšanu uz vietas civiltiesiska strīdus gadījumā dažreiz šādi apzīmēja ¹⁾). Zviedru laikmetā atrada piemērošanu imperatīvam procesam raksturīgie momenti. Karalis visās lietās var nodibināt patiesību — skaneja zviedru tiesību princips. Un ja karalim pašam ir tiesība visās lietās meklēt un nodibināt patiesību — tad trūkstot faktiski iespējai to allaž darīt — šas tiesības eo ipso pāriet uz viņa nozīmētiem vietniekiem. Ja sūdzētājs ierodas tiesā un uztur sākumā sūdzību, bet vēlāk neturpina savu tiesību realizēšanu pret apsūdzeto — lai sūdzību turpina karaļa lensman vai karaļa fogts. Šī ir otra pakāpe imperatīva procesa attīstībā. Un tālāk — ja prāvnieki izlīgst un tapēc sūdzētājs sūdzību neturpina — tad lensmanim tās pašas tiesības neatkarīgi no sūdzētāja gribas — apsūdzību turpināt un panākt lai apsūdzētais notiesāšanas gadījumā ciestu karaļa labā. Tādā veidā privatsūdzētāju atvieto

¹⁾ Tā 1696 g. kar. galma tiesa Tērbatā uzdod Pernavas zemes tiesai iesūtīt „kriminalās un civilās inkvizīcijas aktis“, arī to pašu tiesu sarakstīšanās no 2 jūnija 1699 g. — nemaksātas nomas naudas piedzišanas lietā.

publiskas varas pārstāvis — un sods par izdarītu noziegumu vairs neatkarīgas no cietuša vien; un arī vairs nenāk tam vienam par labu. Lūzuma brīdis procesa attīstībā Vidzemē ir 1630—1632 g. Šīnī ziņā raksturīgs ir jau pieminētā 25. I. 1631 g. izspriestā pravā pret Miķeli Dambi Vidzemes zemes tiesā ap s ū d z ī b a par kaimiņa sievas nogalināšanu kautiņā uz ceļa. Šeit pieaicināja Allažu pagastā 10 vecus zemniekus, kuriem jautāts, vai apsūdzētais vainojams slepkavībā. Pēc apspriedes — atsevišķi — viņi atzina, ka M. Dambe nav vainīgs un tapēc pelnot tikai naudas sodu. Tiesnesis piekrita šim slēdzienam un piesprieda apsūdzētam Dambem 100 taleru soda. Šeit visas agrākā procesa raksturīgās pazīmes. Bet šeit acimredzot arī sācies pārejas laikmets, jo jau 1630—1631 g. zemestiesu noteikumi ievēd citus principus. Excepteti no pienācīga akuzācijas procesa ir zināmi noziegumi, neatkarīgi kādas kārtas piederīgais tiek tiesāts un otrkārt apsūdzēti kuri nav piederīgi muižniecības kārtai nedz ir tās mājkāpotāji. Šai akuzācijas sferai izņemtai ļaužu kategorijai, jau paredzēta inkvizīcija, apcietinājums, spīdzināšana. Šīnī laikmetā ja jau cīnās visu triju procesu veidi, nāv noteiktas tendences, precīzi izkoptu principu.

10. jūlijā 1669 g. rīkojums par vispārējām ekzekūcijām — pašvītro zināmu palīdzību sūdzētajiem-cietušiem, kā pierādījumu savākšana, tā arī sūdzības celšana, un jau celtas sūdzības turpināšanā tiesās. Jaseko, lai noziegumu vājšana netiktu nokavēta vai piemirsta — šos uzdevumus pildīd fiskāli — muižniecībai un bruņniecībai — galma fiskāli, bet pārējiem — pilsētu fiskāli. Kur viņu uz laukiem nemaz nebija — viņu pienākumus vāreja izpildīt zemes skrivers. Ja kāds no fiskāliem nebija savos uzdevumu augstumos resp. neizpildīja tam uzticētus pienākumus — vāreja nozīmēt citu (zināma līdzība ar tagadējo prokuratūrās struktūras substitūcijas principu). Talākas instrukcijas par aprīņķa fiskāliem uzliek par pienākumu tiem pašiem rūpēties par dažū kriminalu nodarījumu vājšanu — ex officio, liek rūpēties, lai tiktu sodīti visi, kas ar saviem grēkiem un netikumiem izsauc

atklātu nemieru, liek rūpēties par to noziedznieku nedarbiem, kuŗi viņus slēpj. Un tomēr poļu kundzības laikā dzimušais, zviedru laikmetā augošais inkvizīcijas process ir tik ātri un spēji attīstījies — ka 18 gadusimtenā vidū par akuzācijas procesu pat neatceras un fiskāls ir pārvērties vienkāršā slepenā ziņotajā, denunciantā. Inkvizīcijas procesam pats — vai privatsūdzējais akuzācijas procesā vai fiskāls imperatīvā procesā — vairs nebija vajadzīgs. Šeit bija tikai ziņotājs, slepens vai atklāts — un pati tiesa izpildīja sūdzējāja funkcijas — pati sūdzeja, tiesāja, notiesāja²⁾.

Tiesu prakse arvien sašaurināja akuzācijas procesa piemērošanas lauku. Par 18 gad. noteikumiem runā tā sauc. Budberga-Šrādera zemestiesību projekts — 1733. g., bet arī mazliet primitīvā, kompilatīvā formā Karla Frīdriha Šulca 1773. g. manuskripts „Kurzgefasste Abbildung des Livländischen Staatsrechts.“ Ja pēdējā darba zinātniskā vērtība ir minimāla — tad tomēr viņā ietvērti un attēloti jurista praktiķa novērojumi. Runājot tieši par faktisku stāvokli — Šulcs sniedz ziņas, no kuŗām var nākt pie neapšaubamas pārliecības par inkvizīcijas procesa straujo attīstību, par spīdzināšanas paņēmienu pielietošanu. Kaut sākumā Šulcs norāda uz nepieciešamību panākt patiesības atzišanu ne draudu vai varas līdzekļu ceļā, bet ar pierunāšanu un garīdznieku vārdiem — tad tomēr tālāk Šulcs atron par pielaižamu, ja tiesnesis mēreni fiziski iespaido apsūdzēto kuŗš ir noziegumā atzinies, bet noliedz tikai dažus apstākļus. Jēdziens par fiziskas iespaidošanas mērenību — ir acīmredzot relatīvs. Katrā ziņā šeit saskatāma liela tiesnešu aktivitāte apsūdzēto pamudināšanā patiesības (vēlamā virzienā) atzišanā. Carolina ātri panāca papriekšu Vācijā, tad citur, ka par akuzācijas procesu runāja arvien mazāk. Un ja vēl pēdējā noteikumi bija spēkā — tad tiesu praksē viņus ātri atbīdīja nost inkvizīcijas procesa vilņi. Attiecībā uz muizniecības privilēģēto stāvokli — ir norādījumi, ka muiznieku tiesāšanas gadījumos viņus apsūdz galma tiesā

²⁾ C. von Tiesenhausen. Beitrag zur Kenntnis des strafrechtlichen Zustandes Livlands am Ende der schwedischen Periode. 1842.

virsfiskali un process tiek vests rakstiski. Šā rakstiskā forma vien jau atbilst inkvizīcijas procesa formalismam. W. Bock pētot Vidzemes zemes tiesu aktis par laiku no 1679—1721 — nācis pie slēdziena, ka akuzācijas process nebija muižniecības privilēģija. Muižnieku apsūdzības lietas tika ierosinātas no apriņķu fiskāliem un tiesātas arī zemes tiesās. Nevien akuzācijas process nav muižniecības privilēģija, un muižnieki, tāpat kā citu kārtu piederīgie kompetē zemes tiesām, bet arī gadījumā, ja fiskāls kavē savus, kā publiskā sūdzības uzturētāja pienākumus — tomēr arī tad neiestājas ex officio vajāšana (20. VI. 1688 — fiskāla Filipa Širma kriminalvajāšanas ierosināšana pret Arntu Turlau, Plāte, Rentnicu un citi). Muižnieki bieži tika tiesāti zemes tiesā un nav cēluši nepiekritības strīdu, bet gan atsaukušies uz pierādījumu trūkumu vai iebildumiem pēc būtības. Kompetences stāvoklis ir gandrīz vienāds, neatkarīgi no lietas apzīmējuma ievadā par „Actor officiosus contra...” „Fiscal Weineck contra...”, „Criminal-Inquisition contra...”. Kur fiskāls noteikti izpilda publiska sūdzības uzturētāja lomu — procesam vēl bija imperatīvs, pat akuzācijas raksturs. Turpretim ap 1705. g., acīmredzot ziemeļu kara taurēm skanot šī fiscalā loma prāvās paliek nenozīmīga, dažreiz neskaidra un izpildot dažreiz tikai denuncianta uzdevumu, dažreiz tiesas protokolā vispār vairs nav atromams — toties konstatējama tiesas inkvizīcijas darbība ex officio. Otra zviedru Vidzemes laikmeta posmā sastopami visi trīs procesu veidi — ļoti nenoteikti, neregulārā veidā, pārmaiņus. Spilgta motivācija inkvizīcijas procesa piemērošanai atrodama vienā zemes tiesas protokolā no 20. jūnija 170. g. Šī lietā actor officiosus pats lūdz lietas saīsināšanai — lietu iztiesāt inkvizītoriski, zem zvēresta noprotināt lieciniekus un attiecīgi lemt.

Tiesa šim priekšlikumam piekrit aiz lietderības (utiliter) un tiesāšana notiek inkvizītoriski. Tādā veidā — laika ietaupījums un lietderība — bija tie motīvi, aiz kuriem publiskais sūdzētājs — no viņa jau ierosināto lietu nodeva tālāk iztiesāšanai inkvizīcijas kārtībā. Ērtības princips bija tolaiku inkvizīcijas procesa attīstības palīgs. Katrā ziņā 1703. g. noteikumi darīja galu galma tiesas

privilīģetai kompetencei — muižniekiem kā pirmajai instancēi kriminallietās. Ir uzglabājušies karal. galma tiesas reskripti zemes tiesām kā kriminallietās galma tiesai lietas iesūtamas vienīgi leutationis causa, bet nevis tiesāšanai kā pirmā instancē. Šinī reskriptā nav minēti nekādi zpēmumi, atkarībā no apsūdzēta piederības privilīģetai kārtai (25. IV. 1700 N 21) Acimredzot galma tiesa rēķinājas šinī ziņā ar 7. VIII. 1699 rezoluciju, pēc kuŗas zemes tiesa nevien tiesāja, bet arī izsprieda muižnieku kriminallietas.

Zīmīgi ka tanī pašā laikā to pašu tiesu tiesneši — gan diezgan konzekventi savos spriedumos, sevišķi sodu piemērošanā par analogiem noziegumiem — bet processualu formalitātu izpildīšanā pielaiž dažādu praksi. Bez jau minētas spriedumu taisīšanas kārtības ar atsevišķo tiesas locekļu domu atzīmešanu un bez tās, process dažreiz tikai mutisks — kurpretim piem. Eizenfuksa lieta rakstisks elements prēvale. Rakstiska aizstāvēšana, rakstiskie apsūdzēta paskaidrojumi, rakstiskas tiesnešu domas. Šai lietā vispār uzkrīt tīri kontradiktors raksturs, šeit piedalās profesionāls aizstāvis advokats. Starp citu zīmīgi, ka hercogistes tiesā pielaida advokatus no Rīgas, jo no tiesas protokola izriet, ka ieradās advokats Werneck no Rīgas. Visa tālakā lietas gaitā norisinas ista partu sacensība — starp publiskas sūdzības uzturētāju fiskalu no vienas puses un aizstāvi no otras. Abas puses pieved faktus un juridisku argumentāciju. Ari tiesas kolegijas locekļi savos sīkos apsvērumos, ņem vērā un kritize lietā nodibinātus apstākļus un tādā induktīvā veidā nāk pie gala slēdziena, konkretā gadījumā — diezgan humana sprieduma. Ja atmet šinī prāvā pārāk lielo rakstisku elementu — procesa gaita atgādina moderna procesa dinamiku. Bez rakstiska formalisma, gan neatbilst mūsu kriminalprocesā jēdzienam — tiesas izmeklēšanas, partu disputa un sprieduma sadalīšana vairākās sēdēs, kuŗu starpā bija dienas un nedēļas.

Bet tas bija tanī laikā visur Vidzemē un Kurzemē, pat pilsētās, kur tehniski šķēršļi bija mazāki. Izmeklēšanas trūkums spieda, vajadzībai rodoties pratināt liecinieku, izdibināt līdzdalībnieku, pieprasīt ziņas — vien-

mēr pārtraukt lietas gaitu, atliekot tās turpināšanu nākošā tiesas sēdē. Ja apskatītā Eizenfuksa prāvā prevaleja imperativa, pat akuzācijas procesa pazīmes — tad nebūtu pareizi taisīt no tā slēdzienu, ka šāda forma bijusi procesam parasta tanī laikā Kurzemē. Aplūkojot visas no tā perioda uzglabājušas kriminallietas paliek noteikts iespaids, ka šai lietai ir zināma izņēmuma raksturs. Lielākā lietu daļā — ex officio uzsākta lieta — tiešam arī tiek uzsākta neatkarīgi no kāda cietuša gribas. Cietušais bieži spēle tikai pasīva ziņotāja lomu, inquisitio arī tiešam atbilst savam definējumam, inquisitus — arī tiešam dažreiz pārvēršas tikai par tiesašanas objektu, kuŗam vairs neuzstāda jautājumu „ar ko viņš varot papildinat savu aizstāvēšanu“. Tādā veidā lietu vairakums norāda uz inkvizīcijas procesa raksturu (piem. bērnu slepkavības lietās), pa daļai imperativo raksturu (kur fiskala loma atbilst publiskas sūdzības uzturetāja jēdzienam). Šī nupat citēta tiesu prakse rāda ka Kurzemes hercogiste runā stāvošā periodā — procesa forma mala puse viņa, dinamika nebija viengabalaina un nelokami konzekventa. Katram gadījumam bija savas īpatnības un atšķirības — kadēļ grūti piekrist Bungem¹⁾, kas formali sadala kriminalvājašanu Kurzemē — inkvizīcijas procesā, ja tas bija vērsis pret zemniekiem un zemāku kārtu piederīgiem un akuzācijas procesā, ja tas bija vērstis pret muižniekiem, ierēdņiem, literātiem, pilsetu iedzīvotājiem. Pievesta tiesu prakse pārlicina ka šī dališana konkrētā gadījumā ir mākslīga, jo attiecībā uz to pašu kārtu ļaudim procesam bija dažāds raksturs. Ja formālām kriminaltiesībām trūkst precīzi noteikta forma — ja trūkst stingri noteikti procesuali noteikumi — tad process norisinās pēc tiesnešu uzskatiem, kuŗi aizpilda trūkstošu robu, bet kuŗu uzskati var būt dažādi atkarībā no katras atsevišķas lietas specifiskiem apstākļiem. Ja de lege ferenda bieži pacelas balsis²⁾ par tiesnešu prerogativu paplašināšanu, par lielāku tiesību tiem piešķiršanu — tad tomēr šie vēsturiski dati pie-

1) Dr Fr. G. v. Bunge. Geschichte des Gerichtswesens und Gerichtsverfahrens in Liv - Est und Curland. Reval 1874 lps. 298.

2) Rudolf Stammler. Rechtstheorien der Neuzeit.

rāda ka procesualu precīzi nospraustu robežu trūkums — ved pie stipri nevienādas tiesu prakses, pat analogās lietās.

Dažu autoru mēģinājumu apzīmēt trešo procesa formu — starp akuzācijas un inkvizīcijas procesiem — par valsts apsūdzības procesu (Staatsanklageprocess) nevar atzīt par laimīgu. Šeit vienīgi tiek precizēts apsūdzības uzturēšanas subjekts, bet visas pārējās šim trešam procesa veidam īpatnejas un raksturīgas pazīmes tiek atstātas novārtā. Ja valsts apsūdzības procesu interpretēt šaurākā nozīmē — tad rodas vienīgi akuzācijas procesam glūži paraleli tāds pats process — ar vienīgo starpību ka vienā sūdzību ierosina un uztur privatpersona — cietušais, bet otrā valsts varas pārstāvis.

Tomēr šīnī momentā nav izsmelta visa starpība — taisni otrādi — pilnīgi konzekventu sacikstes procesu — var apzīmēt par akuzācijas procesu, kaut arī sūdzību tiesā uzturētu valsts varas pārstāvis. Šķirošana — privat apsūdzības un publiskas apsūdzības procesos — vēl nav identiska ar dalīšanu akuzācijas un valsts apsūdzības procesos. Izšķirības kritērijs ir nevien apsūdzēšanas subjektā, bet visā procesa formā. Ja turpretim valsts apsūdzības procesu interpretēt plašākā nozīmē — kā katru valsts varas darbību, aktivitāti procesā — tad viegli iekļūt otrā galejībā. Taču arī inkvizīcijas process ir valsts apsūdzības process, taisni viņā visvairāk izpaužas valsts varas aktivitāte — taisni viņā pati valsts apsūdz un izšķir lietu. Acīmredzot šāds apzīmējums ir nepietiekošs. Trešai procesa formai ir raksturīgi pirmkārt kriminālvajāšanas ierosināšana no cietuša vai attiecīgi paredzētos gadījumos no valsts orgāniem, otrkārt sūdzības uzturēšana no cietuša vai ta pilnvarnieka vai prokuratūras priekšstāvja — treškārt partu aktivitāte un vienlīdzība procesualā darbībā — tiesas izmeklēšanā un disputā un beidzot tiesas aktivitāte, valdot zītuāciju — virzīt procesu likumības un lietderības slīdēs, ar savu pavēlošu autoritāti ienest partu sacensībā nepieciešamu korektīvu. Arī šo iemeslu pēc, būtu pareizi šādu trešo procesā formu — stipri izplatītu vidus formu — apzīmēt ar nosaukumu „imperatīvs process“. Meklet starpību vie-

nīgi procesualu subjektu personā — jo vairāk nepietiekoši, kā sacīkstes un partu vienlīdzības principi tapat raksturīgi civilprocesam. Tomēr uzskati pēc kuriem akuzācijas procesā uzbūve ir analoga, pat identiska — civilprocesam — ir acimredzot nepareizi. Šādu uzskatu nepareizību starp citu — spidoši apgaismojis — ar tam ipatnēji piemitošu — pārliecinošu dialektiku — viens no apdāvinatākiem vācu juristiem Dr. Max Alsberg savā darbā „Aizstāvešanas filozofija“.²⁾ „Civilprocess saka viņš — sākas ar to vien jau, ka viņš ir process, kriminalprocess — ar to vai vispār procesam jābūt.“ Tiešam civilprocess visupirms ir divu privatpersonu — fizisku vai juridisku — privatstrīdus, kurpretim kriminalprocesā visupirms jāizšķir jautājums vai procesam vispār būt, vai pārkāptas publiskas tiesības, tangētas vispāribas intereses.

Griežoties pie Vidzemes tiesību avotiem — jau senākās bruņnieku tiesībās atronam noteikumu art. 49 — § 2 „bet par ko tiesā nesūdzas, to nedrīkst arī tiesāt“. Šis ir vispārejs princips — „sine actore . . .“ — kas ir bez šaubām raksturīgs akuzācijas procesa pamatidejai. No ša principa vien skaidris, ka senāko bruņnieku tiesību laikmetā valdija akuzācijas process ar visām tā specifiskām ipatnībām. Bet ta paša panta § 1 — atronams korektivs: „ja sūdzība iesniegta tiesā tad nevar saligt ar labu bez tiesneša piekrišanas.“ Konzekvents akuzācijas princips prasītu lai arī lietu izbeigšana atkaratos vienīgi no prāvniekiem un to brīvas gribas. Bet jau šeit ir princips kas sašaurina partu patstāvību — tikko lieta atrodas tiesā — ir jārespekte ša procesa saimnieka griba un pavēle. Tiesas namā vai tiesašanas vietā valda vispirms tiesnesis. Ari šeit jau saskatami imperativa principa graudi.

Analizējot šo senāku bruņnieku tiesību 49 p. — pēc ta abu paragrafu novietošanas — varētu domat ka pirmā

¹⁾ Piem. G. Bunge.

²⁾ Dr. Max Alsberg „Die Philosophie der Verteidigung“ Schriften zur Psychologie der Strafrechtspflege. II burtn. Berlin 1930 lps. 5 -- šis ir Hamburgā 12. IX. 1929. advokatu kongresā lasīta lekcija.

daļā minēts vispārējais princips, bet otrajā — izņēmums. Tomēr šāda interpretācija nebūs pareiza — jo acimredzot otrs paragrafs satur vispārējo noteikumu, bet pirmais specialāku gadījumu. Pirmā daļa saturēja priekšrakstu kas vareja daudziem būt nezināms, kas turpmāk būtu jāievēro — turpretim otra — tik plaši pazīstama — tani laikā vispār atzītu principu, ka autors acimredzot šaubījās par vajadzību to lieku reizi minēt. Šī tautas tiesiska apziņa ir to laiku akuzācijas procesa nelokama klints. Bet dažus gadusimtenus — tad gadusimtenus vēlāk — galvenām kārtām zem Carolinas un tās vēlāka teoretiska ideologa Carpcova iespaida mainas procesu forma. Carpcov daļa procesu — divos veidos: uz cietuša ierosinājumu un uz tiesneša vajāšanu, apzīmējot pirmo par *processus criminalis ordinarius* — bet inkvizīcijas — *delictis solummodo maioribus et scandalosis quibus reipublicae tranquillitas laeditur* ¹⁾. Tādā veidā publiskas apsūdzības teoretisku pamatojumu Carpcov atron nepieciešamībā aizsargāt valsts mieru, sabiedrības drošību no nepieļaujamiem skandaloziem apdraudējumiem un deliktiem. Šie principi ar C. C. C. receptiju Vidzemē un Kurzemē — šeit atstāja dziļu iespaidu. Pašā Vācijā inkvizīcijas procesa aizstāvji vēl 19 gadusimtenī pretojās imperatīva procesa piemērošanai pēc franču kriminālprocesa sistēmas. Pēdējās galvenie principi 19 gadusimtenī bija: atklātība, mutiska tiesāšanas forma, brīva pierādījumu novērtēšana, apsūdzības uzturēšana, plaša aizstāvēšana ²⁾. Tikai 19 gadusimtenī atkal uzvar akuzācijas princips — pa lielākai daļai gan kā imperatīva procesa sastāvdaļa. Pastāvot akuzācijas principam — tēze ar antitēzi dod sintēzi — savā kopībā procesu. Bet šī sintēze nerodas caur tēzes un antitēzes savienojumu vien — bet tikai attiecīgā plāksnē, attiecīgās ierobežojušās sienās.

---

¹⁾ Dr. August v. Kries. *Lehrbuch der Deutschen Strafprocess rechts* lps. 38.

²⁾ Dr. Julius Glaser. *Die geschichtlichen Grundlagen des neuen Deutschen Strafprocessrechts in Fr. Holzendorffs Handbuch des deutschen Strafpr.* 1879. lps. 16.

attiecīgā augstaka organa iedarbības ceļā. Šo momentu kopība — dod teoretisku imperatīva procesa pamatojumu. Akuzācijas procesa — teoretiskie principi un dzīves liederības, prakses prasījumi — izveidoja imperatīvu procesu. Analogi dzelzceļu dinamikai — brīva kustēšanas — noteiktās slīdēs — tālu un ātri, uz priekšu virzas dzelzceļš — bet gan tikai iepriekš būvētā ceļā, kura robežas nedrīkst pārkāpt. Šeit ir patapināta akuzācijas procesa labāka puse — apsūdzības uzturēšana, sacīkstē, aizstāvēšana. Aizstāvēšanas institūts ir akuzācijas procesa idejiski — vēsturiskas attīstības rezultāts — jo šeit apsūdzētais ir parts, prāvnieks un aizstāvis viņa palīgs. Sūdzības uzturētajā un aizstāvi atspoguļojas tiesību metafiska individualitāte — kurpretim tiesnesi — abstraktais kolektīvs, vispārība ¹⁾. Šinī virzienā arī notiek divu individualitāšu sacīkste — kuŗas rezultātu novērtē kolektīvs, vispārība, valsts. Bet šāds novērtējums tikai tad rodas dabīgi — ja organs, kas kolektīvu pārstāv nevien novērtē, bet arī pats darbojās, ietekmē individualitāšu sacīksti virzienā, kas nepieciešams pareiza slēdziena došanai. Šinī ziņā parti un tiesa ir pretstati, kuŗu sadarbība dod abstrakti iespējamu pareizu gala slēdzienu. Arī šie ir imperatīva procesa pamatprincipi.

Tiesas. Tiesneši.

Šie četri gadusimteņi — 15, 16, 17 un 18 ir sevišķi svarīgi formālu kriminaltiesību vēsturniekam — jo šis laikmets Vidzemē un Kurzemē aptvēr visus trīs procesa veidus. Šo procesu attīstība, kolīzija, uzplaukšana un panīkšana — viss atradis atspoguļojumu šā laikmeta tiesu iestāžu institūtā. Pirmas regulāras tiesas šinī periodā ir leimaņu jeb vassalu tiesas. Tiesnesim un viņu pavadoniem, piesēdētājiem — jābūt muižnieku kārtas piederīgiem — kurpretim otrai tiesas kolēģijai — tiesību zinātajiem, zvērinātiem — jābūt vienas kārtas ar apsūdzēto

¹⁾ Gerland — Der deutsche Strafprozess 1927 lps. 23, arī Friedmann. Zur Theorie des Anklageprocesses — Grünhut XVIII lps. 41, arī Dr. Max Alsberg „Die Philosophie der Verteidigung 1930 lps. 2, 14, 32.

— tā tad zemnieku lietās — zemniekiem. Pilsētās sastopam pilsētu fogtus. Septiņpadsmitā gadusimtenā otrā trešdaļā zūd šo tautas elementu piedališanās un leimaņu tiesu struktura paliek stabilāka, viņu kompetence toties samazinājas, lai galvenu nozīmi varetu gūt zemes tiesu sistēma. Kopš 1636 g. bruņniecība izvēl leimaņu tiesnešus uz 3 gadiem. Kaut arī piesēdētājus izvēl uz līdzīgu termiņu — tomēr viņu stāvoklis vēl ir ipatnejs. Viņi ir bijuši visupirms tiesneša pavadoņi, likumības liecinieki, varbūt arī spēka un varas simbols — bet nevis tiesneši vārda ciešā nozīmē — tamdej vēl pēc 1636 g. ir turpinājies tāds stāvoklis, ka tiesnesis varēja izvēlēto piesēdētāju vietā — pieaicināt citas piemērotas personas, gan tikai no muižnieku kārtas. Zemes tiesas darbojas kopš 1630 g. un viņu organizāciju, kompetenci un darbību, vaj citiem vārdiem viņu stātiku un dināmiku — noteica 20. V. 1630 un 1. II. 1632 zemes tiesu kārtības. Zemes tiesas darbojās sekošos apriņķos — Rīgā, Cēsis, Terbatā, Pernavā un Koknesē, pēdejā ar pārtraukumiem ¹⁾

Tiesāšana galvenām kārtām notika apriņķa muižās un bieži apdzīvotos centros. Zemes tiesā — tiesāja viens tiesnesis ar diviem asesoriem. Ja viens no viņiem likumīgu iemeslu pēc bija aizkavēts pienākumu pildīšanā — viņu vareja atvietot kārtības tiesas tiesnesis. Pie tiesas pastāveja kanceleja — sekretāra agrākais nosaukums bija — notars. Vidzemes pilsētās tiesas izmeklēšana piekrit fogtu tiesai — kuŗa ir magistrata delegācija — bet spriedumu taisīšana, lietas izspriešana piekritā pašiem magistratiem. Tādā veida radās neracionāls stāvoklis, ka lietu izsprieda ne tā tiesa, kuŗa lietu iztiesāja. Šo neērtību novēršanai fogtu tiesa parasti sūtīja līdz savu atziņumu. Pilsētu magistratu locekļi bija pa daļai juristi, zinātnieki, bet lielumties tirgotāji un turīgākie amatnieki. Šie pilsonības vēlētie magistrata locekļi bija neatceļami un darbojas visu mūžu, ja tikai nebija noziegušies un sodīti. Dažās pilsētās attīstījās šaurs kastu gars un dažu ģimeņu tendence pastāvīgi ieņemt šos amatus. Rīgā pa-

¹⁾ Dr. A. Richter. Der livländische Strafprocess. Rīga. 1845 lps. 54, 55.

stāveja fogtu tiesa — pilsētai resp. pilsētas centram, jo pilsētas iedzīvotāji ārpus pilsētas mūra — kompetēja zemes fogtu tiesai. Sevišķu stāvokli ieņēma Rīgas pilsētas padome jeb rigasche Rath. Viņa sastādījās no tiesību zinātniekiem un tirgotājiem; — no četriem birģermeistariem un 16 rātskungiem. Saskaņā ar zviedru karaliskiem diploma nobilitatis no 28 nov. 1660 g. viņi personīgi baudīja muižnieku tiesības. Vakantas vietas papildināja parasti rātskanceļas juristi un lielas Ģildes tirgotāji. Kandidātu vēlēšanas notiek uz diviem gadiem un savienotas ar nolīgumu šim periodā nodarboties ar tirdzniecību jeb turpināt darbu kanceļā. Ja kāds krit konkursā — viņam jāizstājas. Vēlēšanas notiek pirms Miķeļiem, tiek paziņotas ģenerālgubernatoram un nākošā svētdienā publicētas pilsonībai. Rātē prezīde birģermeistars, parasti no juristiem.

Šī pilsētas padome pārvalda pilsētu un tās iecirkni, tai administratīvas, politiskas, bet arī jurisdikcijas funkcijas. Pēdejas attiecas uz pilsētas iedzīvotājiem bet muižniekiem un ierēdņiem tikai tad, ja viņi ir šas pilsētas namsaimnieki. Attiecībā un tiesašanas kārtību — viņa ir revīzijas instance (leuterativ) kuŗa pārbauda un var grozīt pirmas instances spriedumus. Turpretim šas padomes spriedumi principā nav vairs pārsūdzami — kaut faktiski arī šie spriedumi bija padoti zemes kunga un valdnieka revīzijai, bet krievu valdīšanas laikam sākoties — attiecīgai justickoleģijai (Abgeänderte Artikel des Rigischen Rechts Tits 31 § 1, Rigisches Stadtrecht L. I, L. II).

Sakarā ar tiesību zinātāju piedalīšanos tiesašanā — juridiskā literatūrā pacēlies jautājums kādu isti vietu procesualu attiecību statikā šie tiesību zinātāji ieņem. Ja vecākie autori kā Bunge, Schmidt noliedz katru analogiju ar pozitīvas likumdošanas zvērinātiem vai šefeniem tad arī nepārliecina dažu juristu uzskati, kuri viņus pilnīgi identificē ar šeffenu institutu. Ja šie tiesību zinātāji arī tiešam ir tautas pārstāvji — tad tomēr senu tiesību šeffeniem ar tagadnes šeffeniem nav nekādu sakaru ne vēsturisku nedz arī savā būtībā. (K. Binding. Grundriss des deutschen Strafprocessrecht lps. 86). Tiesības ir tautas tiesības un tiesai jābūt tautas tiesai, kur

tiesības atron savu tālaku attīstību. Tiesa ir visas tautas sapulcešanas vieta — turpina Hillmann ¹⁾ — uzsverot šo vācu un sevišķi zakšu tiesu iekārtai raksturīgu dalīšanu starp tiesību pavēli un tiesību saturu. Bet uzsverot šo tautas tiesību principu, tautas jurisdikciju Hillmans nemanot tūvojas pavisam citam institutam — zvērinātiem mūsu nozīmē. Šeffenu raksturīgas pazīmes — ir kopeja koleģija ar kroņa tiesnešiem, kopeja darbība, funkciju nedalāmība — kurpretim viduslaiku uzticības viru un tiesnešu darbība bijusi pilnīgi atsevišķa. Runājot prof. A. Kriesa²⁾ vārdiem — tiesnesis bija tiesu varas orgāns, kuram bija liegta spriešana, tiesību meklēšana. Turpretim grūti noliegt principiēlo līdzību ar zvērinātiem mūsu nozīmē, grūti apstrīdēt, ka viņi uzskatāmi par pēdējo prototipu. Zvērināto instituta raksturīgas pazīmes — atsevišķas koleģijas, funkciju dalīšana, tautas pārstāvju princips un tt. arkārtēji līdzina šos viduslaiku un pēdējo gadusimteņu institutu. „Tautas sirdsapziņa“ — abiem raksturīgs apzīmējums. Šo uzticības viru instituts sevišķi nozīmīgs top iekarotās zemēs. Šverins pieved šo uzticības viru lielu nozīmi sakarā ar normaņu Anglijas iekarošanu. Iekarojot zemi — svešnieks, nezinot vietējo iedzīvotāju tikumus, parašas, uzskatus, nepazīstot ļaudis un viņa moraliskas īpašības — ir spiests noturot tiesu par vietējo iedzīvotāju, vai starp vietējiem iedzīvotājiem, uzzināt par šeit pastāvošām tiesībām, paradumiem, personībām. Trūkstot rakstiskiem kodeksiem — dabīgi griežas pie vietējo iedzīvotāju iecienītām personām, vecākiem — kuriem zināmas vietējas tiesības, zeme, ļaudis un tikumi. Akuzācijas procesa tiesneša zināma pasivitāte — sevišķi pamudināja atvēlēt tieši vainīguma jautājuma atzīšanu — partu pašu ļaudim, vietējiem honorabliem iedzīvotājiem. Kļūst saprotams ša instituta liela nozīme Vidzemē un Kurzemē, jo no vienas puses šie principi bija pazīstami ģermanu tiesībās, kurū ekspansiju veicināja bruņinieki — iekarotāji, bet no otras viņi bija nepie-

1) Dr. H. Hillmann. Das Gericht als Ausdruck Deutscher Kultur-entwicklung.

2) Prof. A. v. Kries. Lehrbuch des deutschen Strafprocessrechts.

ciešami jo svešnieki nācā kontaktā ar vietejo iedzīvotāju majoritāti, kuŗa stāveja uz augsta kultureļa limeņa, kuŗai bija savas nerakstītas tiesības, savi tikumi, dziļa nelokama tiesiska apziņa. Kā zinams, šis instituts izveidojās no tiesašanas kārtības tautas sanāksmē (Ding), kad pati tauta tiesāja; šeit kārtu izšķirībai izkristalizējoties — zemnieku lietās — pagasta zemnieku sanāksme, bet vasaļiem — vasaļu sapulcē. Sekojot šim principam konzekventi — kā apelācijas instance šādām dies vassalorum — ir izmeklēta vasaļu augstāka sanāksme, paplašinātais teritorialā ziņā forum — landtags, kur jau jurisdikcijas, administratīvas, politiskas un tt. funkcijas saplūda. Katrā ziņā pēc valdošas doktrīnas — tautas tiesnešu, tiesību mekletāju,³⁾ sakne meklejama šādā tautas tiesā, tautas tiesašanai spec. sanāksmē.

Nodarījumi pret tiesnesi un tiesu, kā arī tiesnešu pārkāpumi — visumā attiecas uz materiēlām kriminaltiesībām, bet tomēr viņu aplūkošanai ir nozīme jo tādā veidā indirekti apgaismojami tiesneša pienākumi un tiesības. Allaž mēģina augsti turēt tiesas un tiesnešu autoritāti. Sevišķi tas bija valsts varai no svara apskatama perioda sākumā un vēl agrāk — lai tādā veidā paralizēt savstarpēju karošanu un strīdus, lai pastiprināt saites ar publiskas varas centraliem orgāniem. Ģermaņu tiesībās jau bija izplatīts uzskats, ka tiesai jābūt stiprai, spēcīgai, autoritātīvai „an dem starken gerichte spurt man des Kaisers gerechtigkeit.“⁴⁾ Neatkarīgi no laicīgās varas prasībām pēc iesakņojušāmiem reliģiskiem uzskatiem, pēc kuŗiem Dievs ir tiesības, tiesa ir kalpošana tiesībām, tā tad Dievam — tika uzsvērtā tiesas un tiesneša izcilus nozīme. Tāpēc tiesai vispār un tiesnešiem sevišķi piekrita pastiprinātas tiesiskas aizsardzības garantijas. Tiesā — jāvalda miers, noliegta ieroču nēsašana (izņemot zobenu) noliegta trokšņošana, nedrīkstēja strīdēties, lamāties, vispār nepieklājīgi uzvesties. Tiesnesim mierīgi sēdot — neviens nedrīkst viņu traucēt. Miera pārkāpējus

³⁾ Prof. A. Svābe. Latvijas tiesību vēsture.

⁴⁾ Dr. Helmut Hillmann. Das Gericht als Ausdruck deutscher Kulturentw. lps. 94.

tiesā sodīja ar wedde naudas sodu. Apdraudot pie tiesas pretinieku ar zobenu — vainīgais varēja tikt sodīts ar 10 markām sudraba un zobena konfiskāciju tiesneša labā.²⁾ Pēc videjām bruņinieku tiesībām tapat sodīja prāvnieku neierašanas neraugoties uz tiesneša aicinājumu, kā arī par tiesā nodota zvēresta neizpildīšanu nepareizām sūdzībām apgrūtinot tiesnesi. Tiesneša lēmuma — sprieduma pārsūdzešana tika uzskatīta par zināmu izaicinājumu tiesnesim, viņa goda aizskāršanu. Bija šādi Urteils-schelter, no kuriem vēlāk izveidojās nemiera izteikšana pret tiesneša spriedumu — pārsūdzības veidā. Bet kas nepareizi pārsūdzeja ir velti apvainojis tiesnesi, aizskāris pēdēja godu, par ko nākas saņemt sodu. Tapēc arī pēc senākām bruņinieku tiesībām par šādu nedibinātu apelāciju paredzēts 2 mārciņu sods, bet vēlāk pat 3 mārciņu sods. Kas jau trīs reizes bezsekmīgi pārsūdzeja, nevar apelet iekams nav samaksājis agrāk uzliktus sodus.³⁾ Bet ja tiesnesim piešķirtas lielas un plašas tiesības — tad no viņa arī daudz prasa. Visupirms — abzolutu bezpartejisku, tīru patiesīgumu. Runājot Helmuta Hillmanna vārdiem nekas nav briesmīgāks par fanatiska pūļa dusmām, kas vilies savā idealā. Un tapēc „ez en ist nit boser dan der unrecht richter“ — Kaiser I, 9. Un jau tanī laikā pati tauta apkaŗoja visiem tai pietietamiem līdzekļiem netaisnu tiesnesi. Pret tiesnesi, kas apiet likumu ar likumu, kuŗam taisnība un patiesība svešas — sākas polemika, bira asas karikatūras, attēlojumi, pamfleti, satiriskas dzejas.⁴⁾ Kas atrod apzināti nepareizu spriedumu — sodāms pēc videjām bruņinieku tiesībām ar 1 mārciņu sods, bet pēc Valdemāra — Erika tiesībām ar 2 mārc. Neierašanās tiesas sēdē — tika sodīta ar 2 marku sudraba prāvniekam (sūdzētajam kuŗu lietu tiesneša kavešanās dēļ nevarēja iztiesāt) un 1 marku sudraba augstakam tiesnesim. Nav pietiekoši skaidris kāds isti sods bija paredzēts par liegšanos sniegt justīcijas palīdzību. Gan skaidrs ka vairāk šāda tiesneša,

2) Salīdz ar Kurzemes tiesībām.

3) H. v. Freymann. Das Strafrecht der livland. Ritterrechte. 1889 lps. 60—61.

4) Hans Fehr. Das Recht im Bilde (lps. 76, 77 sek.)

kas pielaida Ungericht, sēdes vareja neapmeklēt t. i. faktiski viņu ignorejot ņēma tam iespēju turpināt izpildīt tiesneša funkcijas. Viduslaikos kur iedzīvotāju skaits nebija tik liels, parasti stipri koncentrējās un labi pazina viens otru — šāda nepareiza tiesneša rīcība ātri bija zināma apkārtnē un nesekojošs vairs viņa aicinājumiem, ņemot iespēju izpildīt tiesneša darbu — viņš gribot negribot bija spiests atstāt šos pienākumus citam nekompromitētam tiesnesim. Bez tam viņam draudeja vēl busse vai vedde maksājums.

Tiesneši — tiesas locekļi — piesēdētāji ar laiku pārvērtās no tiesneša svitas, kunga galma, kuŗu klātbūtne garantē atklātību un likumību — tiesneša faktiskos paligos resp. vienas tiesnešu koleģijas locekļos. Jau agri bija pazīstams noteikums, ka gadījumā ja apstākļu dēļ nav iespējams pieaicināt tiesību zinātājus — piesēdētāji viņus atvieto. Ja viņiem jaat ieto ļaudis knīri labi zin tiesības, tad tiesnešiem pašiem jāzina likumi. Pākāpeniski no šiem assessores prasa juridiskas izglītības cenzu — sākumā gan tikai pusei no visu assessoru skaita. Sākot ar 1556 gadu obligatoriski assessoram jābūt doctor juris — vienīgi uz muižniecības kārtas piederīgiem — šis noteikums neattiecas. Šeit Dr. Hans Fehr piemetina — dzimšana muižnieku kārtā atvieto zinību nepieciešamību, bet šai kārtai svešiem uzliek zinātnes nastu — lai tādā veidā gūtu zināmu izlidzinājumu. Šo tiesneša piesēdētāju darbība izveidojās vienmēr līdzīgāka prezidojoša tiesneša darbībai, izņemot, tam kā sēdes vadītājam speciēli piemitošu diskrecionaru varu tiesas sēdē. Turpretim, spriedumā viņi ir līdzvērtīgi un viņu domas ievestas tiesas sēdes protokolā.

Prokuratūra.

Kamēr procesam bija tīri privatapsūdzības raksturs — dabīgi prokuratūras institūts šā laikmeta tiesībām bija svešs. Bruņinieku tiesības arī nepazīst personas, kuŗu

uzdevums būtu — izpildot amatu vājat noziedzniekus attiecīgi paredzētā procesualā kārtībā tiesas priekšā. Attīstoties imperatīvam procesam — visupirms zviedru valdība dibināja virsfiskala amatu, ar attiecīgi tam izdotu 1630 g. instrukciju. Visupirms šāds *commisarius fisci* pārraudzīja dienestpersonu amatpārkāpumus. Vēlāk viņi pārraudzīja un sekoja arī tiesnešu darbībai. Pēc kāda laika pie zemes tiesām nodibināja arī fisku amatu. Tikai pakāpeniski šie fiskali — no kontroles, pārraudzības iestādes, valdības ausīm, pārvērtās istos publiskas apsūdzības uzturētājos. 9 oktobrī 1665 g. Stockholmā karal. ekzekūcijas kanclejā ienācis karaļa rīkojums, kas paredz kriminalvājšanas ierosināšanas pienākumu uzlikšanu fiskāliem. Muižniekus, kuri pārkāpj karaļa likumus — apsūdz kar. galma tiesas fiskāls, bet pārejo kārtu piederīgus — pilsētu fiskāls. Sākumā virsfiskālam piekrita galma tiesas tiesāšanas pārraudzība.

Saskaņā ar galma tiesas kārtības § 5, 1630 g. un kar. rezolūcijas § 7—17. VIII. 1667 g. viņiem bija jāpiedalās tiesas sēdēs, sekot, lai galma tiesas locekļi ierastos laikā, atzīmet neieradušos vai nokavejušos locekļus, saņemt no pēdejiem likumīgi pienākošās soda naudas. Tādā veidā virsfiskāli sākumā tieši izpildīja administratīvi-disciplināras pārraudzības funkcijas. Bet no ša principa izveidojās arī apsūdzības uzturēšanas funkcijas. Dienestpersonas — bija muižnieki — jo fiskāls sākumā pārraudzīja un sekoja muižnieku — kā dienestpersonu darbībai — tad ņemot vērā, ka dažreiz dienesta pārkāpums bija grūti atšķirams no nozieguma (piem. apakšnieka nogalināšana) — tad dabīgi izveidojās fiskālu tiesības uzturēt sūdzību pret muižniekiem vispār, neatkarīgi no pārkāpuma rakstura. Ar laiku šī kompetence paplašinājās uzturot sūdzības arī pret pie muižnieku kārtas nepiederošām personām. Saskaņā ar kar. rezolūcijām no 25 jūlijā 1695 un 19. VIII. 1699 virsfiskālam kā atbildība par paša atklātām, uzdotām un vestām lietām — nākas viena trešdaļa no visām piedzītām sodu naudas zūmām. 17 gadsimta beigās eksistēja arī ekonomiju fiskāla amats, kas parasti aizstāvēja kroņa muižu intereses, bet vēlāk šo

amatu likvidējot viņa funkcijas nodotas apriņķu fiskaliem, kuŗi kopš 2 janvāra 1728 g. Vidzemes guberņas budžetā vienīgie minēti. Apriņķu fiskalu uzdevumos ietilpa — pārraudzīt visupirms tiesāšanas kārtību un likumību. Viņam bija tiesības aicināt nelikumību izdarijušo tiesnesi galma tiesā in foro fori). Apriņķu fiskali arī pārraudzīja prāvnieku uzvešanas tiesas sēdē, gādāja lai tie uzvestos kārtīgi un cienīgi, bet gadījumā ja kāds neizrādītu tiesas autoritātei atbilstošu cienību — ex officio iesūdzet. Bet galvenais — uzsākt un turpināt kriminalvājšānu pret visiem likuma pārkāpejiem un apkarot visus „pēdeja laikā pavairošos asinsnoziegumu un smago grēku“ darītājus. Viņiem tiek uzticēti arī daži atsevišķi uzdevumi — piem. ierosināt lietu pret immobila sekvestra vairākkārtejo pārkāpeju. Uzzinot par noziegumu apriņķa fiskala pienākums ir ierosināt sūdzību. Ja viņš kavejas izpildīt šo savu pienākumu — tad karal. statthalter vai gubernators var uzdot ta pienākumu izpildišanu citam ierēdnim. Arī viņš no piedzītām sodu naudu zumām saņēmt vienu trešdaļu. Fiskalu pienākums nevien ziņot par notikušo noziegumu, bet kā publiskas apsūdzības uzturētājs — gādāt par nepieciešamu pierādījumu savākšanu, kādā darbā viņam ir palīdzīgas attiecīgas iestādes. Katra kavēšanās šinī ziņā un nolaidība uzskatāmas par dienestpersonas noziegumu.

10 jūlijā 1669 g. karaliska rīkojuma § 26 sīki regulē un nosaka fiskalu darbības aploku. Katrā apgabālā ir iecerjami sevišķi uzraugi (fiskali), kuŗu pienākums ir uzziņāt, vai kāds noziedzies pret kar. likumiem un rīkojumiem. Ja uzzina, ka tiešam šāds pārkāpums noticis — viņa pienākums ir visu sīki iztaujāt izmeklēt, uzziņāt, pierakstīt. Uzrakstīts ziņojums nosūtāms vienā eksemplarā apgabala priekšniekam, bet otrs — tam kas uzturēs tiesā sūdzību. Sūdzības uzturētājam nav jāaprobežojas ar iesniegto ziņojumu, bei vēl papildinoši jāievāc pierādījumi un šādi iesniedzāmi tiesai. Ja rastos pierādījumus savācot kādi šķēršļi — var griezties dēļ palīdzības pie apgabala priekšnieka. Pēdejam arī piekrit uzraudzība, lai fiskals, kam tiesā jauztur sūdzība neko nenokavē un

rūpejas, lai lietu neizbeigtu. Tā tad konstatējama šo ierēdņu tiešā atkarība no administrācijas priekšniekiem, bet no otras puses pretēji mūsu principam, pēc kura prokuratūras pārstāvis — var tiesas sēdē atteikties no apsūdzības (krim. proc. lik. 755 p.) — nevarēja no apsūdzības atteikties un vajadzēja tieši sekot lietu turpināšanai. Lietas jātiesa summarā kārtībā, bez kādas vilcināšanās — turpina šis pants, beigās uzliekot fiskalam par pienākumu sprieduma saturu paziņot apgabala priekšniekam. Sākumā fiskala darbība varbūt arī bija domāta šādu publiska rakstura pārkāpumu apkarošanai, kur privatsūdzetajs nav domājams. Nevar tomēr piekrist Bungem, ka bija domāta tikai administratīvo un policejisku noteikumu pārkāpšanas apkarošana — jo šie noteikumi attiecas uz kriminallietām vispār. Par lietu, kura runā pret karal. likumu un rikojumu — varēja uzskatīt katru nopietnāku kriminallietu, un ņemot vērā fiskalu subordinētu stāvokli administratīvo organu pakāpēs — tam varēja pavēlet ierosināt vajāšanu katrā gadījumā, pēc apgabala priekšnieku ieskatiem. Bunges tulkojuma interpretācija nepārlicina, starp citu šim viedoklim runā pretī paša Bunges pievestais piemērs par 1649. g. pret kādu muižnieku fiskala ierosināta lieta par kāda pilsoņa apdraudēšanu uz ielas ¹⁾. Arī Rīgas pilsētā bija šāds oficiālais publiskas apsūdzības uzturēšanai. Arī Kurzemē — pret muižniekiem, ierēdņiem, literātiem un pilsoņiem — sūdzību cēla fiskals — ja inkriminēja publiskas intereses aizskarošu noziegumu. Šādos noziegumu gadījumos arī cietušā izlīgums ar apsūdzēto — neizslēdz fiskala apsūdzību. Fiskala darbība tika veicināta ar jau minēto naudas prēmiju (soda naudas zumu trešdaļas) izsniegšanu. Atkarībā no personas individuālām īpašībām — viņu darbībai bija dažāds raksturs. Instrukcijas noteikumi bija ļoti plaši un deva fiskaliem lielu darbības lauku. Tapēc arī viņu stāvoklis bija stipri nevienlīdzīgs. Faktiski — daži fiskali savā darbībā ļoti tuvojās prokuratūras pārstāvjiem mūsu nozīmē. Viņi arī bija tie, kuri

---

¹⁾ Dr. F. G. v. Bunge. Geschichte des Gerichtswesens und Gerichtsverfahrens. 1874 lp. 218.

palīdzēja uzturēt imperatīvu procesu — uzturot sūdzību tiesā, sacenšoties ar apsūdzēto aizstāvjiem — advokātiem, vācot papildu pierādījumus, do tot slēdzienu par inkriminētā nodarījuma juridisku kvalifikāciju. Bet arī nav šaubu, ka daži fiskāli bija vienkārši ziņotāji, denuncianti, detektīvi. Un cik tālu tie allaž turējušies likumības un lietderības robežās — grūti teikt; jo dažreiz vienu — otru vājāku raksturu varēja kārdināt izolīta naudas zuma. Tomēr jādoma, ka negatīvas parādības, bija retas — jo citādi šis institūts nebūtu tik ilgi uzturējies un v-lak tapis par prokuratūras priekštecī. Tikai 1828. g. ar valsts padomes slēdzienu (4. XI. 1828) šāds fiskālu resp. publiskas apsūdzības uzturētāju honorāru veids ticis atcelts.

Arī 17. gadsimtenī sūdzējās par kriminalprocesa komplikācijām un vilcināšanu — kāpēc arī fiskāliem bija ūzdots sekot, lai krimināllietu tiesāšanā nebūtu kavēšanās. Vispār vienkāršot kriminalprocesa, padarīt viņu elastīgu, ātru un tomēr precīzu, ar noteiktām garantijām — allaž bija kriminalistu griba. Šinī virzienā liela nozīme arī vienmēr bija prokuratūrai¹⁾.

Sūdzētāji Apsūdzētie un viņu aizstāvji.

Aplūkojamā laikmetā sūdzētāja procesuals stāvoklis ir vairāk mainījies, nekā apsūdzētā stāvoklis. No izcilus stāvokļa, kādu cietušais ieņem akuzācijas procesā, kur viņš tiešām bija procesa saimnieks — viņš inkvizīcijas procesā vairs ir tikai izmeklēšanas objekts, liecinieks, pierādījums. Nevien akuzācijas procesā, bet arī imperatīvā, sūdzētājs var būt ļoti aktīvs, par ko pārliecinājamies dažos agrāk pievestos piemēros no Vidzemes un Kurzemes tiesu prakses. Kas attiecas uz inkvizīcijas procesu — tad sūdzētāja — cietušā pasīvs stāvoklis bija tomēr de facto labāks par apsūdzētā pasīvitāti. Šī pati

¹⁾ Z. Lēvenbergs. Prokuratūra un apsūdzības rakstu apstiprināšana. Tieslietu Min. Vēstnesis Nr. 9 — 1930. g., lp. 341.

tiesu prakse rādīja, ka aizstāvēšana bijusi samērā reta. Ja arī aizstāvēšana savā saturā stipri līdzīga jaunlaiku apsūdzēto aizstāvēšanai — tad tomēr viņas pārstāvju darbībai nebija nospraustas tik precīzas robežas kā tagad, bet otrkārt šim institutam vispār netika piešķirta tik liela praktiska nozīme. Aizstāvim ierodoties — tomēr pats apsūdzētais cik nebūt nopietnākās kriminālietās — netika atsvabināts no ierašanās pienākuma. Visupirms — bija nepieciešami dzirdēt paša apsūdzētā atzīšanos, kurai viduslaikos piešķirta izcilus nozīmi, otrkārt nebūtu taisnīgi notiesāt cilvēku, iekams viņš pats nav uzklausīts. Tā tad divi preteji motīvi prasīja obligatorisku apsūdzētā pienākumu ierasties — tieksme panākt atzīšanos, fiziskiem vai moraliskiem līdzekļiem piespiest apsūdzēto atzīties, pierādīt viņam, ja viņš vainu noliedz — ka viņš melo, neturas pie patiesības — no otras puses negodīgi darīt cilvēkam ļaunu, ja viņš par to nezina — sitiens mugurā nav bruņnieka cienīgs. Tapēc arī Rīgas pilsētas tiesības, līdzīgi kanoniskām arī romiešu tiesībām — neatļāva apsūdzēto ierašanos izslēdzošu pārstāvniecību. Arī mazgadīgiem — kaut kāds aizstāvis-kuratoris būtu nepieciešams — praksē netika ievērots, vismaz diezgan reti. Pēc zakšu spoguļa, videjām bruņnieku tiesībām un Rīgas pilsētas tiesībām — sievietēm katrā sūdzībā bija nepieciešams aizbildnis, resp. pašizvēlēts vai tiesnešu piešķirts aizstāvis. Par pārstāvjiem procesā ir jau minēti vispārējo apsvērumu daļā — bet jāatzīmē, ka tiesības izvēlēties sev aizstāvi — noteikti minētas jau Peinl. Ger. Ordn. 588—90. Aizstāvēšanai dabīgi plašāks darba lauks akuzācijas un imperativos procesos. Šāds defensor var saņemt atlīdzību no aizstāvamā, bet nedrīkst atteikties mazturīgo aizstāvēšanu, ja tiem nav līdzekļu honorēt aizstāvja darbu. Defensoram tiesības caurlūkot aktis, iepazīties ar lietas materiāliem, lūgt papildu pierādījumu savākšanu, sarunāties ar apsūdzēto. Visi šie noteikumi pilnīgi atbilst jaunlaiku uzskatiem par aizstāvju tiesībām. Bet preteji tagadējās prakses parastai formai, ka aizstāvja galvenais darbs koncentrējas tiesas sēdē partu disputā teiktā runā, kurai atkarībā no aizstāvja talanta, viņa spējām valdzināt klausītājus — var būt izšķirošs iespaids — tanī laikā

aizstāvja darba smaguma punkts — bija aizstāvēšanas raksta sastādīšanā. Šini aizstāvēšanas rakstā tika pievesti visi lietā nodibināti faktiski materiāli, kuŗi derētu apsūdzētā attaisnošanai, ka arī attiecīgie juridiskie slēdzieni. Šāda advokata-aizstāvja darbības piemērs ir atzīmēts no mums agrāk runājot par Eizenfuksa prāvu. Šie defensores darbojās pie piecām zemes tiesām Vidzemē — kur arī darbojās fiskāli. Šādā veidā tiesiskā sacēnsībā varēja konstruēt kontradiktoru procesa veidu. Turpretim kārtības tiesās — fiskālu un advokātu piedalīšanās bija sveša, it sevišķi jo tām vēlāk piemīt iepriekšējas izmeklēšanas iestādes raksturs. Vidzemes tiesības nepazīna dalīšanu uz procuratores un advokātiem.

Arī šeit valdīja princips, ka aizstāvja sūtīšana neat-
svabina no pienākuma ierasties personīgi¹⁾. Advokāti pirms darbības uzsākšanas tika nozvērināti. Tas sevišķi formāli bija paredzēts Kurzemē, kur advokātus pārbau-
dīja galma tiesa un hercogs nozvērinājā. Piltēnē ad-
vokātu skaits nebija ierobežots, kurpretim Kurzemes herco-
gīstē to skaits sākumā bija 4, tad 8. Bez šiem galma
tiesas advokātiem bija vēl zemāku tiesu advokāti, kuŗi
veda lietas pilsētu magistratos. Ar laiku, kur vēl pastā-
vēja dalīšana uz procuratoriem un advokātiem — zuda
un pēdīgi, kā prāvnieku aizstāvji varēja darboties tikai
tie tieslietu lietpratēji, kuŗus pielaida attiecīga tiesu
iestāde — zem vienāda apzīmējuma „advokats“.

Advokatūra dzima un auga pilsētā. Pilsētu straujā
attīstība, plaši tirdzniecības sakari, komplicētas komercia-
las attiecības veicināja tieslietu lietpratēju institūta izvei-
došanu. Tapēc arī pilsētas noteikumi sevišķi noteikti un
vispusīgi regulē advokatūras stāvokli un darbību. Rīgas
pilsētas tiesības sīki paredz pat advokata uzvešanos tie-
sas sēdē: advokātam jāizvairas no garām runām, liekiem
vārdiem, bet sevišķi no nekorektu, goda aizskarošu vārdu
lietošanas. Visiem viņu iesniegumiem tiesā jābūt īsiem,
skaidriem, lietojot cienīgu izteiksmes formu. Ja advokāts,
neraugoties uz tiesas bridinājumu — tomēr turpinās iztu-

¹⁾ Karaļa rīkojums no 11. februāra 1687. § 18.

rēties necienīgi un aizskārt godu — viņam uzliekams nopietns sods. Līdz šā soda samaksai tiesa viņu neuzklausīs. Samaksāto soda naudu advokatam nav tiesības vēlāk prasīt no sava pilnvardevēja. Ja turpretim vainojams pats prāvnieks, lietojot necienīgus izteicienus vaj pierakstot advokata sastādītā rakstā, tam nezinot, nepiemērotus vārdus — tad prāvnieks pats sodams. Advokātiem noliegts zem nopietna soda piedraudējuma iesniegt nesalamsamus, saplēstus, formai neatbilstošus rakstus, kurus vēlāk ņemot atpakaļ izlabošanai — šāda veidā procesu vilcinot.

Par advokātiem var būt tikai tam tieši piemērotie, godīgie, cienījamie un nekompromitētie ļaudis. Prokuratoram jāuzrāda pilnvarojums, bet prāvnieks var arī mutiski pilnvarot advokatu. Kas bez pilnvaras vēlas atvietot promesošu — netiek pielaists un sodams ar 1 taleru. Ja turpretim — viņš ir promesoša prāvnieka radnieks vaj arī galvo, ka pilnvarojumu stādīs priekšā papildinoši, jo viņa mandants šai rīcībai piekrit — tad iepriekšēji minētais noteikums nav piemērojams. Advokatam jāturpina lietas vešana līdz beigām, piemērojot pienācīgu centību un čaklumu. Saslimšanas gadījumā jāgadā par kādu substitutu lietas turpināšanai, Pretēji noteiktai taksei civillietu vešanā — kriminallietās nav fiksēts advokatam pienākošos honorara apmērs. Kriminallietās advokats var brīvi vienoties par honorara apmēru — bet tomēr, piebilst Rīgas pilsētas tiesību S 10 — arī tādā gadījumā jāvadas no taisnīguma principiem. Advokātiem arī jāizvairas no liekas laika kavēšanas, i rakstiskos iesniegumos i mutiskos paskaidrojumos jābūt lietišķīgi isiem, bet katrā ziņā jābūt attiecīgi informētiem, jāzin dokumentu saturs. Lieku blakus lūgumu veidā nedrīkst prāvas gaitu vilcināt. Arī mazturīgiem prāvniekiem ir tiesības uz aizstāvēšanu. Mazturīgo intereses aizstāv bez atlīdzības advokati, tiesas sekretāri, kanceļu darbinieki un kalpotāji — lai — kā nosaka Rīgas pilsētas tiesību XI. 1. p. — nevienam tā nabadzības pēc netiktu liegta justīcija. Ja tomēr veicot pretinieku — viņš ar tiesas taisnu spriedumu saņems pietiekošu mantisku labumu — viņa pienākums ir arī atlīdzināt par lietas vešanu aizstāvjiem, kuri palīdzējuši tikt pie panākuma. Arī šeit uzsver, ka apsūdzētiem krimi-

nallietās vispār un kur draud miesas sods — jāierodas pašiem. Advokatu sūtišana vien atzīta par nepietiekošu šādos gadījumos. Tā tad argumentum a contrario — šis Rīgas tiesību cap. VI. 3. p. pastiprina aizstāvju pielaišanu kriminallietās apsūdzēto aizstāvēšanai. Tas pats izriet arī no teksta gramatiskas interpretācijas „sich durch Procuratoren sonsten allein nicht verantworten.“ Raksturīgs noteikums ir — pārsūdzot lietu augstākā instancē un lūdzot iepriekšējo tiesu instanču spriedumu revīziju — nevien pašam prāvniekam, bet arī viņa advokātam jādod zvērests, ka pārsūdzība nav iesniegta ne naida pēc, ne atriebības, nedz aiz vēlēšanās lietu vilcināt, bet gan tikai tāpēc, ka pārsūdzētājs pārliecināts par savas lietas godīgumu un vēlas ar visu iespējamu čaklumu panākt taisnības pierādīšanu. Lai neviens Rīgas pilsētas pilsonis nemeklē tiesu pie sveša tiesneša — zem 20 taleru soda piedraudējuma. Ja turpretim viņš svešā pilsētā sāk strīdus un ķildas — lai viņš turpat arī atbild. Ja Rīgas pilsoni svešumā nepatiesi apvaino — tad rātes pienākums ir sniegt tam iespējamu palīdzību (Statuta und Rechte der Stadt Riga).

Liecinieki Pierādījumi.

Visnedrošākais, bet arī visizplatītākais pierādījumu veids — liecinieku liecības. Dažas liecinieka individualas negatīvas īpašības, vienkārša kļūdišanās uztverē vai atstāstījumā, apzinātas vai neapzinātas zimpatijas vienai vai otrai pusei — nemaz nerunājot par apzināti nepatiesas liecības došanu, sevišķi aiz savtīgiem nolūkiem. — padara šo pierādījuma līdzekli par ļoti bīstamu ieroci justīcijas rokās. Un tomēr tas ir pierādījums — kas līdz šim tālu pārsniedz visus pārejus pierādījumu veidus savā praktiskā nozīmē. Gadusimteņiem ilgi, gandrīz ikdien, tiesu prakse konstatē nepatiesas liecības faktus — un tomēr bez šā pierādījuma iztikt nav iespējams. Aplūkojamā laikmetā liecinieku liecībām kriminalprocesā piekrīta izcilus nozīmi; pirmkārt nebija dažu modernu tieszināt-

niskas ekspertizes un citu tehnisku līdzekļu, ar kuŗu palīdzību iespējams atrisināt stridus jautājumu, otrkārt — vairāk religiozie un patriarhalie dzīves uzskati veicināja patiesības pienākuma apziņu un t. t. Tomēr visas Kurzemes un Vidzemes tiesības pazīst un apkaŗo nepatiesas liecības došanu. Pēc Rīgas pilsētas statutiem tit. XI — nepatīess liecinieks par nepatiesas liecības došanu — sodams an seimem Leibe, un bez tam viņam jaatlīdzina cietašai pusei zaudejumus, kuŗi cēlušies viņa nepatiesas liecības dēļ. Šī norma ieviesta Rīgas pilsētas tiesību materialas dabas kriminaltiesisku noteikumu sadaļā. Tīri procesualus noteikumus par lieciniekiem satur cap. XX, kas visupirms uzliek prāvniekam par pienākumu, atsaucoties uz lieciniekiem uzdot viņus visus reizē. Kas pirmais uz lieciniekiem atsauksies — to pirmo ar šiem lieciniekiem arī noklaušinās. Liecinieku noraidīšana iespējama aiz motīviem, kuŗi pastāveja liecības došanas brīdī, bet nav iestājušies vēlāk. Nevar dot liecību liecinieks, kuŗus prāvnieks izvēlējis par pilnvarnieku un ir atklājis tam savus noslēpumus (atbilst mūsu jēdzienam par aizstāvja profesionālu noslēpumu neizpaušanu). Kas vēlas liecinieku liecības apstrīdēt ar citiem lieciniekiem — tam šādi jauzdod nekavejoši, nemaz negaidot kādu iespaīdu pirmo liecinieku liecības uz tiesu atstājuši un pie kāda rezultāta veduši. Ja rāte vai fogti uzzinas ka liecinieks ir nepatīesi liecinājis — tad pēdeja pienākums ir atlīdzināt prāvniekam, pret kuŗa interesēm viņš liecinājis visus izdevumus un zaudejumus. Viņš vairs pie liecināšanas nav pielaižams un tiesa var viņu sodīt par nepatiesas liecības došanu. Salīdzinot šo pēdejo — cap XXII pkt. 2 noteikumu ar agrāk pievesto XI tit — redzams, ka cap. XXII. pkt. 2 minētie noteikumi ir procesualas dabas un izšķīr jautājumu, kā tiesai rīkoties nepatiesas liecības atklāšanas gadījumā. Šeit tiesai tiesības, bet nevis pienākums atklājot nepatiesas liecības gadījumu — vainīgo sodīt resp. uzsākt kriminalvajāšanu, kurpretim XI. tit. satur tieši primaru daļu un sankciju šo noziegumu tiesājot Kaut gan Rīgas statutu cap. XXIII minētie noteikumi — ka pirmkārt pēc liecinieku nopratināšanas partiem ir tiesības atsakoties no tālāku liecinieku uzdošanas

— liecinieku liecības kritizēt un tas apsvērot attiecīgi aizstāvēties un otrkārt ka liecinieku liecības, kuŗas ir neskaidras un nesaprotamas — var tikt atkārtotas lai ienestu skaidrību — pēc likuma teksta gan attiecas tikai uz civillietām, bet ņemot vērā šo noteikumu vispāreju raksturu nav šaubas, ka vadoties no lietderības principiem — šie noteikumi atrada piemērošanu arī kriminallietās. Tiesu prakse, interrogatorium veidā, arī bieži pieved šādus jautājumus, kuŗu nolūks novērst neskaidrību. Liecinieki nozvērinami pretpuses klātbūtnē un viņi uzaicināmi runāt patiesību norādot uz nepatiesas liecības došanas ļaunām sekām. Jautājumi uzdodami lieciniekam — vienkopus, tiem jābūt skaidriem un attiecošamiem uz strīdus lietu. Ari atbildei jābūt noteiktai un skaidrai — tiešam tiesu aktis parasti atronam isu atbildi — ka uz noteiktu jautājumu liecinieks ir atbildejis apstiprinoši vai arī noliedzoši.

Diezgan agri un ātri pieauga liecinieku nozīme pilsētu tiesību avotos, kurpretim zemes tiesību avotos šī attīstība gāja lēnākā tempā. Lieciniekiem vajadzēja būt tiesībās neierobežotiem, godīgiem, nekompromitētiem. Kas izstumts no sabiedrības, izslēgts, kādreiz nodevis nepatiesu liecību nevar būt liecinieks. Šie principi uzsvērti i videjās bruņinieku tiesībās (6, 7, 13, 53, 247 un c.) i Rīgas pilsētas statutos (III, 15., III 7. un c.). Lieciniekiem vajadzēja piederēt pie kārtas, kuŗa atbilst apsūdzētā stāvoklim, pie kam zīmīgi, ka pilsētu tiesības prasīja, lai lieciniekiem pilsētā piederētu nekustams īpašums. Šis moments ļoti raksturīgs tolaiku pilsētnieku tiesiskai apziņai, ka pilnvērtīgs un līdzīgs ir pilsonis, kas neklejo apkārt, bet kuŗam ir pastāvīga dzīves vieta, kas nav kalps vai sulainis, bet kuŗam pieder savs īpašums. Šāds īpašnieks — kaimiņš principā bauda pilnu ticamību. Šis pēdējais princips gan vairāk attiecas uz lieciniekiem civilīlētās, kurpretim kriminallietās un mazās civillietās — šāds mantības cenzs no lieciniekiem netika pagērēts. Tiešām — kriminallietās lielu lomu spēlē nejaušība, brīdis — kuŗu nevar iepriekš paredzēt un tamdēļ jāapmierinās ar lieciniekiem, kuŗi gadījušies klāt. Civillietās — kur parasti aktu un tirdzniecisku darījumu un līgumu

slēgšanai lieciniekus pieaicināja — viņu izvēle bija vieglāka, toties stingrāka.¹⁾ Lēņu lietās tikai vasaļi varēja būt liecinieki. Sievietes tika pratinātas tikai izņēmuma veidā, tapat radnieki un svaini. Vācu ordeņa braļi varēja figurēt kā ticami liecinieki ordeņa lietās uz pāvestu sevišķu privilēģiju pamata. Prāvnieka pārstāvji un juridiskie padomdevēji nevarēja būt par lieciniekiem. No liecības došanas nevarēja atteikties. Kaut gan attiecībā uz liecinieku skaitli nav vispārējs noteikums atronams — tomēr valdija uzskats par divu liecinieku nepieciešamību. Pēc pilsētu tiesībām lieciniekus, kuri dzīvoja pilsētas teritorijā vajadzēja atgādāt nākošā tiesas sēdē; ja tie dzīvoja ārpus pilsētas tad sešu nedēļu laikā, ja ārzemēs un pāri jūrai tad gada un dienas laikā. Slimus lieciniekus varēja noprātīnāt mājās — pieaicinot klāt divus vietējus saimniekus — kā lieciniekus. Dažreiz tiesas aprobežojas ar atgādinājumu lieciniekiem runāt patiesību, dažreiz tie tika nozvērīnāti. Vidējās bruņinieku tiesībās sastopams arī rets — zem zakšu spoguļa iespaids — radīts princips — pēc kuŗa liecinieku skaitlisks pārsvars viena prāvnieka pusē var izšķirt prāvu tam par labu. Šis princips gan attiecas tikai uz civillietām, galvenām kārtām nekustamu īpašumu lietām. Kad procesā sāk dominēt rakstisks princips — sašaurinot mutvārdu lietošanu — arī liecinieku liecības tiek fiksētas rakstiski (17. gadsimtenī). Liecinieki jau tiek nozvērīnāti pirms liecības došanas prāvnieku klātbūtnē. Šo noteikumu sevišķi uzsvēŗ zemes tiesu ordinance 1632. g. S 19 — kuŗa pašvitro, ka liecinieki nozvērīnami partu klātbūtnē un tad noprātīnami atsevišķi. Top formalāka visa liecinieku liecību sistēma. Dalot liecinieku liecības sevišķi un pierādījumus vispār pilnīgos un nepilnīgos — tiek uzstādīta prasība, lai pilnam pierādījumam būtu divu-trīs spējīgu liecinieku vienādas liecības. Viena liecinieka liecība tika uzskatīta par pierādījuma pusi. Arī pilsētās formalisms aptvēra arī liecinieku pratināšanas veidu — uzliekot par pienā-

¹⁾ Civillietās aktu sastādīšanai pieaicināti liecinieki tika parasti pacienāti ar vīnu — saprotams šāda pacienāšana notika akta resp. līguma slēgšanas brīdī, bet nevis pirms tiesas sēdes kā kādreiz notiek.

kumu iesniegt formālus jautājumus, kā lieciniekus uzdevušam partam, tā arī pretpusei. Arī pēc Rīgas pilsētas statūtiem lieciniekus pratināja pēc nozvērināšanas prāvnieku klātbūtnē, pie kā visi noraidījumi pret lieciniekiem bija jāceļ pirms nopratināšanas (R. P. St. II, 20). Arī Kurzemes hercogistē valdīja formāla pierādījumu sistēma un tikai divu liecinieku vienāda liecība līdzinājas pilnam pierādījumam. Ja turpretim liecinieku liecības bija pret-runīgas — tad prāvnieki tika pielaisti pie zvēresta. Šis noteikums attiecas uz Pilteni, galvenām kārtām — civil-lietās. Kurzemē, lai novērstu liecinieku iespaidošanu, asiņainus konfliktus un strīdus — liecinieku liecības netika prāvniekiem paziņotas, bet tikai ņemtas vērā spriedumu taisot. Atgriezdamies pie vidējo bruņinieku tiesību noteikumiem par pierādījumu sistēmu pirmās, otrās un trešās zādības gadījumos — jākonstatē sīkāka noteikumu diferenciacija, nekā zagšu spoguļi, kas ir bijis šo tiesību tiešais avots. Par bruņinieku tiesību un zakšu spoguļa savstarpējām attiecībām — resp. pēdējā normu recepciju bruņinieku tiesībās skat. Fr. G. Bunges darbu „Über den Sachsenspiegel als Quelle des mittleren und umgearbeiteten livländischen Ritterrechts.“ Rīgā 1827. g.

Attiecībā uz pierādījumu sistēmu 16. gadusimteni valdīja uzskats, ka spīdzināšana ir pilnīgākais pierādījuma veids. Spīdzināšanu ievēdot visu pārējo pierādījumu — tiešu un netiešu — nozīme samazinājas, jo ir radies līdzeklis likt vainu noliedzošam apsūdzētam, pret kuru bija aizdomas — ar spīdzināšanu — atzities. Ja spīdzināšanas ceļā panāca apvainotā atzišanos — visi citi pierādījumi tapa lieki, ja turpretim apvainotais izturēja pārbaudījumu bez atzišanās — tad šī diezgan reāli gadījumā viņš tika uzskatīts par nevainīgu un prāva beidzās. Šim tādā laikā valdošam uzskatam sekoja arī Carolinas sastādītais — Johann Schwarzenberg. Spīdzināšana tika uzskatīta par labāko patiesības atrisināšanas līdzekli. Dabīgi pārējo pierādījumu veidu mācība panika. Raksturīgi ka vēl 18. gadusimtenā otrā pusē daži juristi konzekventi aizstāvēja spīdzināšanas nepieciešamību un piem. Dr. Joh. Koch uzskata, ka spīdzināšana esot labākais līdzeklis patiesības atrašanās procesā, kur stūrgalvīgais apsūdzētais nevēlas

atbildēt. Savā ievadā pie C. C. C. J. Koch atsaucas uz paša redzētiem un dzirdētiem procesiem, sevišķi uz gadījumu, kad apsūdzetais, kas līdz spīdzināšanai devis pret-runīgas atbildes — pēc tās bijis mierā apstiprinoši atbildēt uz visiem jautājumiem. Sakarā ar šo Kocha traktātu A. Faltin savā darbā „Über den Anzeigebeweis in Livland nach der Theorie und Praxis“ asprātīgi piezīmē, ka moku kambari vienādi atzinās kā vainīgais, tā nevainīgais. Kaut Carolina Vidzemē baudīja tikai subsidiāru nozīmi papildinot vietejo kriminallikumu avotu trūkumus — praksē viņas piemerošanas lauks bija ļoti liels. Zviedru valdīšanas laikmetā — praksē pa daļai blakus Carolinai konstruējas zvērinātu koleģija pie lagmaņa un herads-höfdinga, parasti no vietējiem turīgākiem iedzīvotājiem. Šie zvērināti nebija saistīti savā verdiktā ar kādu noteiktu pierādījumu sistēmu un atbildeja uz vainas jautājumu pēc savas iekšējās pārlicības. Par lieciniekiem tiesu lietu L. L. lps. 347 uzsver „ja sūdzētājs vēlas pierādīt tā vainu, kuŗu viņš apsūdz, ar lieciniekiem — lai viņš savus lieciniekus nosauc tanī pašā tiesā, lai viņi dod zvērestu un nākošā tiesas sēdē dod liecību. Ja sūdzētājs ar pilnām liecībām vaj citiem pierādījumiem pierāda apvainotā vainu — tas tiek attiecīgi notiesāts“ lps. 376 „ja piesēdētāji nav vienis prāti — tad ja septiņi no viņiem atbrīvo — viņš ir brīvs, ja neatbrīvo — tas atzīstams par vainīgu.“ Stingri formāla pierādījumu teorija ir sveša zvērinātu institūtam. Zviedru procesa formas, cik tālu tās ievestas Vidzemē — atstāja zināmu iespaidu arī uz pierādījumu sistēmu. Nav šaubu, ka tanī laikā neeksistēja indiciju noliegums un netiešu pierādījumu lietošana ir tiesu praksē sastopama. Ari teorijā jau Faltins atspēkoja Samsona v. Himmelstjerna uzskatu par indiciju nepielaižamību Vidzemes kriminalprocesā.¹⁾ Ja 19. gadusimtenī starp Vidzemes kriminalprocesa teoretīkiem — kā A. v. Richteru, Samson v. Himmelstjerna un A. Faltinu bija kontroversas jautājumā par netiešu pierādījumu pielaišanu — tad nevien tiesu praksē netieši pierādījumi tika lietoti — bet

¹⁾ Salīdz. Samson v. Himmelstjern. Institutionen des livländischen Prozesses Riga 1824 S 1716 un A. Faltin „Über den Anzeigebeweis in Livland“ 1857 lps. 20.

ari zviedru likumdošana, lietojot izteicienus „atklāti, sauleskaidri, absolūti pierādījumi“, tomēr vispār nenoliedz indiciju piemērošanu. Vēl tālāk šinī ziņā gāja ķeizarienes Katrienes II. instrukcijas un likumi no 30. VII. 1767. Ari šeit vēl sastopama dališana uz pilnu un nepilnu pierādījuma līdzekli — pirmais ir pierādījums, kas izslēdz katru iespēju pierādīt apsūdzētā nevainīgumu, preteja gadījumā pierādījums ir nepilnīgs. Viens pilnīgs pierādījums pietiekošs apsūdzētā notiesāšanai. Ja viens nepilns pierādījums rada tikai aizdomas — tad šādi vairāki kopā var sastādīt vienu pilnu pierādījumu un ja viņi izslēdz iespēju šaubīties par apsūdzētā vainu — pietiek viņa notiesāšanai. Katrienes II. instrukcija nevienu apzīmēta Samsona institūcijās par galvenu kriminalprocesa avotu — bet arī attiecīgi ievērota tiesu praksē. Noliezdot 1767. gadā pilnīgi spīdzināšanu (par pirmo 22. XII. 1686. g. noliegumu jau minēts agrāk), ir noliegta arī tā saucamā „peinliche Frage“, kā spīdzināšanas sastāvdaļa, bet ir atļauti blakus tiešiem arī netieši pierādījumi. Interpretējot Carolinas 22. p. indiciju nepielaižamības virzienā — šis pants netiek pareizi saprasts, bet katrā ziņā netika praksē ievērots. Šinī ziņā var piekrist A. Faltina uzskatiem.

Šinī ziņā, varbūt mazliet lakonisks un paviršs, bet būtībā pareizs un praktisks A. Faltina slēdziens kopsavilkumā, pēc kuŗa a) vecāki Vidzemes tiesību avoti nepazīna netiešo pierādījumu b) Karla V kriminaltiesašanas kārtība — izceļot spīdzināšanas piemērošanu — nobīda indicijas pie malas, viņa iegūst 16 gadus beigās subsidāru piemērošanu Vidzemē, recepcijas ceļā praksē c) zviedru likumi nesatur netiešo pierādījumu noliegumu d) krievu laika likumi sākot ar keiz. Katrienes II — 1767 instrukciju noteikti atļauj netiešo pierādījumu zistemu un pielaiž apsūdzēto notiesāt dibinot spriedumu uz netiešiem pierādījumiem. Ari Kurzemē, neraugoties uz Carolinas lielo nozīmi, netieši pierādījumi tika pielaiesti. Kurzemes virsgalma tiesa vairākkārt principiēli izteicās par šādu pierādījumu pielaišanu, bet gan šķiro indiciju veidus, norobežojot viņas no vienkāršām varbūtībām. Pierādījumu dažādība atkarājas arī no noziegumu kategorijām.

Noziedznieks reti atzistas brīvprātīgi, jo baidas no notiesāšanas gadījumā sagaidāma soda, bet atzistas — ja pierādījumu ķēde ir izsmeloša. Tomēr šādu izsmelošu pierādījumu trūkuma gadījumā grūti sagaidīt atzišanos no zagļiem, krāpniekiem, vispār apvainotiem mantiska rakstura noziegumos — tad viņa biežāki sastopama slepkavības, miesas bojājumu un c. lietās. Tā tad nevien sagaidāma soda apmērs iespaido apsūdzēta atzišanos, jo taisni slepkavību lietās sods nesalīdzināmi bārgāks par zādzībām paredzētu sodu — bet lomu spēle atsevišķas noziedznieku kategorijas raksturs un psiholoģija. Šai psiholoģiskai pusei ir ārkarteji liela nozīme un tās pareiza aptvēšana līdz šai dienai atvieglo kriminālietu tiesneša darbu patiesību meklējot. Attiecībā uz nozieguma subjektīvas puses konstatēšanu jau reichstaga 1594 g. lēmums — pielaida dolus pierādīšanu netiešo pierādījumu veida (§ 69). Nav noliedzams ka ša lēmuma piemērošana Vidzemes tiesu praksē — direkti vai indirekti — ir vairākkārt sastopama. Palielinoties noziedznieku skaitam, pieauga arī cietumu skaits, radās veselās noziedznieku paaudzes. Cietumā satiekoties, veci norūdīti noziedznieki iespaidoja vājāku vieglprātīgu raksturu — un arvien veiklāka top atsevišķo apsūdzēto liegšanās. Šī ziņā acimredzot visspilgtākais Vidzemes tiesu praksē gadījums ir pseido — grafienes ¹⁾ Johannas Ostermann tiesāšana Rīgā XIX gadsimt. sākumā, inkriminējot tai krāpšanas un c. Tamdēļ rodas nepieciešamība paplašināt netiešo pierādījumu piemērošanu. Jo komplicētāka top dzīve — jo lielāka top liecinieku liecību nozīme. Vai

---

1) Johannas Osterman nodarījumu sākums attiecināms uz 18 gadsimt. beigām. Viņa uzdevās par grafieni, princesi, trojmantīniecei, kuŗa esot cietusi Zviedrijā savas krieviskas orientācijas pēc. Viņas krāpnieciski paņēmiens, liegšanās, rafineta veiklība darīja tiesai daudz rūpes. Viņa pratusi iekļāt svešas dārglietas un likt pirkt viņas uzdevumā par svešo naudu muižas un darīt tieši neticamas lietas. Kad tiesa tai pierādīja melus pēc meliem — viņa noliedzot tieši pierādītu, centās ar jaunizdomātiem apstākļiem sagrozīt tai par ļaunu bijušos faktus.

liecinieki bijuši notikuma aculiecinieki — un var tieši apliecināt pašu apsūdzētam inkriminēta nedarba faktu — vai liecinieki — var liecināt tikai par blakus apstākļiem no kuriem tikai netieši var nākt pie slēdziena par inkriminēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanu — liecinieki aplūkojama perioda beigās sāk dominēt kriminalprocesā paredzētā pierādījumu sistēmā. Liecinieku institūts runā stāvošā laikmetā pārdzīvoja evolūciju, kamēr viņa stāvoklis procesā līdzinās mūsdienu viedoklim. Lielāku lomu viņš spēlējis apskatāma perioda sākumā un beigās, mazāku — vidū. Akuzācijas un imperatīva procesu laikā liecinieku liecībām ierādīta izcilus vietas pierādījumu sistēmā; kurpretim inkvizīcijas procesā — viņu nozīme samazinās. Allaž bija un būs svarīgs liecinieku pratinašanas veids — atkarībā no tiesnešu un prāvnieku sugstejošiem jautājumiem un vispār iztūrešanas ²⁾, tapat no liecinieku rakstura, vecuma, sociāla stāvokļa. Tapat kā partu disputā var parādīties jurista sevišķas spējas, dāvanas — tā arī pareiza liecinieku pratinašana — no vienas puses viņus neiespāidojot, bet no otras mēģinot virzīt pratinašanu objektīvitātes un lietīšķības robežās — ir laba jurista māksla.

Liecinieka liecības uztverē un nozīmes apsveršanā notiek zināma evolūcija. Sākumā izšķirošu nozīmi piešķīra liecinieku personībai un zvēresta faktam, nevis apliecinājuma saturam. Liecinieks tikai palīdz pašā cietuša resp. prāvnieka zvērestam. Viņš pazīst cietušo, tic tam, uztīcas tā zvērestam un ir ar mieru to katrā laikā atbalstīt. Tikai ar laiku liecinieka pienākumi kļūst analogi liecinieku funkcijām mūsdienu procesa nozīmē. Pakāpeniski izšķiroša nozīmi sāk piedot liecinieku izsacījumu saturam — zināmiem objektīviem datiem, kurus liecinieks pēc savas atmiņas rekonstruē. Pēc C. C. Bambergensis — blakus atzīšanai un spīdzīnāšanai — uzmanība ir veltīta arī liecinieku liecinājumiem kā tiešiem pierādījumiem. Šīnī periodā bija valdošs uzskats, ka likumīgā formā ietvērtam pierādījumam ir vienīga pierādījuma

²⁾ S. Kleinschrod. Abhandlung über die Rechte, Pflichten und Klugheitsregeln des Richters bei peinlichen Verhören und der Erforschung der Wahrheit in peinlichen Fällen. 1 sēj. 1, 2.

nozīme. Šeit attīstījās formāla pierādījumu teorija, kura spilgti uzsverta C. C. Bambergensis § 29 un C. C. Carolina § 22. Sevišķi pirmā nolikumā ir noteikti priekšraksti, ka ja neraugoties uz spīdzinašanu kāds stūrgalvīgi liedzas — iespējama notiesāšana pamatojoties uz liecinieku liecībām. Šāda attīstības gaita — saprotams akuzācijas procesa spēka laikmetā — izšķirošais gulstas uz pašiem prāvniekiem, kuri mekle sev palīdzību un palīgus. Ari politiski tanī laikmetā vēl dzīvoja atsevišķo feodālu un iekarotāju patstāvības, neatkarības princips. Strīdus gadījumos taisnīga pusē bija lielāks piekritēju skaits, cietušam nāca palīgā kaimiņi, liecinieki. Turpretim inkvizīcijas procesa ziedu laikos, kā arī policejiskas valsts idejas attīstības laikmetā — bija nepieciešams tikai līdzeklis zināmu rezultātu sasniegšanai. Liecinieks — bija šāds līdzeklis un viņa liecības saturs deva materiālu. Bet šis līdzeklis bija attiecīgi ietērpts zināmos nosacījumos — kuri radīja pierādījumu sistēmas formalismu. Šim periodam beidzoties — ir beidzies arī A. P. Grassa ¹⁾ sauktais objektīvi — formālais periods — lai dotu brīvu vietu jaunai strāvai, turoties A. Grassa terminoloģijas robežās resp. objektīvi — materiālam virzienam. Praktiska dzīve pierādīja ka nav iespējams iepriekš paredzēt itin visas pierādījumu detales. A priori ierobežot liecinieku liecību nozīmi vai obligatoriski piešķirt tām izšķirošu nozīmi — izrādījās neiespējami. Radusēs nepieciešamība atstāt liecinieku liecību apsveršanu un novērtēšanu — tiesneša brīvai pārlicēbai, tiešam iespaidam. Vidzemes bruņinieku tiesībās, it sevišķi videjās bruņinieku tiesībās spilgti atspoguļojās augšā minētais subjektīvi — formālais virziens. Šeit atronami kā pierādījumi ir Dieva spriedumi, sūdzētāja zvērests, šķīstišanas zvērests, līdzzvērtāji, in flagranti noziedznieka aizturešana, trauksme, ievainojumu zīmes. Precīzi norobežot laika ziņā šo periodu no objektīvi — formāla perioda sākumā grūti, kaļrā ziņā pāreja meklejama 16 gadusimteni. Tiesāšanas ordinance no 1632 g. uzsver nepieciešamību piegriezt vērtību lieci-

¹⁾ Adolph Peter Grass. Zur Lehre von dem Indicien Beweise nach gemeinem und livländischem Rechte. 1859 lps. 50 un sek.

nieku liecību saturam un pat uzliek par pienākumu pētīt liecinieku izsacījumus un zināšanu avotu. Šo periodu raksturo — tieksme pēc atzišanās kā izmeklēšanas galvena mērķa, liecinieku pierādījuma spēks padots iepriekšēji noteiktām striktām robežām. Tikai aplūkojama perioda beigās atronami arī objektīvi — materiala virziena pazīmes. Atsevišķās prāvās liecinieku liecību izsacījuma novērtēšana stipri tuvojas mūslaiku jurisprudences jēdzienam par tiesas brīvu pārliecību liecinieku liecību novērtēšanā.

Jautājumā par pierādījumiem A. Grass¹⁾ uzsver periodu sadalīšanas nepieciešamību un proti laīkmets, kas aptver XV un XVI gadusimt. pirmo pusi un tad ar Const. Crim. Carolina ievadītais otrais periods. Savā vēsturiskā attīstībā pirmais laīkmets pierādījumu novērtēšanā kriminalprocesā raksturojams kā subjektīvi-formālais virziens — kaut gan pēc Grassa domām vienīgi pareizs būtu objektīvi-materiālais virziens. Šāds visas vācu kriminalpierādījumu mācības subjektīvi-formālais virziens izpaužoties tāntis vecāko tiesību noteikumos, pēc kujiem pielaižami patiesības nodibināšanai vienīgi pierādījumi, kuji savas dabas pēc, par šādiem uzskatami. Šādos ierindojami visupirms tā sauc. Dieva spriedumi, parasti divkauju veidā. Bet galvenām kārtām par šādiem uzskatami — nodarījuma fizisks iemiesojums, notvēršana nozieguma vietā un laikā, in flagranti, tad zvērests dažādās formās un beidzot atzišanās. Izcilus nozīmi notiesāšanai nozieguma vietā piešķir — no pierādījuma novērtēšanas viedokļa — Plank²⁾. Gūstot noziedznieku, ar kliegšanu, ļaudīm, aizturešana un pievešana tiesai — itkā rada dabīgu turpinājumu pašam nodarījuma faktam. Nodarījums tiek pagarināts līdz tam momentam, kad sākās tiesāšana. Tiesnesis vēl tiek par notikuma aculiecinieku un tas dabīgi ir labākais pierādījums. Ta ir zināmā mērā sirmās senātnes atskaņa — kad liecinieks un tiesnesis bieži bija reprezentēti vienā personā. Strīdu starp

¹⁾ Adolph Peter Grass. Zur Lehre von dem Indicien - Beweise. Dorpat 1859, lp.

²⁾ Plank. Zeitschrift für deutsches Recht X. lp. 225.

diviem — parasti izšķīra trešais, kas bija klāt. Šāds reals pierādījuma veids — tomēr prasa, lai notiktu noziedznieka vājšana, pēc iespējas publiski ar trauksmi, arī ta notvēršana un pievešana tiesā. Bez tam nepieciešama redzamu nodarījuma pēdu uzrādīšana, resp. tādu realu pazīmju uzrādīšana, pēc kuŗas notikuma rekonstrukcija būtu viegla. Parasti piemēri bijuši: asiņojošu ievainojumu rādīšana, nolaupītu vai nozagtu mantu atņemšana, noziegumu ieroču, piem. asinīm aptraipīta naža rādīšana un t. t. Bez tam nepieciešams ir arī cietušā zvērests. Pieprasot šādu noteiktu faktu resp. momentu eksistenci — kā arī vedot pēdas vai redzamas zīmes ciešā sakarībā ar pašu noziegumu un aizturētu personu — neatkarīgi no tā, vai konkrētā gadījumā nav bijusi citāda cēloniska sakarība — tiek radīta formāla un subjektīva tendence. Atsevišķie momenti netika uzskatīti par pietiekošiem — bet visiem trim kopā esot — bija radīts formāls pierādījums. Tādā veidā tika radīta kāda fikcija, kuŗa stājas faktu vietā.

Sekojojot kriminalprocesa vēsturiskai attīstībai, jākonstatē zināma evolūcija pierādījumu novērtēšanā. No brīvas pārlicības — pārgāja uz formālām pierādījumu sistēmām — lai galu galā atkal atgrieztos pie brīvas pierādījumu novērtēšanas. Vidus periodā — likumdevējs centās ar iepriekš izstrādātiem noteikumiem — vadīt tiesneša pārlicību, atvieglināt tā darbu un pasargāt viņu no kļūdišanas. Tomēr praksē ir radies pretējs stāvoklis — vēloties novērst kļūdaina sprieduma taisīšanu — faktiski šādus spriedumus taisni veicināja. Visādi ierobežojumi apgrūtināja laba tiesneša darbu. Arī šī mākslīga liecinieku dalīšana trijās kategorijās: testes habiles classici, kuŗiem piekrita pilna pierādījuma nozīme, testes habiles suspecti. — kuŗus pratināja, bet kuŗu liecība vien nebija pietiekoša un galu galā testes inhabiles, kuŗi vispār nebija pratināmi. Pēc Carpzova mācības arī pēdējie varēja tikt pratināti krimināllietās svarīgos gadījumos, ja citādi patiesība nebija nodibinama — bet jāšaibas vai viņa uzskatiem šinī jautājumā bija kādas nebūt tālākas sekas, jo tanī laikā bija stipri iesakņojies princips par

šādu liecinieku pratināšanas neiespējamību (Carpzov qu. 14, n. 35). Kad arī pēdējais mēģinājums ar tā sauc. negatīvu pierādīšanas teoriju nav gūvis panākumus — sāka attīstīties brīvas tiesneša pārliecības un brīvas pierādījumu novērtēšanas teorija, kamēr viņa tikusi vispārīgi atzīta doktrinā un praksē.

Izmeklēšana un tiesāšana.

1.

Sakarā ar senvācu un senskandināvu tiesību iespaidu uz Livonijas tiesībām, tā piem. zakšu spoguļa uz zemes un lēņu tiesību spoguļi (Spiegel des Land- und Lehnrechts für Livland) Valdemāra un Erika lēņu tiesību uz Vidzemes bruņinieku tiesībām un t. t. nepieciešami arī jautājumā par tiesāšanas kārtību vispirms griezties pie vācu tiesību vēstures. Sevišķi to tiesību principiem, kuriem tanī laikā bija vispār atzīts raksturs un kā šādi ir dažādā veidā izplatījušies un iesakņojušies Vidzemes un Kurzemes tiesību vēsturē.

Pēc senvācu tiesību principiem — ielocītas, resp. pārkāptas tiesības vajadzēja atkal taisnot, izlabot. Šī pārkāpto tiesisko attiecību labošana piekrita tiesnesim. Šo darbību viņš izpildīja ar spriedumu — un saprata kā tiesību meklēšanas un atrašanas rezultātu konkrētam strīdum.

Šīs atrastās tiesības tika piemērotas šā strīdus likvidācijā un tādā veidā agrākās tiesiskās iekārtas nodibināšanā. Spriedēja pienākums bija atrast šās tiesības. Šo strīdu izšķiršanai periodiski sanāca patstāvīgo pilntiesīgo iedzīvotāju sapulce noteiktā vietā. Šās sanāksmes spriedums gūva noteiktu likumīgu spēku, ja spriedējs iznesa savu slēdzienu un sapulce tam piekrita. Zīmīgi, ka šāda piekrišana ilgu laiku tikusi izteikta ieroču skaņām, zobenu troksnim un tikai ar laiku, kaŗošanas tieksmēm atslābstot — vienkāršas klusēšanas veidā¹⁾. Ja nebija

¹⁾ Karl v. Amira. Grundriss des germanischen Rechts. Strassburg 1913, lps. 255, 261.

iebildumu, spriedēja priekšlikums bija pieņemts. Kaut gan izšķirošs bija sapulces lēmums — tomēr maldīgi būtu uzskatīt šādu tiesību zinātāju priekšlikumu par vienkāršu projektu. Šis parasti piedzīvojis un iecienīts vīrs — neizpildīja juridiskā padomdevēja vai juriskonsulta funkcijas. Viņš bija tas — kas zina tiesības, kurū piedzīvojumi un autoritāte bija ārkārtēji svarīgi tiesisku attiecību kārtošanā. Viņš iemiesoja sevi tautas tiesisku apziņu, attiecīgā apgabala ieradumus. Kas vēlas apstrīdēt šā Urteilsfinder slēdzienu — tas nevar aprobežoties ar vienkāršu kritiku, ar nemiera izteikšanu, bet tam noteikti jāaizrāda no savas puses — uz pēc viņa domām īstenībā eksistējošiem tiesību noteikumiem. Apstrīdēt šo slēdzienu — tiesības spriedēju atrastas tiesības — var nevien pats prāvnieks — bet arī katrs pilntiesīgs sanāksmes dalībnieks.

Šis pēdējais moments — acimredzot runā pretim mūsu laika procesa pamatprincipiem — bet viņi top saprotami, ja atceramies, ka spriedējs vispirms taču meklēja vispār piemērojamas tiesības. Meklējot un atrodot tiesības konkrēta strīdus izšķiršanai notika daudz plašākā un abstraktā rakstura darbība, nekā vienkārša strīdus izlemšana. Ja tiesības ir vispārības iegūvums — tad arī katrs varēja tās zināt un nākt ar savām tiesību zināšanām supulcē, ja pēc viņa domām pirmais ir kļūdijs. Pakāpeniski šāda tautas tiesa — pārvēršas tiesnešu tiesāšanā ar šeffenu piedalīšanos.

Pēc senvācu tiesībām — process — bija cīņa, sacīkste, kur vienam pretiniekam vajadzēja uzvarēt otru. Šie principi izplatījušies arī senā Vidzemē un Kurzemē. Faktiskās cīņas un divkaujas ar laiku pārvēršas sacīkstē vārdiem. Šīs sarunas debates veidā notiek nevis ar tiesnesi, bet gan ar savu pretinieku.

Pēc senvācu tiesību principiem — pierādījumu savākšana un uzrādīšana bija veltīta pretiniekam — un nevis bezpartejiskam tiesnesim.

Tāpēc arī abas puses bija aktīvas, jo galu galā katrs pierādījums bija šās cīņas, sacīkstes līdzeklis. Ja vairs neeksistēja tiesu divkaujas, kur pretiniekam varēja

pierādīt savu taisnību ar ieročiem, nepielaida patvarības, kur lietu izšķira fizisks spēks — tad procesualā cīņā bija jālieto citi līdzekļi, un proti pierādījumu veidā demonstrēt vainu, pārkāpumu, melus konkrētā gadījumā.

2.

Ja mūsu kriminalprocesa avoti nepazist romiešu tiesību cautio juratoria — gan atronams galvojums galvnieku veidā. Pēc videjām bruņnieku tiesībām — apvainotam piešķirtas tiesības — neatkarīgi no tiesnešu gribas — atvietot iepriekšējas izmeklēšanas apcietinājumu, resp. apcietinājumu līdz spriedumam — ar galvojumu. Ja apvainotā ipašumu vērtība pārsniedz naudas sodu (busse) apmēru — pat šāda galvojuma nepieciešamība ātkrit (kap. 106, 107). Tikai šādiem pietiekošiem ipašumiem un galvojumam trūkstot — iestājas apcietinājums. Pēc 1. febr. 1632. g. ordinances attiecībā uz noziegumiem, par kuņiem nedraudeja nāves vai miesas sods — izšķira tiesneša lēmums. Neierobežojot šini virzienā tiesneša rīcību zviedru likumi — ārkārteji mazināja agrāk tik izplatīta — galvojuma instituta nozīmi. Šāda galvojuma instituta nozīmes mazināšana meklējama preteji H. Schütze¹⁾ pievestam uzskatam — nevien zviedru likumdošanā, bet gan inkvizīcijas procesa attīstībā. Pēdejšais, preteji Schütze's domām — neprezumeja pilsoņa ticību „justīcijas tēvišķai gādībai“ — bet gan zūdošā ordināciju, paklausību, padotību. Izšķirot vienpusīgi apvainotā likteni tiesas sēdē — nebija praksē arī šķēršļu attiecīgi disponēt par apsūdzētā brīvību pirms tās. Tikai 18 gadusimtenā otrā pusē — atkal uzsver galvojuma nozīmi, sevišķi Katrines II ukazos. Jaunie noteikumi paredz kādos gadījumos pielaižams galvojums un proti vispirms noliedz galvojuma pieņemšanu, ja apsūdzētam inkriminē noziegumu, par kuņu draud kriminalsods vai

¹⁾ Hermann Schütze. Die Hauptschutzmittel des Angeschuldigten im Inquisitionsprocess mit bes. Berücks. des livl. Landrechts. Dorpat 1849, lps. 18.

piecu augstāku pakāpju labošanas sodi. Turpretim pārejos gadījumos apvainotam tiesības uzrādīt galvojumu un viņš tiek atbrīvots. Speciēli uzdod sekot, lai neatrastos apcietinājumā pilsoņi, kuři vēlas uzrādīt galvojumu lietās, kuřās tas ir iespējams. Tiesnesim trīs dienu laikā jāiepazīstina apsūdzetais ar apsūdzības būtību un galvojuma iespējamību. Ja tiesnesis šo noteikumu neizpilda un šādā kārtā ņem apvainotam iespēju tikt atbrīvotam pret galvojumu — viņš pats sodams (377 p.). Šādā veidā galvojuma nozīme pacēlās un tika galu galā piemērots visos gadījumos, izņemot dumpja, slepkavības laupīšanas un zādzību apsūdzību gadījumos. Pēc bruņinieku tiesībām — galvojuma apmēram vajadzējē būt līdzīgam nākamībā varbūt uzliekama soda apmēram. Smagos noziegumos — galvojums tika izraudzīts tādā apmērā, kādā bija „Mannbusse“ — mazakos, paredzama naudas soda apmērā (Vid. Br. Ties. 112). Ari tagadejā likumdošanā pret apvainotā izvairīšanos no tiesas un izmeklēšanas izraugamais drošības līdzeklis — bieži atbilst nodarītu zaudejumu un celtās civilprasības apmēram (Krim. Proc. Lik. 470 p.). Diezgan agri paceļas balsis, lai pēc iespējas ierobežot iepriekšējo apcietinājumu, jo citādi nevainīgais, kuřa nevainīgumu konstatē pati tiesa — ciestu velti, tāpat viņa ģimene — i materiali, i moraliski. Ļoti tuvu kriminalprocesuālam galvojumam stāv drošas pavades (salvus conductus) instituts. Ja apvainotais izvairījās no tiesas un atrādās tiesai nesasniedzamā vietā — bieži tam deva rakstisku solījumu — vēstuli, žēlastības ziņu, ar kuřu tas varēja brīvi ierasties tiesās sēdē, neriskējot pirms sprieduma tikt apcietinātam. Apvainotais ar šādu aktu vareja būt drošs — iepriekšēja apcietināšana uz viņu neattiecas. Šis instituts izskaidrojams ar decentralizāciju, centralas varas vājumu, ar pārdzīvotiem kuřa un iekarošanas, goda kapitulešanas principiem. Šāds drošas pavades princips atrodams ari zviedru 1632. g. ordinancē § 25 un § 28. Pretēji v. Samsona²⁾ uzskatiem šini ordinancē nav atrodami norādījumi, kuři ierobežotu drošas pavades piemērošanu tikai uz dižcil-

---

²⁾ v. Samson, par. 180. 1.

tīgiem, tāpat arī Privilegium Sigismundi Augusti paredz valdnieka tiesības uz šādu izņēmuma aktu, bet nevis padarīja viņu par muižnieku regulāru privilēģiju. Par šādu privilēģiju piem. uzskatams Terbatas biskapa 1540 g. akts. Praksē gan šādas drošas pāvades piemērošanu parasti sagaidīja muižnieku kārtā.

Visupirms tiesnesis stājas pie izmeklēšanas lai nodibināt — pirmkārt notikuma faktu un otrkārt tas personas vainīgumu, kurai šo nodarījumu inkrimine. Sūdzētājs — kas var arī nebūt pats cietušais — ziņotājs, denunciantis — gāda par pierādījumiem, lai pierādīt apsūdzeta vainīgumu. Ja šādu sūdzētāju vai ziņotāju nav — pats tiesnesis gāda par pierādījumu savākšanu. Ja nodarījuma fakts konstatēts un zināma persona tureta aizdomās šīnī nozieguma — sākas pati tiesašana. Lietu tiesajot apvainotiem tiesības stādīt priekša savus pierādījumus un vispār aizstāveties. Visur skan kriminalprocesa stūrakmens — „lai nevienu nenotiesa iekams tas nav uzklausīts“. Bruņinieku un zemes tiesības sevišķi uzsver šķistišanas zvēresta piemērošanu. Sekojot vispārējam tolaiku principam — šo procesualu pierādījuma līdzekļi nevar izlietot negodīgas un kompromitetas personas. 17 gadusimtenī kriminalprocess nepazīst tiesas izmeklēšanas noslēgšanu — kā pierādījumu pārbaudišanas pārtraukšanu. Līdz spriedumam var uzdot pierādījumus un tie jāņem vērā. Spīdzināšana tiek plaši piemērota, uzkrīt arī kvalificēto nāves sodu dažādība. Šīnī gadusimtenī leimaņu tiesa pēc pabeigtas izmeklēšanas taisa attiecīgu slēdzienu un nosūta lietu pirms sprieduma pasludinašanas karal. gubernatoram. Pēdejs kopā ar landratiem lēmumu pārbauda un pēc ta revīzijas un leuterācijas — nosūta lietu atpakaļ leimaņu tiesai sprieduma pasludinašanai un izpildišanai. Ja lietā piedalās bruņniecības kārtas piederīgie — leimaņu tiesa pēc izmeklēšanas un pirms lēmuma taisīšanas nosūta lietu augstākai zemestiesai, kurā pati lietu izspriež. Arī šīnī laikā atronama zvērinātu piedališanās tiesašanā. Karaliskais gubernators var nozīmēt kriminallietas iztiesašanai blakus tiesnesim dažus turīgus muižniecības pārstāvjus un dažus vecus bezpartejiskus zemnie-

kus. Šiem laudim jābūt — runājot kādas zemes tiesas 1614 g. lēmuma vārdiem — labi pazīstamiem ar zemes tikumiem un ieradumiem, ar labiem piedzīvojumiem šādos tiesību jautājumos. Tad atved apsūdzeto (reus) un pret viņu cietušais uztur sūdzību, attecīgi to pierādot. Tiesnesis attiecīgi paskaidro zvērinātiem, novēršot visas neskaidrības un tie kopā apspriežoties iznes spriedumu. Ja zvērinātie vēloties atkāpties no veciem zemes tikumiem — gribes spriest preteji zemes patiesībai — tiesnesis viņus uzaicina tureties veco zemes ieradumu robežās. Tiesnesis parasti aprobežojas ar liecinieku pratinašanu, apskatišanu uz vietas vispār pierādījumu pārbaudīšanu. Zviedru valdīšanas laikmetā — atronamas visu triju — akuzācijas, inkvizīcijas un imperatīva procesu pazīmes. Muižnieku lietās pēc prāvnieku paskaidrojumiem aktis iesūtīja galma tiesai — turp sūtīja arī abus prāvniekus vai jā kriminalvājašana bijusi ex officio — apsūdzeto pašu. No ša noteikuma vien izriet jau procesualu formu dažādība muižnieku lietās — tā uzsverts prāvnieku — partu sacīkste, bet no otras iespējams arī vājašana ex officio. Ari muižnieku sūdzības pret saviem mājkalpotājiem un pavadītājiem par uzticības laušanu pārvaldot patrona mantību — tika iztiesātas akuzācijas procesa veidā, dibinot spriedumu uz prāvnieku paskaidrojumiem un pierādījumiem. Turpretim nemuižnieku lietās uzsverta inkvizīcijas procesa forma, norādīts ņemt palīgā spīdzināšanu — kaut gan „uzmanīgi un apdomīgi“, pēc iespējas pirms spīdzināšanas piemērošanas zemes tiesai jāizprasa galma tiesas attiecīga rezolūcija. Šini pašā laikmetā Rīgas pilsētā kriminallietu iztiesāšana kompetē fogtejas tiesai, kurā tomēr nedrīkšteja bez rātes piekrišanas lietot spīdzināšanu, bet pēc nopratināšanas — lietu ar visiem tiešiem un netiešiem pierādījumiem — iesūtīja rātei sprieduma taisīšanai. Apsūdzetam jāierodas personīgi un ja tam draud nāves sods — tiek turets iepriekšējā apcietinājumā. Apelācijas kriminallietās, kur draudeja nāves vai miesas sods — netika pielaistas. Kurzemē šini periodā vairāk uzglabājās vecaku tiesību principi un akuzācijas process prevale, kaut gan zemnieku un zemako kārtu piederīgu lietās diezgan plaši piemē-

rots inkvizīcijas process. Kriminālvaļšanu ņeit uzsāk cietuņais, kurņ var ar apsūdzeto izliġt katrā lietās stadijā. Tas neattiecas uz publiskas dabas noziegumiem, kur sūdzību cel fiskals. Akuzācijas procesa noteikumi Kurzemē stipri lidzīgi procesuāliem noteikumiem civilietu tiesašanas kārtībā.

Procesuālu noteikumu starpība ir minimala un izpaužas lielumties kriminalprocesam vispāri nepieciešamos rekvizitos. Apsūdzētam jāierodas tiesas sēdē personīgi un pilnvarnieka sūtišana neatsvabina no personīgas ierašanās pienākuma. Sīkāki regulēti noteikumi par apsūdzēto neierašanās sekām. Ja apsūdzētais bēguļo — viņu aicina pie tiprinot attiecīgu paziņojumu baznīcas durvim vismaz 4 nedēļas iepriekš. Ja minētā termiņā apsūdzētais tomēr neierodas viņu pirmā termiņā notiesā proskripcijā (Unteracht), bet otrā termiņā — Oberacht. Ja apsūdzētais sešu nedēļu laikā atkal neierodas un neuzdod neierašanās ievēribu pelnošus motīvus — apvainoto uz sūdzētāja lūgumu vēl reiz aicina tiesas sēdē un tanī notiesā. Tādā veidā vairakkārtēja apsūdzētā neierašanās uz attiecīgu formālu aicinājumu — pielidzināta nozieguma pierādīšanai un eo ipso tam seko apsūdzētā notiesāšana. Kaut gan mūsliaku kriminalprocesuāla teorija un prakse — nepielidzina apsūdzētā neierašanos, tā vainīguma atzīšanai, neprezume apvainotā vainu — bet prasa pierādījumus lietās, kurās vispār iespējams tiesāt apvainoto prombūtnē. Šis Kurzemes procesa princips pa daļai atbilst lidz šim tautas tiesiskā apziņā uzglabājušamies uzskatiem — ka neierašanās tiesas sēdē iztulkojama kā vainas atzīšana. Vairakkārtējo aicinājumu kārtība tomēr pierāda tendenci izvairīties no apsūdzētā notiesāšanas resp. vispār no lietas iztiesāšanas apsūdzētā prombūtnē. Atkal atkārtojas princips — lai nevienu nenotiesā iekams nav dzirdēti viņa paskaidrojumi. Šī tendence atbilst mūsu liaku kriminalprocesa prasījumiem, ka visās svarīgākās lietās nepieciešama apsūdzētā klātbūtnē, viņa neatrašanās gadījumā lietas gaita apturama (Krim.proc. lik.641 p.) Ari Kurzemē apsūdzētie, kuriem draud nāves un mīešas sods — nevar tikt atbrīvoti pret galvojumu. Kurzemes kriminalprocess paredz muižniecības privileģiju spriedumu pārsū-

dzešanas gadījumos : ja viņiem neinkrimine pēc to laiku uzskatiem sevišķi negodīgus noziegumus,¹⁾ tad viņiem tiesības pārējās lietās pret zemakas inst. nces spriedumu resp. slēdzienu iesniegt apelāciju. Kurzemes hercogistes administratīvi politiskam stāvoklim un strukturai atbilst noteikumi, pēc kuriem hercogs var smagākās kriminallietās apsūdzēto apžēlot, izprasīt aktis, apstiprināt un neapstiprināt tiesu spriedumus. Šis hercoga tiesības acimredzot bija ļoti plašas un viņu izlietošanas plašums atkarājies no attiecīga hercoga rakstura un varas. Var šinī ziņā tikai piekrist — stipri kritizētam un citādi ļoti novecojušam v. Ziegenhornam — ka hercogam bija pat tiesības grozīt tiesu spriedumus. Šo uzskatu pastiprina 1768 g. poļu konstitūcijas 15 § 4. lietotie vārdi. 18 gadusimtenī — t. i. galvenām kārtām krievu valdīšanas laikā Vidzemē — domine inkvizīcijas procesa forma, bet sastopamas arī abas pārējo procesu formas. Akuzācijas procesa un proti privatapsūdzības veids uzglabājies vaj vienīgi goda aizskārumu lietās, un proti privatpersonn godu aizskārumu lietās, kurās netiek tangets sabiedrīks resp. valsts labums. Šādās lietās iespējama izbeigšana prāvnieku lablīguma dēļ. Valsts varas pārstāvis uztur sūdzību zemes tiesās inkriminējot noziegumu muizniecības kārtas piederīgiem, ka arī amatpersonu dienesta pārkāpumu lietās. Kurzemē šādu personu kategorija, uz kuŗu netika attiecināta inkvizīcijas procesa piemērošana — bija plašāka, jo viņā ietilpa arī literāti, goda pilsoņi un tml. Agrāko periodu komplicēta vajāšanas forma apsūdzēto prombūtnes gadījumā (die Acht) vairs nav uzglabājusies un nav sastopama arī Kurzemē. Ja apsūdzētais bēguļo un uz atkārtoto aicinājumu neierodas — viņu notiesā aizmuguriski un sper visus soļus viņa apcietināšanai ar policijas iestāžu palīdzību. Taisni šim periodam raksturīgs procesa rakstīks formalisms un policijas administratīvu iestāžu nozīmes pieaugšana. Šāds stāvoklis turpinājies līdz aplūkojama perioda beigām.

1) Šādi kvalificēti noziegumi bija: spoliem, invasio (iebrukums), dedzināšana, defloratio, laupīšana, tīša un viltīga slepkavība, aizvešana, varas līdzekļu lietošana — skat. Formula regimini Curland. S 16, 17.

15 gadusimtenā sākumā process neapšaubami bija mutisks. Rakstiska procesa forma, parādoties 15 gadusimt. beigās, tikai lēnam un pakāpeniski uzvāreja mutisku principu. Pārējas laikmetā acimredzot abas formas netika stingri šķirotas un tiesu praksē sastopamas reizē. Šini periodā kriminalprocesam vairs nav tiri mutiskas formas, jo prāvnieki savas pretenzijas iesniedza tiesnesim rakstiski, bet no otras puses — šos rakstus pirms iesniegšanas skaji nolasīja — ar vārdu sakot process norita 15 gadusimt. beigās i mutiski i rakstiski; tas šini ziņā bija jauktas formas process. Tiesnešu protokoli un izraksti tika saukti par tiesas zīmēm un tika apzīmogoti ar tiesneša un ta piesēdetāju zīmogiēm. Procesam bija stipri summars raksturs — sevišķi leimaņu tiesās valdija princips izšķirt prāvu vienā leimaņu tiesas sēdē. Jau šini gadusimtenī dzirdamas balsis par procesa vilcinašanu — piem. arķibiskapa Jaspara Lindes 28. XII. 1523 privileģija. Process sākas ar apsūdzeta atvešanu tiesas sēdē, ja viņš ticis aizturets nozieguma izdarīšanas vietā. Ja apsūdzetais tomēr noliedz vainu vai atsakas atbildēt — sūdzetajam jaapstiprina sūdzība ar savu un sešu līdzzvērētāju zvērestiem, mazākās lietās pietika ar diviem līdzzvērētājiem. Pēc Rīgas pilsētas tiesībām cietušais vareja pierādīt sūdzību ar savu zvērestu, ja bez tam tiesnesim uzrādāmas ievainojumu sekas. Šo pierādījumu apvainotais vareja atspēkot pierādot ar divu ticamu liecinieku palīdzību savu alibi. Mājas miera pārkāpšanas gadījumā — ja apsūdzetais jau paspējis māju atstāt un aizsteidzies projam — pēc Rīgas pilsētas tiesībām viņa vainu var pierādīt ar kaimiņu liecībām. Tādā veidā Rīgas pilsētas tiesības atvieglina cietušiem pierādījumu nastu — izējot no zināmas uzticības saviem pilsoniem. Pēc videjām bruņinieku tiesībām — apsūdzetais var atbrīvoties no apsūdzības ar šķistišanas zvērestu, ja viņš nav notverts in flagranti — šas tiesības ir arī tēvam, lai atbrivotu aizdomās turetu dēlu (Vid. Br. Ties. 138). Ja apsūdzetais neierodas uz triskārteju aicinājumu vai bēguļo — tad viņš tiek izsludināts par esošu ārpus likuma (verfestet oder friedlos). Tas pats liktenis ir ļaudim, kuŗi palīdz apsūdzetiēm izvairīties no tiesas, ar varu viņus atbrīvo

un t. t. Ja apsūdzetais tiek paslēpts kādā pili vai muižā un uz attiecīgu pieprasījumu netiek izdots — visa pils vai muiža tiek atzīta par stāvošu ārpus likuma. Ari šeit saskatamas iekarošanas un kara principa pazīmes — jo reakcija vērsas nevien pret atsevišķiem tiesību pārkāpējiem, bet arī teritoriju resp. visu vienību. Tas saprotams netika attiecināts uz sevišķām patvēruma vietām, kurās baudīja šini ziņā sevišķas tiesības kā piem. baznīcas, klosteri, vācu ordeņa pilis un t. t. Šāds ārpus likuma stāvošais zaudēja visas pilsoniskas tiesības, nevareja būt par liecinieku, par aizbildni, uz viņa sūdzību nevienam nav jāatsaucas. Turpretim pret viņu pielaižami visi nodarījumi — viņa notveršanas gadījumā viņš bija atvedams tiesā un nozieguma pierādīšanas gadījumā — sodams ar nāves sodu. Šis stāvoklis vareja izbeigties, ja apvainotais izlīgst ar sūdzētāju un tiesnesi — t. i. tiesnesim maksā „Wedde“ un sūdzētājam „busse“, ieronoties tiesā. Šis izlīguma veids ir sevišķi raksturīgs šim periodam. Šāds ārpus likuma izsludinātais vareja arī labprātīgi ieronoties tiesā resp. izteicot savu gatavību ierasties tiesā — lūgt tā sauc. drošu pāvadi (sicheres Geleit) kas garantēja viņam neaizskaramību līdz tiesas spriedumam. Šim dokumentam ir zināma līdzība ar uzvaretāja solījumu uzvaretam, bet kapitulejušam pretniekam. 17 gadusimtenī arvien stiprāks top princips pēc kura krimināllietas ierosināšanai vairs neprasa cietuša sūdzību. Principa „kur nav sūdzētājs — tur nav tiesnesis“ — sašaurināšana iet savu gaitu. Rodas arvien lielāka noziegumu kategorija, kuru kriminalvājšānu valsts vara uzņemās neatkarīgi no prāvnieku gribas un iniciatīvas. 17 gūdosim. vidū izmeklēšanas — inkvizīcijas princips krimināllietās bija ļoti izplatīts. Izmeklēšanas procesu šini laikā veica karaliska gubernatora uzdevumā leimaņu tiesas — iespējamā ātrumā, tanī apgabalā, kur noziegums noticis. Tiesnesim vispirms jāpārbauda ziņojuma avots — lai ziņojumi nāktu tikai no godīgām, nekompromitētām un nevis vieglprātīgām personām.

Attiecībā uz tiesisku izmeklēšanu jau C. C. C. 47 p. satūreja noteikumu ka tiesnesim jāuzklausa apsūdzeta un tā draugu aizstāvēšanas argumenti un jānoratina tā uz-

doti liecinieki. Bet iepriekšējas izmeklēšanas vārda pilna nozīmē — vājas attīstības pēc, šis priekšraksts attiecas uz izmeklēšanu vispār. Cik tālu inkvizīcijas procesa laikā — šī norma tika izpildīta — saprotams atkarajās katrā konkrētā prāvā no dažiem īpatnējiem apstākļiem. Izšķiroša nozīme piekrita tiesnesim un tā individualām īpašībām. Agri bija pazīstams tiesnešu rezuzācijas princips — pieteicot pašā sākumā noraidījumu pret tiesnesi, ja viņš atradās ar prāvniekiem tuvā radniecībā, svainībā, prāvotības vai citās attiecībās. Pēc tam sākas nopratināšanas. Allāž pratināšanas objektīvai norisei bija nepieciešams korektīvs — formālas un materialas aizstāvēšanas veidā. Apsūdzētam ir tiesības lūgt tieslietu lietpratēja piešķiršanu izmeklēšanas beigās, kas neaizskarot patiesību, varētu taisnības labad griest vērību uz apstākļiem, kuri runātu apvainota labā. Griežoties ar šādu lūgumu — apvainotais dabon termiņu defenzora izvēlei. Pēdējais noteiktā termiņā sagatavo rakstisku aizstāvēšanu, iepazīstas ar aktīm, sarunājas ar apvainoto. Nav jādoma ka defenzora un advokata jēdzieni ir identiski. Pēc Carolinas priekšrakstiem šāda defenzora uzdevumu pildīšanu varēja uzņemt kāds no tiesas koleģijas piesēdētājiem, šefēniem, pareizāki kāds no tiesneša piesēdētājiem — palīgiem, pēc keizar. Katrines II instr. § 117 — šādas aizstāvēšanas funkcijas resp. apvainotam labvēlīgāku apstākļu apgaismošana piekrita jaunakam tiesas koleģijas loceklim. Pie šādas aizstāvēšanas zuda kontakts starp aizstāvi un aizstāvamo, jaunaka tiesas locekļa domas pārvērtās vienkāršā balsošanas motivācijā un šai sistēmai nebija un nevareja būt praktiskas nozīmes. Tiesas izmeklēšanā svarīga vieta tika ierādīta tā sauc. šķīstīšanas zvērestam. Ja Rigas pilsētas tiesību avotos un vecākās bruņinieku tiesībās — plaši atrodama šķīstīšanas zvēresta un līdzzvērētāju piemērošana — tad jau vidējās bruņinieku tiesībās atronāmi šini ziņā daži ierobežojumi. Apvainota agrāka sodīšana par zādzību, slepkavību, laupīšanu, nozāļošanu un tml. deliktiem — izslēdza šķīstīšanas zvēresta un līdzzvērētāju piemērošanu. Šo līdzzvērētāju procesuāls stāvoklis ir bijis tieši apsūdzēta pusē — un viņi nav identificējami ar tiem līdzzvērētājiem, kuri

atbalstīja apsūdzību un bieži bija notikuma aculiecinieki. Ja apvainotais pieveda šādus, parasti vienas kārtas un apgabala nekompromitetus pilsoņus, kuŗi „helpen sweren“ — tad tiesnesim neatliekas nekas pāri, kā pasludināt „mieru apvainota kaklam“. No otras puses videjas bruņinieku tiesības paplašināja ša zvēresta piemērošanu, neierobežojot viņu ar obligatorisku līdzzvēretāju pievešanu — un tādā veidā šķīstīšanas zvērests sastopams abos veidos — kopā ar līdzzvēretājiem un atsevišķi. Pēc zemnieku tiesībām, ja apvainotam inkrimineja zadzību tad pirmo reizi viņš varēja atsvabināties ar zvērestu viens pats, otro reizi tikai ar līdzzvēretāju piedalīšanos, trešo reizi tikai ar dzelzs pārbaudījumu un t. t. Tādā veidā ttesas izmeklēšana pazina pierādījumu gradāciju atkarībā no apsūdzeta pagātnes. Šis princips konstatēts ir bruņinieku tiesībās ¹⁾ ir zemnieku tiesībās, ar jau minētām atšķirībām. Šķīstīšanas zvēresta piemērošanu regule arī karalienes Kristīnes likums no 1653 g., kuŗš ierobežo līdzzvēretāju institutu un paredz ka „lai dvēseles miers netiktu apdraudēts“ — viņu uzdevums esot vairāk dot zvērestu par apsūdzeta dzīvi un godīgumu. Šis līdzzvēretāju instituts tiek pilnīgi noliegts 1695 g. Inkvizīcijas procesam attīstoties šis šķīstīšanas zvērests pakāpeniski pārvēršas no apvainota ipatnejas tiesības — patiesības pētišanas līdzekli tiesneša rokās. Tiesnesis šeit pārbauda vai aizdomas ir pietiekošas, ja apvainotais tās nespēj atspēkot — apvainota notiesāšanai. Ja apvainotais nespēj, būdams nekompromitēts cilvēks — šādu zvērestu dot — apstiprinās inkvizīcijas tiesneša prezumcija par apvainota vainīgumu.

---

¹⁾ Vid. Brup. Ties. 15. 38, 85.

Dažas Rīgas pilsētas kriminalprocesa īpatnības.

Meklejojot Rīgas pilsētas tiesību avotos pēc kriminalprocesuāliem noteikumiem šādi atronami izkaisīti, ļoti reti — ir Hamburgas — Rīgas tiesībās, ir pārstrādātos Rīgas statutos, ir pilsētas rātes lēmumos (senatus consulta) ir vecās Bursprake. Pēdejas attiecas galvenām kārtām uz publiskas drošības un kārtības noteikumiem, regulēja tirdzniecību, amatniecību, tirgu, nodevas un t. t. Attiecībā uz lieciniekiem Rīgas Stat. II C. 20 § 1,2 — runājot par rakstiska procesa nepieciešamību paredz liecinieku atbildes uz sagatavojamiem interrogatoria). I. G. L. Napierski krājumā ievietoti pavisam 73 senatusconsulti. No šiem norādījumiem uz procesu satur sekoši: 7. Decembrī 1572 regule rātes tiesašanas iekārtu, uzliekot par pienākumu katram rātmanim ierasties laikā 9 pl. un piedraudot neierašanos gadījumā ar naudas sodiem no 1 markas līdz 1/2 tāleram, atkarībā no tā vai sakarā ar neierašanos bija jāatliek nolikto lietu tiesašana. N 8 — 13. XI. 1577 — noliedz goda aizskāršanu un nekorekto uzvešanos tiesas priekšā; kas šādi uzvedies izraidams no tiesas zāles un nevar piedalīties savas lietas iztiesāšanā. N 9 — 10. XI. 1581 — paredz fogta tiesības uz trešo daļu no soda naudām (Der Vogt soll den dritten Pfennig) N 10 — 10. XI. 1589 — paredz noliegumu rātmanim atstāt pilsētas robežas naktīs starplaikā starp tiesas sēdēm — trešdienā un piektdienā. Šo noteikumu pārkāpejiem jāmaksā soda nauda. Bürger-

---

1) I. G. L. Napierski, Die Quellen des rigischen Stadtrechts, 1876 lps. 298.

meistaram jaseko šo noteikumu izpildīšanai un jāievāc sodu naudas — nolaidības gadījumā sodu naudu piedzišanā, viņš maksa pats no savas kabatas. N 12 — 11. XII. 1594 — sīki paredz pārsūdzību termiņus un veidus, ieskaitot pārsūdzības iesniegšanu karalim. N 14 — 24. IX. 1596 — sīki regule pilnvarnieku darbību tiesā, liekot tiem atturēties no nevajadzīgiem un gaļiem atkārtojumiem, atļaujot norakstu iesniegšanu dažās reizēs oriģinālu vietā un t. t. N 15 — 21. X. 1596 — par spriedumu izpildīšanas orgāniem un kārtību. N 16 — 17. jūnija 1597 — senatus consultus ir ļoti zīmīgs. Norādot ievadā uz goda aizskārumu stipru pavairošanos pēdējā laikā — rāte atrod par nepieciešamu šo nevēlamu parādību apkarot. Ja fogts uzzina par šādu gadījumu un cietušais par to sūdzas — tad viņa pienākums ir nekavejoši vainīgo stingri sodīt. Bet ja cietušais — „atturesies no sūdzības, bet pats atbildes uz injuriam — tad provocans un provocatus“ — abi sodami ar 6 nedēļu aresta sodu un nopietno naudas sodu. Nevienš nevar atrunāties ar šo noteikumu nezinašanu. N 17 — 13. III. 1598 — atkal uzliek pilnvarniekiem par pienākumu sastādīt rakstus īsi un korekti. Acimredzot — 24. IX. 1596 — lēmums šinī ziņā nav bijis pietiekošs. Šeit vēl regule pilnvarnieku darbības tehnisku pusi — kādā formatā, satura jābūt rakstiskiem paskaidrojumiem; vairāko lokšņu gadījumā attiecīgi jāsakniede. Par noteikumu pārkāpšanu draud sods pēc tiesas ieskata. Ari N 20 — no 7. VII. — 15. IX. 1609 regule pilnvarnieku darbību un noliedz tiem ierasties tiesā pirms nebūs devuši attiecīgu zvērestu. Visi rakstiski paskaidrojumi iesniedzami tikai ar pilnvarnieka parakstu, bet citādi izsniedzami atpakaļ. N 21 — 20 jūnija 1610 — atļauj rātmaņiem arī turpmāk tiesāt lietas, kuŗu dalībnieku radniecības vai svainniecības pakāpe tālāk par trešo. Neraugoties uz prāvnieku noraidījumu viņi paliek tiesājot — ja tikai nebūs šķēršļu sevišķa partejiskuma dēļ. Par pēdējo katrā konkrētā gadījumā taisnīgi izšķir pati rāte. N 23 — 21. X. 1614 — atkal noliedz pilnvarniekiem lieki vilcināt un komplicēt lietas, šādā veidā nodarot prāvniekiem liekus izdevumus uz zaudejumiem. Acimredzot pilnvarnieku dar-

bibas negatīvas puses darīja rūpes Rīgas pilsētas pārvaldei. N 25 — 8. IX. 1615 — tiek paziņots lēmums visiem prāvniekiem un pilnvarniekiem, vietējiem un iebraucejiem, ka visās tiesu iestādēs jāizturas korekti un ar cieņu; nedrīkst ierasties ar ieročiem, izrādīt tiesai necienību, uzvesties rupji un trokšnaini. Šo noteikumu pārkāpēji tiek nopietni sodīti. Ja N 27 — 21. II. 1623 — atkal attiecas uz pilnvarniekiem un noliedz tiem aizbraukt, neatstājot vietnieku sāktu lietu turpināšanai — tad izcilus nozīme ir nākošam 8. XI. 1629 senatus consultam, kas paredz obligatorisku aizstāvēšanu svarīgās krimināllietās. Nevienam apsūdzēto nevar notiesāt ar nāves sodu — skan šis lēmums — ja viņam nebija ex officio piešķirts aizstāvis. Viņš pats pietiekoši jāuzklausā, viņš tiek aizstāvēts un tad pie šādiem apstākļiem taisītais spriedums paliek negrozams un galīgs. Šo lēmumu papildina N 29 — 4. VI. 1631 — ka krimināllietās apsūdzētie stādāmi visai rātei priekšā, lietas apstākļi tiem jāpaskaidro, kā arī viņu atbildes izsmeloši jāņem vērā. Šo divu senatus consultu kopsaturs dod svarīgus norādījumus krimināllietu tiesašanas kārtībā. Šeit konstatē noteiktas apsūdzēta garantijas un tiesības. Apsūdzēta tiesības šīnī gadījumā būtu: a) personīgi ierasties rātes priekšā, kāda apsūdzēta ierašanās tiesība savā lietā līdz šim ir viena no svarīgākām apsūdzēta tiesībām b) noklausīties inkriminējuma saturu c) dot paskaidrojumus — atbildot uz apsūdzības materiāliem; pie kam tiesas pienākums ir šādus paskaidrojumus uzklaut un apsvērt d) tiesības uz aizstāvi, kas tam piešķirams, ja lietā draud nāves sods. Tādā veidā svarīgākās lietās tika ieturets ne fakultatīvas, bet gan obligatoriskas aizstāvēšanas princips. Uzsvērtā arī tiesas spriedumu negrozamība. Šāda sprieduma negrozīšana gan prezūmē visu iepriekš paredzētu garantiju ievērošanu. Ja lieta grozas ap apsūdzēta dzīvību — vispirms jāuzklausā viņš pats un jādod aizstāvis. Šie Rīgas tiesas lēmumu pamatprincipi uzskatāmi par apsūdzētam kriminālprocesā piešķirto garantiju stūrakmeni. N 31 — 31. I. 1645 — regule kancelejas darbību — un pašvitro, ka iesniegtiem papīriem jāpaliek kancelejā un tie nav izsnie-

dzami atpakaļ. N 34 — 16. X. 1646 — sākumā noliedz rātes locekļiem ieņemt citu kādu karal. ierēdņa amatu bez rātes lēmuma, bet tālāk atkal noliedz rātes locekļu prombūtni naktīs bez birgermeistara ziņas; kā arī uzskata par tiesas darba laiku — laiku no 9 līdz 12 pl. dienā. Svarīgu procesualu noteikumu satur N 47 — 18. XII. 1647 g. — pēc kuŗa zemāku instanču tiesneši pirms lietas caurlūkošanas otrā instancē un pirms sprieduma taisišanas — isi sniedz savus paskaidrojumus kādu motīvu un apsvērumu pēc, viņi ir nākuši pie sava slēdziena. Pēc tam kad zemākas instances tiesneši ir snieguši attiecīgus paskaidrojumus par sava sprieduma motīviem — viņi atstāj augstakas instances tiesas sēdi. Šeit minētais princips atbilst arī tagadeja krim. proc. lik. 198 p. tiešai izpratnei.

Speciēlo noteikumu tiesāšanas kārtībā rātsmaņu starpā paredz N 18 24. III. 1658. — kur obligatoriski pirms procesa sākšanas diviem rātes locekļiem jālūko panākt miera izlīgumu. Ja šis mēģinājums paliek bez sekmēm — tad šādas lietas tiesājamas aizklātā tiesas sēdē. Šis aizklātās tiesāšanas gadījums kā izņēmums no atklātas tiesāšanas principa — iestājas personāla momenta pēc. Lai sargātu rātes locekļu noslēpumus, bet sevišķi lai aizturētu rātes autoritāti — ierobežo tiesāšanas atklātību. „Pēc tam, kad par nožēlošanu ar katru dienu paliēlinas pilsoņu nepaklausība tiesas priekšā.“ sākas N 49 — 4. VI. 1658...“ un augstai rātei nepatīkami dzirdēt prāvnieku savstarpēju lamašanos un goda aizskārumus... tad nolemts — šādus pārkāpējus sodīt ar naudas sodu un ieslodzīt rātes telpās tik ilgi, kamēr viņi sodu samaksās.“ N 54 — 16. I. 1663 — birgermeistars Melchior Fuchs, atvietojot sēdes vadībā burgrāfu, jautā — vaj muižnieka neierašanās gadījumā — šāda prombūtne — vienīgi ierakstama protokolā vaj arī neieradušāmiēs prāvniekam paziņojums piesūtams. Uz šo jautājumu tika nolemts — rīkoties — piesūtot paziņojumus ar slēdzēju. N 56 — 29. IV 1663 un N 51 — 29. I. 1664 — apkaŗo netikumību. Pirmais satur pa daļai materialas dabas krimināltiesisku normu — pa daļai regulē sprieduma iz-

pildīšanas kārtību. Proti kalpones grūtniecības gadījumā tām nav piemērojams miesas sods, bet šāds atvietojams ar publisko grēku pielūgšanu baznīcā pēc garīdznieka attiecīgiem vārdiem. N 60 — 14. XII. 1664 un N 62 — 18. II. 1665 — satur noteikumu, ka iztiesātas un iztiesājamās lietas originali uzglabājami kanceļjā, bet prāvniekiem un to pilnvarniekiem izsniedzami tikai noraksti. N 67 — no 1. II. 1667. — veltīts apelaciju termiņiem sakarā ar svešinieku prāvām, bet N 68 — 1. II. 1667 — atkal noliedz pilnvarniekiem vilcināt procesa gaitu. Tādā veidā no visiem senatusconsultiem, kuŗi vairāk vaj mazāk attiecas uz procesualiem kriminallietu noteikumiem — lielākā daļa iztirzā prāvnieku un pilnvarnieku tiesības, pienākumus, uzvešanos, darbību tiesā. Blakus apsūdzēto tiesībām — kuŗām kardināla nozīmē katra procesa strukturā — atronamas arī sīkas detales, kuŗas regule kanceļjas darba tehnisku pusi. Šie senatusconsulti ļoti raksturīgi — nevien no procesualu attiecību statikas un dinamikas viedokļa — bet arī vēsturiski — atspoguļojot sevī tolaiku dienas kārtības prasības. Prāvnieku un viņu pilnvarnieku uzvešanās tiesas priekšā sevišķi neapmierināja rātes locekļus. Attiecībā uz pilnvarniekiem — speciēlus noteikumus satur arī 15. VIII. 1578. g. „Verordnung. Eines Erbaren Rahdes, welchermassen sich die geschworne Procuratoren hinfort verhalten sollen“, tad 15. XII. 1581 publicēta tiesāšanas kārtība, kuŗa starp citu X. p. atkal izsaka nemieru sakarā ar to, ka daži prāvnieki vairāk lamājas un trokšņo, nekā disputē par lietu; kā arī noliedz pilnvarniekiem lietot godu aizskarošus vārdus, kaut arī paši pilnvaras devēji to gribētu. Advokatu un prokuratoru darbību regulēja sīki 12. XI. 1634 — ordinance sākot ar zvērestu uzvešanos tiesā, lietu vešanu un beidzot ar atlīdzības jautājumu. Zīmīgs ir šās ordinance § 11 pēc kuŗa pilnvarnieks nedrīkst pieņemt jaunu lietu, par kuŗas netaisnīgumu viņš pārliecināts. Aizbildņu un aizbildniecības institutu sīki regule 1591. g. Rīgas aizbildņu iekārta, kuŗu Polijas karalis Sigismunds III. apstiprināja Varšavā 5. maijā 1596. g.

Pēc Rīgas pilsētas tiesībām — pilsētas rāte vienmēr izšķir lietas un taisa spriedumu ar balsu vairākumu. Ne-

driķst piedalītie slietas tiesāšanā rātes loceklis, ja viņš ir prāvnieka radnieks, vai kādam prāvniekam palīdzēja resp. palīdz lietu vest. Ja viņš tomēr paliek sēdēt — viņš sodams ar rātes uzliekamu sodu. Ja rātes telpās, vai kā tekstā minets — rātes četrās sienās — kāds uzvedisies necienīgi vai aizskaroši — viņš izraidams no telpām. Katra ratmaņa pienākums ir, ja viņš nav saslimis, piedalīties sēdē. Neierašanas gadījumā ar 1 sudraba marku, kāda nauda jāņem līdz ieronoties trešo reizi sēdē. Prezidojošam birgermeistaram jāgāda par sēdes atklāšanu laikā, kadēļ visiem jau plkst. 9 jābūt rātuzī. Jaseko novērst visu, kas velk lietas tiesāšanu garumā. Tipisks viduslaiku princips — ir noliegums rātmanim uzturēties nakti ārpus pilsētas bez iepriekšējas paziņošanas prezidojošam birgermeistaram. Fogtu tiesas sēdes notika otrdienās, ceturdienās un sestdienās, piedaloties kancelejas sekretaram, tieslietu lietpratejam. Laikam nekad nenovecosies Rīgas pilsētu statutu noteikums, lai neviens fogts neaicina prāvniekus, nenoliek tiesas sēdē vairak lietu, nekā viņam iespējams iztiesat. Ja tomēr viņš nevarēs visas noliktas lietas iztiesāt lai pārpalikušiem prāvniekiem bez sevišķa aicinājuma izsniegšanas — liek ierasties nākošā dienā un ievēdot tos sarakstā — un tad viņus uzklaustīt un lietas izspriest pirmā kārtā. Tiesnesim pacietīgi jāuzklausa abi prāvnieki (audiatur et altera pars!) — viņš nedriķst nevienam palīdzēt nedz kādam kaitēt — lai tiesa varētu būt bezpartejiska kā nabagiem, tā arī bagātiem, savējiem un svešiem. Tas ir viņa tiesneša zvēresta pienākums. Šis princips ir pastāvīgs cik ilgi eksistes taisnas tiesas jēdziens un viņš allaž bija un būs justīcijas garantiju stūrakmens. Svarīgs ir procesa strukturas noteikšanai Rīgas pilsētas statutu cap. I. 6 pkt. — pēc kuŗa tiesnesis nevar nevienu piespiest iesniegt sūdzību sakarā ar izdarītu deliktu vai noziegumu (akuzācijas princips), tad tomēr ja sūdzība pieteikta vai lieta palikusi atklāta — tiesnesim vajaga noziegumu ex officio izmeklēt un sodīt (imperatīvs un inkvizīcijas principi). Rīgas pilsētas tiesu iestādēm kompete visi — vietējie pilsoņi vai iebraucēji, muižnieki un citu kārtu piederīgie —

kuņi ņeit izdara deliktu. Tā tad piekritību ex foro delicti commissi. Bet arī katrs kas izdara slepkavību vai līdzīgu nedarbu nevien pilsētas teritorijā, bet arī citur, bet Rīgā tiek aizturēts — var tikt ņeit tiesāts. Tā tad arī piekritība fori apprehensionis. Zemākas tiesas krimināllietās (asinslietas) tikai noklausīna un tad ar visiem pierādījumiem, aktim, indicijām — nosūta rātei. Zemākas tiesas nedrīkst bez rātes slēdziena pielietot spīdzināšanu vai citus pārbaudījumus apsūdzētiem. Rīgas pilsētas tiesības velta maz uzmanības kriminalprocesa noteikumiem — turpretim materialām kriminaltiesībām ir veltīti piedesmit panti, kuņi zīmīgā kārtā sākas ar dievzaimošanas un burvības apkarošanu. Raksturīgi ir tit. V. 3 p. — kas paredz sodu par miera laušanu, ja viņš pienākuša rātmaņa vārdus neklausot — turpina miera pārkāpšanu. Arī ņeit atkārtojas vispārejs princips — palīdzēt sūdzību celt trauksmes gadījumā. Tikai zvērests atsvabinā kaimiņus, kuņi nenāca palīgā — tāpat arī viesnīcas īpašnieku, ja viņš ar zvērestu pastiprina, ka sacēlis trauksmi un nav varējis aizturēt noziedznieku, kas viņa viesnīcā pastrādājis noziegumu. Pa daļai procesuals raksturs ir tit. VI, 4 pkt. kas paredz tiesneša iniciatīvi tiesāt cilvēku, pazīstamu ar savu netikumīgu uzvešanos, ja ir norādījumi, ka viņš vainojams laulības pārkāpšanā. Ja pēdējais nespēj ar zvērestu atbrīvoties no aizdomām — viņš sodams ar pienācīgu sodu. Tomēr ņi tiesneša aktivitāte paredz kā priekšnoteikumu „davon Er gnugsam Anzeige hätte“ — zināmu ziņojumu, kaut arī ne formālas sūdzības veidā.

Tiesu spriedumi.

Viņu pārsūdzēšana un izpildišana.

Tiesu praksē pēc spīdzināšanas metodes panākšanas — vēl plaši piemēroja absolutio ab instantia kā arī tortura spiritualis. Bet arī absolutio ab instantia gadījumā tiesa taisīja spriedumu. Spriedums ir visas izmeklēšanas rezultāts. Tiesas spriedumā apsūdzēto varēja notiesāt, attaisnot vai arī atsvabināt, turot aizdomas šinī instancē. Spriedums satur rezolutīvo daļu un motīvu ciju (rationes decidendi): pēdēja sevišķi svarīga prāvniekam sprieduma pārsūdzēšanas augstākā instancē gadījumos. Visupirms pārsūdzības tiesneša ar šeffenu piedalīšanos taisītos spriedumos tika iesniegti bīskapam un leimaņu tiesnešiem. Tālāko pārsūdzību iesniegšana ķeizaram un pāvestam, kā jau agrāk minēts — tika jau 15 gadusimteni noliegta. Vēlāk attīstījas querela nullitatis un appellatio, pie kam pirmā sīkāk minēta 1555. g. Kammergerichtsordnung, bet otrā sevišķi attīstījas poļu valdīšanas laikā. Turpretim zviedru valdīšanas laikā attīstījas leuteratio instituts. Zemes tiesas iesūtīja aktis galma tiesai — bet mazāk svarīgās lietās uzglābājies arī apelācijas princips (skat. 1632. g. tiesu ordinance 37 cap.). Šis leuterācijas princips atbilst augstākas instances pārraudzības, kontroles, bet arī juridiskas palīdzības principam. Viņas galvenā atšķirība — ir tā, ka lieta tiek iesniegta augstākai instancei obligatoriski un neatkarīgi no prāvnieku gribas, kurpretim apelācijai ir fakultatīvs raksturs. Apelantu, kuŗa pārsūdzību atzina par nedibinātu un apzināti nepatiesu — varēja sodīt¹⁾. Sprie-

¹⁾ Hermann Schütze. Die Hauptschutzmittel des Angeschuldigten im Inquisitionsprocess. 1849, lp. 56.

dumu, kurš taisīts preteji noteiktas tiesāšanas kārtības pamatprincipiem — varēja lūgt atcelt jau minētās querela nullitatis ceļā. Saprotams šī sūdzība paredzēja tikai svarīgus procesuālus pārkāpumus, piem. ja lietu iztiesāja un sprieda tiesnesis pret kuru bija pieteikts likumīgi dibināts, bet neievērots noraidījums. Šādas sūdzības ceļš bija līdzīgs apelācijas ceļam un viņu iesniedza tieši augstākai instancei — galma tiesai. Dažādi spriedumu pārsūdzēšanas veidi centās panākt pirmās instances sprieduma revīziju un grozišanu. Ja materiala patiesība nebija atrasta pirmā instancē, vismaz pēc apsūdzētā pārliecības, tad to varēja meklēt nākošā augstākā instancē. Neatkarīgi no tiesu organu struktūras, resp. procesualu attiecību statikas allaž meklēja pārsūdzēšanas iespēju. Runājot profesora J. Heimbergera ¹⁾ vārdiem „pārsūdzības ieviešana atbilst tautas noteiktām prasībām“. Neatkarīgi no laikmeta un tiesiskas apziņas attīstības pakāpes — allaž bija dzīva tieksme meklēt taisnību arī tālāk, neaprobežojoties ar pirmās instances spriedumu. Vai ta ir kroņa tiesa, zverinātu vai šeffenu koleģija — vienmēr pacēlās juristu balsis par otras instances nepieciešamību. Bieži vien no tiesas varas neatkarīgs faktors, kļūdišanās, liecinieku nepatiesas vai nepareizas liecības, nepietiekoša pierādījumu resp. pretpierādījumu savākšana — varētu tiesas galīgu spriedumu padarīt prāvnieka likteni — nelabojamu. Šāda augstāko instanču pastāvēšana arī rada dabīgu kontaktu starp zemāko instanču tiesām un padara to praksi viengabālaināku, vienlīdzīgāku. Koncentrējot vienā vai dažās augstākās tiesās visu kriminallietu praksi — panāk lietderīgu vienādu likuma interpretāciju un piemērošanu. Augstāko tiesas instanču darbība savienota ar plašām tieslietu zināšanām — kamdēļ allaž zemēs, kur pirmās instancēs prevalēja laiju elements — šādās augstākās tiesās tiesnešu komplektešanai bija nepieciešams zināms zinātnisks cenzs. Lai šās augstākās tiesas neapkrautu ar lieku darbu, lai tehniski atvieglinātu šo darbu — no

---

¹⁾ Prof. J. Heimberger, Fragen der Gerichtsorganisation im künftigen Strafprocess, 1909, lp. 20.

vienas pusēs vienmēr bija ierobežojumi pārsūdzamu lietu kategorijās un no otras bija daži priekšlikumi dažu forma itātu atcelšanai, atvieglinot tādā kārtā tiesnešu grūto darbu ¹⁾).

Spriedumu taisot — aplūkojama perioda sākumā — zvērinātiem piedaloties ir radusies starpība starp zakšu spoguļa noteikumiem un Vidzemes tiesu praksi. Vācu tolaiku krimināla jurisdikcija — tiesību meklētāji — šefeni atronot tiesisku slēdzienu pasludināja savas domas, savu autoritātīvu uzskatu, bet galu vārds piederēja apkārt stāvošiem brīviem vīriem, kuri varēja šim lēmumam piekrist vai arī to neapstiprināt. Tikai ja brīvu vīru doma sankcionēja tiesību meklētāju lēmumu — ir radīts spriedums vārda pilnā nozīmē. Šī kārtība izriet no tautas tiesas principa — pati tauta tiesa; daži sevišķi piedzīvojuši, parasti vecākie ļaudis pirmie izsaka savas domas, pēc tam tiesāšanai sanākusi un apkārt stāvoša tauta šīm domām piekrist, parasti diezgan skaļi — tas ir tautas spriedums. Zakšu spogulī B. II. 12, § 10 — taisni paredz gadījumu — kad tiesāšanas laikā nāk divi dažādi pretimrunājoši sprieduma projekti — tad spēku gūst tas spriedums, kuram piekrist klātesošu vīru vairākums. Vidzemē šī kārtība bija vienkāršota, pa daļai tas izskaidrojams ar kontakta trūkumu starp zemes iekarotajiem un Istu zemes saimnieku. Vidzemē tiesnesim bija jāpieaicina spriedējs, tiesību zinātājs, kas saziņā ar citiem zvērinātiem pēc apspriedes iznesa spriedumu. Domstarpību gadījumos izšķīra zvērināto vairākums. Mūsu uzskatu par kontakta trūkumu starp citu pastiprina arī liela atklātība šāda tiesāšanā vācu tiesās, ar lielu masu piedalīšanos, kurpretim Vidzemē šādu zvērinātu darbība parasti notika bez lielākas sabiedrības un atklātības interesēm.²⁾ Ja prāvnieki ar šādu

¹⁾ Z. Levenbergs. Prokuratūra un apsūdzības rakstu apstiprināšana. Tiesl. Min. Vēstn. Nr. 9 — 1930. g.

²⁾ Erwin-Erhard Aidnik. Die „articuli reprobati“ des Sachsen-spiegels in altlivländischen Rechtsbüchern. „Rig. Zeit. für Rechtswiss 1927 lps. 13.

zvērīnātu, pēc atsevišķas apspriedes apsverot (wrögen) visus lietas apstākļus, taisītu spriedumu — apmierināti — viņi pateicas tiesnesim un spriedums gūvis likumīgu spēku. Jau vēlākā laikā prāvnieks varēja saņemt tiesas sēdes protokola un sprieduma norakstus ar tiesneša un piesēdētāju zīmogiem resp. tiesas zīmi. Zvērinātie spriedumu taisot izšķīra fakta un tiesību jautājumus. Tiesiskos slēdzienos viņi parasti bija konzekventi un tādā veidā tika radītas viengabalaina tiesu prakse un vecas ierašas. Spriedumus uzveikušas puses nedrīkstēja izpildīt patvarīgi, bet ar attiecīgu paziņojumu jāgriežas leimaņu tiesās. Ja prāvnieks ar spriedumu nebija mierā — viņš varēja to apstrīdēt, protestējot pret spriedumu (schelten). Šāda apelācija, protests bija jāpaziņo nekavējoši, kamēr vēl tiesa atradās uz vietas. Nekavējoši pieteiktais protests apturēja sprieduma spēkā stāšanos un tā izpildišanu. Pārsūdzēšanas gadījumā lieta nāca augstākas instances iztiesāšanā. Pēc Rīgas pilsētas tiesībām šāda apelācijas lieta tika caurlūkota nākošā rātes sēdē (nākošā piektdienā), ārpus pilsētas — no leimaņu tiesām uz leimaņu dienām (Manntag).

Pārsūdzības vispār tika uzskatītas par neuzticības izteikšanu tiesnesim — par tā goda aizskāršanu, iesniedzot apzināti nepatiesu pārsūdzību — bija paredzēti sodi — piem. veddas maksājumi tiesnesim, no otras puses — ķīlas nodošana, naudas zumas vaj vērtslietu veidā. Rīga palikusi par apelācijas instanci arī citām pilsētām un proti Tērbatai, Pernavai, Vilandai, Kuldīgai, Aizputei, Ventspilij un t. t. — vispār pilsētām, kurās piemēroja Rīgas pilsētas tiesību principus. Šo mazāku pilsētu rātu spriedumus varēja pārsūdzēt Rīgas pilsētas rātē, kā formālā otrā instancē. Šīn laikā paplašinot Rīgas pilsētas rātes jurisdikcijas funkcijas — tiek paplašināts arī rātes sastāvs, kurā gan aiz iekšēji politiskiem motīviem ietilpst arī abu Rīgas ģilžu pārstāvji. Šie ģildes pārstāvji darbojoties rātē — vairs nav uzskatāmi par ģildes delegātiem, bet formāli vienkārši par rātes locekļiem, kaut gan faktiski tiem se-

višķi tuvas bija gildes intereses.²⁾ Laiju elementa līdzdarbībai kriminaljurisdikcijā izbeidzoties — spriedumu taisīšana kroņu tiesās — Vidzemē — zemes tiesās, Kurzemē — maģistratu tiesās, hauptmaņu tiesās u. t. t. bijusi stipri līdzīga. Spriedumu taisīšana notika ar balsu vairākumu, iepriekš jautājot katra atsevišķa tiesas locekļa domas. Šīs domas dažreiz atzīmēja rakstiski, dažreiz atsevišķi neatzīmēja vispār, izņēmuma gadījumos, ja lieta bijusi komplicētāka tika iesniegtas atsevišķu rakstu veidā. Tam sekoja spriedums, kas saturēja vēsturisku daļu — motivāciju — un rezolutīvu daļu.

Kurzemē dižciltīgo kriminallietu iztiesāšana kompetēja pilskungu resp. hauptmaņu tiesai, kur šāds virspilskungs ar diviem assessoriem tiesāja gadu cauri, izņemot svētdienas un svētku dienas. Dižciltīgo kriminallietu tiesāšana piekrita galma tiesai, kuŗas sastāvā bija pastāvīgi četri hercoga rātsmaņi — padomnieki (Oberräte) un divi tiesību zinību doktori, bez tam tieši šo kriminallietu izspriešanai pieaicināja vēl četrus virspilskungus. Galma tiesas sēdes notiek divas reizes gadā, bet divi tiesas locekļi pastāvīgi seko tekošo lietu gaitai. Hercoga muižu pavalstniekus tiesāja pilskungi, bet privatmuižu zemniekus pats muižas īpašnieks. Spriedumu izpildīšana piekrita leimaņu tiesnesim, kas izpildīja arī trīs administratīvi — policejiskas funkcijas. Piltenē un Aizputē vietejo pilsoņu kriminallietas tiesāšana piekrita maģistrātiem. Turpretim hercogu pilsētās kriminallietu tiesāšana piekrita maģistrātiem tikai pieaicinot attiecīgus hauptmaņu tiesas locekļus. Faktiski gan stāvoklis pēdējā gadījumā radies otrāds — kriminallietas tiesāja hauptmaņu tiesas, pieaicinot dažus maģistrata locekļus. Vidzemē zviedru valdīšanas laikā kā regulāra parasta pirmās instances tiesa — ārpus

---

²⁾ Prof. A. Svābe. Lielas un mazas gildes lomas Rīgās likteņos „Jaun. Ziņas“ N. 3. 1936. g.

pilsētām — darbojās zemes tiesa. Šas tiesas kartejas sēdes notiek savā apgabala muižā, vaj pili divas, trīs reizes gadā, bet ārkartejas sēdes — steidzamības gadījumā pēc vajadzības. Kā otra instance bija galma tiesa — nevien visām zemes tiesām, bet arī Vidzemes pilsētu rātēm, izņemot Rīgas pilsētu. Šai tiesai bija paredzēti, sākumā 3 pastāvīgie tiesas locekļi, vēlāk seši. Raksturīgi, ka šai tiesai kompetēja arī zemnieku sūdzības pret muižniekiem par apspiešanu, varmācībām, kā arī vispār lietas, kurās karalis iesūtīja iztiesāšanai. Bet vesela virkne kriminallietu kompetēja galma tiesai kā pirmajai instancei un proti — karaļa apvainošana, dienesta noziegumi, muitas ierēdņu darbības traucēšana varas līdzekļiem, dižciltīgo divkauju lietas. Sākumā zemes tiesa pati netaisīja spriedumu dižciltīgo lietās, kurās apsūdzētam draudēja lielāks sods — bet sūtīja lietu sprieduma taisīšanai galma tiesai. — Vēlāk tomēr pati zemes tiesa lietu izsprieda, bet nosūtīja lietu galma tiesai vienīgi sprieduma leuterācijai. Attiecībā uz pēdējo jāatzīmē — ka principā viņa bija paredzēta visu kārtu piederīgo kriminallietās, ja spriedums attiecas uz apsūdzēto dzīvību, miesu, godu. Turpretim — vesela noziegumu kategorija kā: sodomija, izvarošana, bērna slepkavība, laupīšana, tīša slepkavība — ja noziegums bija neapšaubami pierādīts un atzīts — šāda leuterācija nebija vajadzīga, bet spriedums tika nekavējoši izpildīts. Burgtiesu spriedumi allaž bija iesūtāmi generalgubernatoram leuterācijai (burgtiesu kārtība Tit. 7, 8). Šī burgtiesa nav identiska ar burggrafa tiesu. Pirmās sastāvā bija prezidents, trīs asesori un sekretārs un viņa noturēja sēdes divas reizes nedēļā. Tai kompetēja visu civilierēdņu lietas Rīgā, Pernavā, Daugavgrīvā, Koknesē, kā arī visas Daugavgrīvas un dažās Rīgas pilsētas teritorijā atrodošos, bet kronim piederošu zemju (pils, klosteris, Spilve un t. t.) iedzīvotāji. 1699. g. šī burgtiesa izbeidza savu ekzistenci un tai kompetējošās lietas iedalītas Rīgas zemes tiesā. Zemnieku kriminallietas kompetēja zemes tiesām, kurpretim muižniekiem

bija savā muižā policejiskas varas jurisdikcija. Pilstiesu un kārtības tiesu ekzistence nebija gara — šīm tiesu iestādēm bija samērā īss mūžs. Pilstiesu instituts tika radīts poļu valdīšanas laikā, bet zviedru laikā viņu vietā — radītas kārtības tiesas. Šai iestādei bija pa daļai tiesas, pa daļai administratīvi — policejiskas funkcijas. Viņas iztiesāja muižnieku kārtai nepiederošu personu sīkus pārkāpumus, izmeklēja lietas, izpildīja spriedumus. Ar karaļa rīkojumu no 20. XII. 1694. g. šīs tiesas tika likvidētas; administratīvas funkcijas turpmāk uzticētas apriņķu fogtiem, bet tieslietu turpināšana zemes tiesām. Rīgas pilsētā kriminallietas tiesāja fogtejas tiesa, kuŗa sadalījās pilsētas fogtejas tiesā un zemes fogtejas tiesā — pēdējā attiecās uz lietām ārpus pilsētas mūriem. Viņās tiesāja divi resp. trīs pilsētas rātsmaņi un šīs tiesas bija padotas tieši pilsētas rātei, kuŗa bija šīm tiesām otra instance. Fogtejas tiesa notureja sēdes otrdienās, ceturtdienās un sestdienās, bet pilsētas rāte trešdienās un piektdienās.

Ilgi, ilgi rātes un fogtejas tiesu sēdes bija atklātas, kamēr 17 gadusimteni otrā pusē pilsētas rāte ar dažiem senatus consultiem sāka šo principu ierobežot. Patī pilsētas rāte atrada par nepieciešamu šādu rīcību izskaidrot ar svarīgumu uzturēt rātsmaņu autoritāti viņu savstarpējos strīdos no vienas puses un publikas — resp. prāvnieku nepieklājīgu izturešanās sēdēs no otras puses. Starp citu šis lūzums acimredzot izskaidrojams ar vispārejo rakstiska formalisma nozīmes pieaugšanu. Burggrafa tiesu nodibināja poļu karalis Stefan Batorij 1581 g. Karalis iecēla ikgadus vienu no pilsētas četriem birgermeistariem — sekot pareizai karaļa rīkojumu izpildīšanai, justīcijas pareizai darbībai, dižciltīgu kriminallietu iztiesāšanai. Kriminallietās, kur apsūdzētam draudošs sods — tangeja godu, mieru, dzīvību — burggrafs prezideja rātē, kuŗa sprieduma taisīšanai pieaicināja generalgubernatoru un divus muižniekus.

Mazākās kriminallietās burggrafs tiesāja kopā ar ka-

raļa ieceltiem diviem asesoriem no rātes vidus. Burggrafu lietās pārsūdzības bija iesniedzamas karaliskai galma tiesai Stockholmā. Japiezīme, ka burggrafu tiesas pastāvešanas laikā — bija asas nesaskaņas starp muižniecību, pilsonību un karaļa ierēdniecību par šas tiesas pastāvešanu. Ši tiesa, kuŗa no vienas puses mazināja kārta preteškības, pilsētas autonomiju, veda muižniekus un pilsētņiekus vienā koleģija — nebija pa prātam ne muižniecībai, ne pilsonībai, un atkārtoti ienāca lūgumi par šas tiesas likvidaciju. Šas tiesas princips runāja pretīm to laiku sabiedrības šauriem noslēgtiem kastu uzskatiem un garam. Krievu valdišanas laikā 1783 g. Vidzemē ievēda gubernatoru satversmi (Statthalterschafts verfassung) pēc kuŗas pilsētām pierakstītie pilsoņi kompetēja pilsētu magistrātiem. Kroņa un publisku iestāžu zemnieku lietas kompetēja zemes tiesām zemāku tiesu jurisdikcijai, visu pārejo, arī ārzemnieku lietas kompetēja apriņķu tiesām. Iepriekšēja izmeklēšana kriminallietās parasti piekrita zemākai zemes tiesai vai arī policijai — kur izmeklēšanai bijai īss, summars raksturs. Svarīgākās kriminallietās apriņķa tiesa pārņēma šo lietu, pati izmekleja, pratināja lieciniekus. Mazākās lietās, kur sods neskāra apsūdzeta godu vai miesu — spriedumu izpildišanu uzdeva zemākai tiesai. Svarīgākās kriminallietās bija paredzēts sekošs instanču ceļš: apriņķa tiesa nosūtija lietu ar slēdzienu virszemestiesas I departamentam, kur taisija spriedumu, bet to vēl nenodeva izpildišanai. Tālāk lietu nosūtija revīzijai tiesu palatas kriminaldepartamentam. Pēdejas instances nebija kasācijas instances, bet revīzijas instances vārda pilnā nozīmē — jo šaubu gadījumos atkal atjaunoja izmeklēšanu, pašas pārbaudot pierādījumus. 1. maijā 1797 g. šo kārtību atcēla un atkal ievēda līdz 1783 g. spēkā bijušo zemes satversmi. Kurzemē līdzīgas pārmaiņas notika 1795 g.

Attiecībā uz pārsūdzībām Rīgas pilsētas tiesās — japiezīme ka apelācijas lietās, kuŗās draudeja nāves vai

miesas sodi — netika pielaistas. Turpretim lūgumi dēļ spriedumu rēvizijas tika līdz 1690 g. iesniegtas pašai rātei, bet kopš ta laika tieši karalim. Dabīgi ka rēvizijas lūgumi parak mazās lietās netika pielaisti — piem. lietās, kur piespriests tikai naudas sods, kas netange prāvnieku godu un labu vārdu. Vēlešanās iesniegt lūgumu dēļ rēvizijas bija piesakama 8 dienu laikā no sprieduma pasludināšanas dienas, pie kam prāvniekiem vajadzēja dot tā sauc. rēvizijas zvērestu. Kurzemē līdz 18 gadusimtenim tiesašanas kārtība principā bija mutiska un summāra, kaut gan jau tad prāvnieki mēdza iesniegt rakstiskus paskaidrojumus. Turpretim kopš 18 gadusimtena sākuma tiesašana vispār ir rakstiska, kāda principa vēlāmību pašvitro dažī landtagu lēmumi. Šī rakstiskas formas ievēšana tiek motivēta ar sekretāru grūtībām protokolējot prāvnieku paskaidrojumus. Raksturīgi ka arī 3 sept. 1718 g. landtagu lēmums uzsver, lai advokatu rakstiskie iesniegumi būtu īsi un nepārsniegtu divas loksnes. Pilsetu un pilskungu tiesās tiesašanas kārtība arī turpmāk palika pa daļai rakstiska, pa daļai mutiska. Pēdējās tiesās domēja summaras tiesašanas veids.

Moderna kriminalpolitika velta daudz uzmanības pēdējai stadijai — sprieduma izpildīšanas stadijai. Šī virzienā taisni pēdējā laikā bija daudz reformas, kuŗas no vienas puses atvieglina notiesata likteni sodu izciešot — paceļot ieslodzījumu vietu apstākļus, ievēdot nosacītu atlikšanu, nosacītu atvaļinājumus, dažādus atvieglinājumus atkarībā no uzvešanas, sodu termiņu saīsināšanu, bet no otras pasarga sabiedrību no bīstamiem noziedzniekiem — tos ilgāk izolejot, turot drošības ieslodzīšanu, mainot režīmu un t. t. Ja tagad piegriež lielu vērību šai stadijai — soda izciešanai, sprieduma izpildīšanai — tad 19 gadusimtena beigās un 20 gadusimtena sākumā parasti galveno vērību piegrieza tiesas sēdei, tiesas izmeklēšanai. Piešķirot šai stadijai sevišķu nozīmi — dažreiz gāja tik tālu — ka sašaurināja visa procesa svarīgumu, liekot visu smagumu partu disputā. Turpretim viduslaikos un

aplūkojamā periodā galveno vērību piešķira pašam spriedumam, t. i. tam momentam ar kuru konstateja kuŗā pusē taisnība, atrada tiesības, restitueja traucetu tiesisku stāvokli. Jautājumam par sprieduma izpildišanu veltīja maz vērības. Avotos un vecā literatūrā atronam paznorādījumu attiecošos uz sprieduma izpildišanu. Pat kvalificetu nāves sodu gadījumos — vispār parasti noteiktai noziegumu kategorijai bija paredzets attiecīgs kvalificets nāves sods — vai nāve iestātos apsūdzeto sadedzinot uz sārta vai uz rata, ar vai bez iepriekšējas saciršanas. Sīkāki soda izpildišanas noteikumi netika paredzēti, atstājot daudz brīvības bendes mākslas virtuozitātei. Gan ir atsevišķi spriedumi, kuŗi sīki satur soda izpildišanas detales un noteikumus. Tas parasti bija gadījumos, kad tiesa atzina par nepieciešamu piemērot izcilas bārdzību un tādā veidā iespaidot attūreties no līdzīgiem smagiem noziegumiem (piem. jau citētā Rīgas dedzināšanas prāva 1677 g. Gabriela Franka un Andressena apsūdzības lietā). 17 gadusimtenā tiesu praksē jau pazina soda izpildišanas atlikšanu, kuŗa tagad tiek piemērota saskaņā ar krim. proc. lik. 976 p. Tani laikā šādu soda izpildišanas atlikšanu mineja spriedumā rezolutīvā daļā. Parastais to laiku sprieduma izpildišanas atlikšanas gadījums ir — sievietei, kuŗa ir grūtniecības stāvokli — sodīšanai ar miesas sodu. Šādos gadījumos tiesa pašā spriedumā paredzeja vai nu nepieciešamību gaidīt dzemdetājas izviesošanās — tādā gadījumā šī rīcība pielīdzinama soda izpildišanas atlikšanai — vai nu tika miesas sods atvietots ar baznīcas sodu jeb citu — tādā gadījumā šāds spriedums satūreja soda mīkstinašanu. To laiku dzīves uzskatiem atbilst tiesu praksē bieži sastaptais princips vērst sprieduma izpildišanu nevien pret cilvēku, bet arī pret kustoņi. Parasti sodomijas gadījumā — pašā spriedumā dots rīkojums sadedzināt i notiesātu apsūdzeto i to kustoņi, kas bijis par sodomijas objektu. Šeit acimredzot spēlejis lomu pa daļai etiski — reliģiozs uzskats, ka viss kas piedalījies šādā grēkā iznīcināms. Blakus šādam — no mūsu psiholoģijas viedokļa nesaprotamam kustoņu iznīci-

našanas faktam spriedumu izpildot — arī Ipatneji ir spriedumu izpildīšana pret veselu teritoriju, resp. veselu apdzīvotu vietu sodīšana. Tā piem. arķibiskaps Michaels Hildebrands pieprasīja, lai Rīgas pilsēta iznīcinā dažus pilsētas tiesībās no zakšu spoguļa pārņemtus noteikumus, piedraudot šo prasību neizpildīšanas gadījumā sodīt visu pilsētu ar Bannu. Šī arķibiskapa prasība tomēr netika izpildīta, zakšu spoguļa iespaids uz Vidzemes tiesībām, sevišķi bruninieku tiesībām, bija liels — neizpildīšanai sekas nav bijušas. Kaut gan šim gadījumam bijis vairāk politiska stridus nokrāsa — tomēr viņš to laiku uzskatiem raksturīgs ¹⁾. Sprieduma izpildīšanai bija daži orgāni — sākot ar, Hakenrichter, galvenām kārtām kriminālsodu izpildīšanai pie zemniekiem ²⁾. — aplūkojamā periodā sākumā un beidzot ar policiju — ša perioda beigās.

Pat neapstājoties pie dažām tagadnes reformām un radikāliem projektiem de lege ferenda¹⁾ — tomēr nenolie dzama tieksme vairāk un vairāk izkopt soda izpildīšanas zinātnisku pamatojumu pēc iespējas plaši. Un šinī ziņā arvienu lielāka paliek plaša starp viduslaiku un tagadnes juristu uzskatiem tiesu praksi, likumdošanu. Ja tagad no vienas puses cenšas atvieglināt soda izpildīšanu, bet no otras gādāt par sabiedrības intensīvāku drošību no noziedzīgiem un neveselīgiem elementiem — tad aplūkojamā periodā vispār, un Vidzemē un Kurzemē sevišķi —

---

¹⁾ Ervin Erhard Aldnik. Die „articuli reprobati“ des Sachspiegels in altlivländischen Rechtsbüchern. Rīgasche Zeitschrift für Rechtswissenschaft. Rīga 1927 g. I. g. 4 burtn.

²⁾ Dr. F. G. v. Bunge. Geschichte des Gerichtwesens und Gerichtsverfahrens in Liv.—Est. und Curland. Reval 1874 lps, 33.

¹⁾ Dr. Roland Freisler „Zur Neugestaltung des Strafverfahrens und Strafvollzuges“, „Grundzüge des kommenden Strafverfahrensrechts“ 1935, arī Schoetensack-Christians-Eichler „Grundzüge eines deutschen Strafvollstreckungsrecht“. 1935.

šis jautājums nebija aktuāls. Tani laikmetā cilvēks fiziski bija izturīgāks, vienkāršāks. Galvenā soda ideja tani laika bija rādīt atbaidošu piemēru līdzpilsoņiem, novērst līdzīgu pārkāpumu atkārtošānu, redzot ša nozieguma klūmīgas smagas sekas tā izdarītājam. No otras puses — sods bija nepieciešama reakcija, atreibiba par nedarbu, grēku. Tas sevišķi attiecinams uz laikmetu — 16. gadsimteņa otro pusi līdz 18. g. s. beigām. Sodi parasti bija publiski, tos izpildīja lielākā ļaužu sanāksmes vietā, bieži pie baznīcām, pilsētās — iepriekš nāves soda izpildīšanas notiesātu veda pa lielākām ielām, dedzinot uz sārta sanāca apkārtējie un ziņkārīgie. Tā tad raksturīgs to laiku soda izpildījumam — ir lielas atklātības, publicitātes princips. Arī pats sods kā tāds — piem. vēlāk attīstījās notiesātā kropļošana, nāšu plēšana, burtu iezīmēšana gīmi — bija zinams visiem un šo sodu veids taisni vēlējās šās atklātības un pazišanas principu pēc iespējas jo ilgi uzturēt. Arī miesas sodu izpildīšanai — piem. rikstes — parasti izvēlējās publiskas vietas, kur kupli sanāk vietējie iedzīvotāji. Nevien fiziskas sāpes — bet arī kauns, atbaidošs piemērs — bija tas, ko ar šādiem sodiem vēlējās sasniegt. Šie miesas sodi bija stipri izplatīti un piem. Carolina's noteikumi piemēroja viņus dažādākos gadījumos.²⁾ — Zīmīgi, ka vēl 19. gadsimteņa otrā pusē dzirdēja juristu balsis, kuŗas uzskatīja miesas sodus — rikstes — par nepieciešamību.³⁾ Pretēji tagadnes principiem, pēc kuŗiem galvenais soda veids ir garaks vai mazāks ieslodzījums, brīvības ierobežošanas sods, galvenais soda izpildīšanas — rekvizīts — ir iespējama klusība, atklātības momenta izslēgšana, noziedznieka

---

²⁾ C. C. C. art. 113 „falscher mit mass, wag un kauffmannschaft — ruten aus hawen“ art. 115 „Straff der Procurator so jpen partheien zu nachtheylhandeln“.

³⁾ Friedrich Rang „Kann die Polizei das Strafmittel der körperlichen Züchtigung entbehren“ lps. 37.

vārda saudzešana pēc iespējas, sevišķi pēc soda izciešanas — aplūkojamā periodā valdija uzskats — ka sprieduma izpildīšanas smagums ir taisni saskatams principā „visiem redzot, visiem zinot“. Patiesībā pats spriedums kā tāds — jau uzlika apsūdzētam noteiktu zīmogu, traipu. Netikdaudz ša sprieduma izpildīšana — kā pats spriedums tanis laikos iznīcināja cilveka moralisku ekzistenci viņu līdzpilsoņu acīs. Pats spriedums noslēdza apsūdzēta likteni, kurpretim pēdejaiss posms bija vairāk domāts pārejēiem iedzīvotājiem. Fiat justitia — pereat mundus. Katrā ziņā ir tani laikā, ir tagad procesuala izpildīšana ir un paliek nevis administratīvs, bet gan justīcijas akts. ^{4, 5)}

---

⁴⁾ Dr. Karl Binding „Grundriss des Deutschen Strafprocess-rechts“ 1893 lps. 225.

⁵⁾ Ari senākās Livonijas bruņieku tiesībās atronami daži norādījumi uz sprieduma izpildīšanas kārtību tā piem. art. 46, 51 — uzliet apsūdzētam par pienākumu spriedumā piespriestu soda naudu nomaksat tani pašā dienā „saulei spīdot.“

Literatura.

a) Latviešu valodā.

Prof. A. Švābe. Livonijas senākās bruņinieku tiesības
1932. g.

Prof. A. Švābe. Kārļa XI kara sodu likums. 1935.

Prof. Švābe. Vecākās zemnieku tiesības.

Prof. Švābe. Latvijas tiesību vēstures kurss las. Latv.
Univ.

Prof. P. Mīncis. Krimināltiesību un kriminalprocesa
kursi.

Prof. A. Krugļevskis. Noziegumu legāla klasifi-
kācija kā tiesību politikas problēma.

Prof. A. Krugļevskis. Latvijas sodu likumu pro-
jekts un Latvijas kultūras attīstība.

J. Juškēvičs. Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē.
1932. g.

Z. Iēvenbergs. Prokuratūra un apsūdzības
rakstu apstiprināšana 1930. g.

T. Zommers. Miesas bojājumi pēc senākām Lat-
vijas tiesībām. 1935. g.

b) s v e š v a l o d ā s.

- A b e g g — Lehrbuch des gemeinen Criminalprocess.
- A i d n i k. E r w i n. Die „articuli reprobati“ des
Sachsenspiegels in altlivl. Rechtsbüchern. 1927.
- A l s b e r g M a x — Die Philosophie der Verteidi-
gung. 1930.
- A m i r a K a r l — Grundriss des germanischen
Rechts. 1913.
- A r b u s o v L e o n i d — Discussion über die
altlivländischen Ritterrechte. 1933/34.
- A r b u s o v L e o n i d — skat. Mitteilungen aus
der livl. Geschichte 23 sēj.
- B i n d i n g K. Grundriss des deutschen Strafpro-
cessrechts.
- B o c k W. Zur Geschichte des Kriminalprocess in
Livland 1845.
- B u n g e G. Geschichte des Gerichtswesens und Ge-
richtsverfahrens in Liv-Esth — Curland 1874.
- B u n g e G. Über den Sachsenspiegel als Quelle des
mittleren und umgearbeiteten livl. Ritter-
rechts 1827.
- B u d d e n b r o c k — H a n d b u c h für liv-
ländische Jurisprudenz. Rechtsgeschichte (man.)
- F a l k C. Strafprocess. (in Ernst Pape — Gerichtspra-
xis 1914 — lps. 421 — 729)
- F a l t i n A. Über den Anzeigebeweis in Livland 1857

- F e h r H a n s.** Deutsche Rechtsgeschichte 1921
- F e h r H a n s.** Das Recht im Bilde.
- F e u e r b a c h** Actenmässige Darstellung merkwürdiger Verbrechen.
- F r e y m a n n H.** Das Strafrecht der livländischen Ritterrechte 1889
- F r i e d m a n n.** Zur Theorie des Anklageprocesses (Grünhut XVII)
- F r e i s l e r R o l a n d.** Zur Neugestaltung des Strafverfahrens und Strafvollzuges.
- G l a s e r J u l i u s.** Die geschichtlichen Grundlagen des neuen deutschen Strafprocessrechts.
- G l a s e r J.** Beiträge zur Lehre vom Beweis.
- G r a s s A. P.** Zur Lehre von dem Indicien Beweise 1859.
- H a a s K.** Die Hexenprocesse.
- H a m p e K.** Der Zug nach Osten.
- H i l l m a n n H.** Das Gericht als Ausdruck deutscher Kulturentwicklung im Mittelalter 1930.
- H i s R u d o l f.** Das Strafrecht des deutschen Mittelalters 1910.
- H e i m b e r g e r J.** Fragen der Gerichtsorganisation im künft. Strafprocess.
- H è l i e F a . . . . . n.** Traité de l' instruction criminelle.
- H è l i e F a u s t i n.** Pratique criminelle.

- K r i e s A u g u s t.** Lehrbuch des deutschen Strafprocessrechts.
- L e e s m e n t L e o** — Über die livl. Gerichtssachen im Reichskammergericht und im Reichshofrat.
- L e e s m e n t L e o** — Die Verbrechen des Diebstahls und Raubes nach den Rechten Livlands im Mittelalter.
- L e u e F. G.** — Der mündliche öffentliche Anklageprocess und der geheime schriftliche Untersuchungprocess in Deutschland.
- M e t t i g K o n s t a n t i n** — Die Fehme in Beziehung zu Livland.
- M i n c P a u l** — Extraordinäre Strafjustiz. 1918.
- N a p i e r s k y I. G. L.** Die Quellen des Rigischen Stadtrechts.
- O s e n b r ü g g e n E d.** Theorie und Praxis des Liv- Est- und Curländischen Kriminalrechts. 1846.
- P l a n k.** Systematische Darstellung des deutschen Strafverfahrens. 1857.
- R a n g F r i e d r i c h.** Kann die Polizei das Strafmittel der körperlichen Züchtigung entbehren.
- R i c h t e r A.** Der livländische Strafprocess. 1845.
- R o s i n s N.** Уголовное судопроизводство. 1924.
- R u m m e l C.** Die Quellen des Curländischen Landrechts.

- S a m s o n v. H i m m e l s t i e r n.** Institutionen
des livländischen Processes. 1824.
- S c h w e r i n C l.** Einführung in das Studium der
Germ. Rechtsgeschichte.
- S c h o e t e n s a c k A.** Der Strafprocess der Caro-
lina. 1904.
- S t a m m l e r R.** Rechtsteorien der Neuzeit.
- S c h ü t z e H e r m a n n.** Die Hauptschutzmittel
des Angeschuldigten im Inquisitionsprocesse mit
bes. Berücksicht. des livl. Landrechts.
- S c h m i d t O s v a l d.** Verfahren vor dem Mann-
gerichte.
- T i e s e n h a u s e n C.** Beitrag zur Kenntnis des
strafrechtlichen Zustandes Livland am Ende
der schwedischen Periode 1842
- W a c h.** Structur des Strafprocesses.
- W o l f f e l d t M.** Mitteilungen aus dem Strafrecht
und Strafprocess in Livland, Esth- Curland
1848.
-

Satura rādītājs.

	Lpp.
1. Vispārējie apsvērumi	3
2. Dažu procesualu institutu attīstība Vidzemē un Kurzemē	9
3. Zemnieku kriminaljurisdikcijas fragmenti	27
4. Procesualu attiecību stātika un dinamika	32
5. Imperatīva procesa pamatprincipi	49
6. Tiesas. Tiesneši	65
7. Prokuratūra	71
8. Sūdzētāji Apsūdzētie. Viņu aizstāvji	75
9. Pierādījumi. Liecinieki	79
10. Izmeklēšana un tiesāšana	91
11. Dažas Rīgas pilsētas kriminalprocesa īpatnības	103
12. Tiesu spriedumi, to pārsūdzēšana un izpildīšana	110
13. Literatūra	123
